BORAC ARMIJE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Kada pročitate sadržaj brošure,
omogućite i drugima da više saznaju
o borcima republike ljiljana.
Neka to sazna prvo Vaša porodica.
I, prijatelji. A ako imate mogućnosti
umnožite brošuru.
Neka se istina o borcu Armije
Republike Bosne i Hercegovine
udomi u svakom domu
Bosanca i Hercegovca.

BORAC ARMIJE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

VOJNA BIBLIOTEKA 1

Odgovorni urednik
Asim Gruhonjić

VOJNA BIBLIOTEKA

Urednik
dr Ibrahim Tepić

Urednik prve sveske
VOJNIK ARMIJE
REPUBLIKE
BOSNE I HERCEGOVINE
mr Asaf Džanić

Redakcija
Ivan Brigić, mr Asaf Džanić,
dr Ibrahim Tepić, Asim Gruhonjić,
Željko Grubešić, Benjamin Butković,
Dragan Marković

Likovna oprema
Darko Skert

Grafički urednik
Jozo Bojo

Izdaje i štampa: **PRESS CENTAR**
ARMIJE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE.
Za izdavača: **Asim Gruhonjić.** DTP: **B&S.**
Štampa: **Štamparija PRESS CENTRA ARMIJE REPUBLIKE**
BOSNE I HERCEGOVINE. Za štampariju: **Dragan Marković.**

Sarajevo, decembar / prosinac 1993.

SADRŽAJ

Armija Republike Bosne i Hercegovine je armija koja se rađala iz krvi vlastitog naroda. I, to se moglo pratiti, iz dana u dan, na te-ve ekranima: od Novog Zelanda do Norveške.

Kako se tako rođena snaga mogla u kratkom roku osposobiti da odbrani i državu i narod? U uslovima kada su ključne snage Zapada pomagale dvostrukog agresora (i nečinjenjem). A, nas su sprečavali da se organizovano branimo i nabavkom oružja.

Spremajući se za novi život koji se, ipak, rodio u zemlji ljiljana, sada Armija Republike Bosne i Hercegovine, jača svoj ugled prave narodne vojske. O sutrašnjici takve Armije govorili su starješinama 1. korpusa ARBiH gospodin Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine; armijski general Rasim Delić, komandant Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine; gosp. Fikret Muslimović i gosp. Vehbija Karić, članovi Štaba Vrhovne komande; dok su teme državnosti Bosne i Hercegovine i njenog naroda obradili prof. dr Enes Pelidija, prof. dr Mustafa Imamović, doc. dr Smail Čekić, prof. dr Jusuf Žiga i prof. dr Ismet Dautbašić.

Izrečene poruke i pouke na ovom seminaru, održanom u Sarajevu 9. decembra 1993. godine u organizaciji Uprave za moral ŠVK OS R BiH, čine i sadržaj prve sveske VOJNE BIBLIOTEKE.

OBRAĆANJE PREDSJEDNIKA PREDSJEDNIŠTVA RBiH ALIJE IZETBEGOVIĆA POLAZNICIMA SEMINARA

Dragi vojnici,

Savjetovano mi je da vam se maloprije obratim sa "gospodo starješine". Ja sam odlučio da vam se obratim sa "dragi vojnici" i mislim da se vi nećete ljutiti zbog toga. Danas je najveća čast biti vojnik ovog naroda. Lično osjećam da je to i moja najveća titula ako me neko smatra vojnikom ovog naroda i ove vojske. Vi možda i ne znate to - jer često ljudi o sebi najmanje znaju - šta je naša vojska i kolika je čast biti pripadnik naše Armije danas. Vjerujem da ne znate koliki ugled ta vojska ima u svijetu, kod prijatelja i kod neprijatelja.

Kao što vidite, ja nisam pripremio neki govor. Želim da govorim neposredno, iz srca i više sam to zamislio ne kao govor nego kao razgovor.

Mi smo svijetu priredili dva šoka. Pokušaću da vam objasnim na šta pri tome mislim.

Prvi šok je bio ta naša žilavost, naš otpor. Očekivali su da ćemo biti razbijeni za 20 dana. Dokumenti do kojih smo došli govore o tome da je ta akcija planirana na dvije do tri sedmice. Ovo je, ako se ne varam 20-ti mjesec kako se mi uspješno opiremo, i ne samo da se uspješno opiremo, nego smo, hvala Bogu, svaki dan sve jači. Naravno, ne smijemo se suviše zanositi time, i neprijatelj je jak. Ne treba da mislimo da je slab. On ima velikih problema ali je još uvijek jak. Ali, ako se pogledaju tendencije na našoj i na njihovoj strani, onda se vidi da je on, iako jak, svaki dan ipak slabiji, a mi, iako smo bili slabi, svaki dan sve jači.

Pojava i stalni uspon naše Armije, uprskos svim teškoćama, smatra se danas jednim malim čudom u svijetu. Često me stranci pitaju kako uspijevamo da se opiremo. Osjećam ponekad njihovu želju da dođu među vas kao što sam ja došao danas ili kao što sam išao ovih dana po Bosni i da se neposredno suoče sa tom vojskom, da je upoznaju, da na neki način dokuče tajnu tog otpora. U čemu je ta tajna? Ona je prije svega, u osjećanju ljudi da se bore za pravu stvar, da se bore za slobodu i, možda više od svega, da se bore za goli opstanak. Jer, vidite, ovo nije jedan običan rat. Ono što su htjeli da nam priređe nije jedna obična okupacija. To je pokušaj da se uništi jedna država, da više nikada ne bi postojala i da se uništi jedan narod da više nikada ne bi postojao. Dakle, nije se radilo o pokušaju puke okupacije. Ovih dana, pa i ranije, mnogi ljudi mi kažu: "Nemojte pregovarati, nemojte praviti nikakav mir, ne potpisujte ništa. Na kraju krajeva, ako ne mognete izdržati,

učinite ono što je učinila Poljska u drugom svjetskom ratu". Navode se, kao primjer, Holandija, Belgija ili baltičke zemlje, koje su bile okupirane, ali zato što nisu nikada stavile svoj potpis, kasnije su nakon pobjede ponovo uspostavljene. Vidite, ta upoređenja nisu na mjestu jer tu stoji jedna suštinska razlika. Ovo ne bi bila obična okupacija i to je ono što ovaj rat čini na neki način bez primjera, bez upoređenja u istoriji. Jer, okupacija bi u našem slučaju značila uništenje ne samo države, nego i uništenje naroda. I mislim da jedno instiktivno osjećanje ljudi, da se radi o tome, čini da oni postaju sposobni za prava mala čuda u ovoj borbi, koja jeste borba za opstanak.

Vidite, ovaj rat je pokazao neke čudne stvari. Vi čujete za nekog junaka. Ako se malo zainteresujete za tog čovjeka, obično saznate da je to bio neki radnik ili neki mali službenik, jednom riječju jedan mali, obični čovjek. A onda je došao rat i pokazao šta je on ustvari. Dogodilo se, naime, da mnogi obični mali ljudi od kojih niste ništa posebno očekivali nego da budu radnici za svojim strugom ili činovnici tamo za nekim stolom, dobri roditelji itd., da su postali heroji. Sjetite se jednog Ramiza Salčina rahmetli, ili Safeta Zajke, pa i mnogih drugih. Da nije bilo rata oni bi ostali potpuno nepoznati ljudi. Ovaj rat je učinio da smo mi vidjeli koliko u nekim malim tzv. malim ljudima ima istinske veličine. Rat je, nažalost, pokazao i obrnutu stvar: koliko opet u onim galamdžijama, onim vikadžijama, onim što vole velike parole i velike riječi, koliko su to ponekad sitni ljudi, jedan dobar dio njih, kada je zagrmilo, pobjegli su. A oni mali ljudi, eto vidite, smogli su snage, isprsili se i stali u odbranu naroda i zemlje.

Ja sam došao ovdje bolestan, što da to krijem. Neko mi juče reče "predsjednik ne smije da bude bolestan". Ne znam zašto ne smije, treba li da glumi da je zdrav, to su gluposti. Juče su me malo mučili ti bolovi, ali bio sam i tužan zbog toga što mi se činilo da neću moći doći među vas danas ovdje. Pa sam kojekakve iladže uzimao ne bi li se nekako osposobio da danas dođem, jer mislio sam, kad već mogu da idem, i ne osjećajući se najbolje, da se viđam sa nekim bjelosvjetskim diplomatama tamo i sa nekim licima i facama, znate već kojim, od kojih, kad odem zdrav ponekad se razbolim, onda se može dogoditi da ću možda, ako dođem među vas ovdje bolestan, ozdraviti... Ja se zaista jutros bolje osjećam, mislim da ću se još bolje osjećati nakon ovoga viđenja sa vama, a ono da "ne treba predsjednik nikada da bude bolestan", je glupost. Ja sam jedan obični predsjednik, jedan obični čovjek, ja nisam nikakav "vođa" - znate na šta mislim. Oni nisu smjeli, ni mogli da budu bolesni. Ja i vi to možemo i smijemo jer smo obični ljudi.

Pa kad sam ovaj razgovor počeo kao neku malu ličnu ispovijest, nastaviću u tom stilu. Vidite, nisam ništa napisao, ništa posebno pripremio. Htio sam da to bude jedan razgovor sasvim neposredan, dakle, razgovor a ne govor. Volio bih sa vama da razgovaram i da čujem eventualno vaša pitanja. Možda na njih da odgovorim. Organizatori današnjeg susreta su mi dali 50 minuta. Ako završim prije toga svoje izlaganje, biću sretan da odgovorim na neka vaša pitanja. Ali, prije toga, hoću da vam ispričam jedan mali događaj. Negdje prošlog ljeta kad je bilo teško bombardovanje grada, nešto mi je najedanput na

um palo i ja sam rekao svojim pratiocima, među kojima je bio ovaj naš Haris i Osmica, hajdemo malo prošetati gradom. Gradom je zaista praštalo taj dan. Na sve strane padale su granate. A onda iz nekog haustora, jedna žena viče: "Predsjedniče, zar vas nije strah?". Kažem, "Naravno da me je strah". Ona je očito bila malo iznenađena tim odgovorom. Rekao sam "Ja sam normalan čovjek i strah me je". I ja bih sad tu rekao jednu riječ o hrabrosti.

Lažu ljudi koji kažu da ih nikada nije strah. Ako ima takvih, oni nisu normalni ljudi, a mi smo vojska sastavljena od normalnog svijeta. Hrabrost nije u tome da vas nije strah, jer takvi ljudi uglavnom ne postoje, hrabrost je u tome da su vaši motivi da se suočite sa opasnošću jači od straha. U našem slučaju ti motivi su borba za slobodu i protiv nasilja. Ja sam onaj dan kada su oni bjesomučno bombardovali grad osjetio neki prkos. Pa kad me ona žena upitala: "Pa, dobro, predsjedniče, zašto onda hodate", odgovorio sam: "Imam ja neki svoj razlog da hodam, to je malo duža priča". Nije mi se, hvala Bogu, ništa dogodilo, čak ni te granate nisu padale suviše blizu, činilo mi se da su se čule uvijek na udaljenosti od 100-200 metara. Ali hoću da kažem da smo mi svi, Sarajlije, postali neki čudan svijet, možda i svi Bosanci. Neki dan je tako došla neka ekipa, kažu ratni snimatelji. Odsjeli su u "Holliday Inn-u" i najavili su bili sa mnom intervju. U zakazano vrijeme, njih nema, a pucalo je dobro taj dan. Pitam šta je s njima, bojim se da nije neko ozlijeđen. Javljaju da oni ne mogu da dođu jer padaju granate. I oni su mi neki ratni snimatelji. Tada sam rekao svojima: "Hajdemo mi kod njih pješke da im pokažemo da mi smijemo, biće im to dobro za početak priče". Tako smo mi Sarajlije, potisli strah, bombe padaju, a mi, što rekao novinar Gafić, igramo naš sarajevski rulet, krenemo u grad, jedni radi vode i hljeba, drugi za svojim obavezama, a ovi ratni snimatelji sjede u hotelu, čekaju mir. Dakle, događa se nešto neobično i lijepo u toj našoj Bosni, a svijet, to vidim kad odem negdje van, gleda nas nekako čudno i svaki put kao da se pita kako smo to još živi. A mi nastavljamo da prkosimo i smrti i tom svijetu.

Malo sam se udaljio, pa ću se vratiti na temu. Dakle, spomenuh taj šok koji smo Evropi priredili. Očekivali su da će stvar Bosne biti riješena za neke 2-3 sedmice. Kad je dolazio Karington, ako se još uvijek sjećate tog gospodina, kaže meni u jednom momentu, nakon sat-dva vremena razgovora, pošto je vidio da mi nećemo da popustimo: "Dobro, šta namjeravate? - Ja kažem: "Borićemo se". "Pa kako ćete se boriti? Znate li Vi s kim imate posla?" I onda mi, naravno, nabraja kakve sve strahote i gvožđurije oni imaju. Ja kažem: "Znamo mi to bolje od Vas, lorde. U samom Sarajevu je bilo 7-8 nekakvih njihovih kasarni". Zaista, prije nego što je rat počeo nisam znao da ih ima baš toliko. Znao sam za glavne - za Maršalku, za ovu gore što se sada zove "Ramiz Salčin" i znao sam da ima tamo neka prema Bojniku. To je taj prvi šok koji je Evropa doživjela. Jedan mali narod bosanskohercegovački, moram kazati bosanskohercegovački jer nije to samo bošnjački narod. Tu ima jedan značajan broj Srba i Hrvata koji se sa nama bore i ja hoću da ovdje to kažem, mi koji smo većinski narod i većinski narod i u samoj Armiji, treba da posebno cijenimo prisustvo naših sugrađana Srba i Hrvata u našoj vojsci, jer njihov je položaj nešto

drugačiji nego naš. Teško je danas biti Srbin i Hrvat u Sarajevu. Zašto? Odozgo sa brda ga zovu izdajicom, a ovdje ga ponekad gledaju sa sumnjom. Dakle, bosanskohercegovački narod, građani Bosne pružili su jedan otpor koji je za svijet bio potpuno neočekivan i neobjašnjiv.

Drugi šok Evropa je doživjela nešto kasnije. Naime, opet potpuno suprotno onome što su očekivali, kada je riječ o nekakvoj kulturi, o nekoj zakonitosti rata, jer ni rat nije potpuno divljaštvo, ili ne bi trebalo da bude, ta kultura i ljudskost našla se na našoj, a ne na njihovoj strani. U ovom ratu skoro svi zakoni rata su pogaženi ali sa njihove strane, ne s naše. I to je taj drugi šok Evrope. Ako će već neko rušiti bogomolje, mostove, kulturne spomenike, ubijati žene i djecu, Evropa bi to očekivala od Bosanaca. Zašto? - Pa tako je pisalo u njenim knjigama, to su te zablude, širene stotinama godina. Mi smo za njih poludivlji svijet, porijeklom s Istoka, Azijati neki. Pa neka smo, ali dogodilo se upravo da oni od kojih su oni očekivali kulturu, narodi evropske provenijencije, ubijali nejač, rušili džamije, mostove. Mi to nismo radili. Evropa nikako to ne može da objasni. Stoga, mogu vam reći, da osjećam dvostruki ponos kad odem negdje. Jedno što pripadam narodu koji je pokazao izvanrednu žilavost i hrabrost i drugo, što pripadam narodu, koji uprkos svemu, nije okaljao obraz u ovoj teškoj nevolji, punoj izazova. U vezi s tim je i moja prva poruka koju bih želio da učinim ovdje. Dakle, nastojte da očuvate obraz ove vojske i ovog naroda. Ja sam imao običaj da, kada o tome govorim, spomenem partizane iz prošlog rata. Evo vidite, kako se istorija na neki čudan, ružan način ponavlja. Imate na sceni ponovo četnike i ustaše, a imate ponovo i jednu treću vojsku. Četnici ko četnici, samo još gori od onih tamo. Ja sam zapamtio onaj rat. Bilo mi je 16 godina kada je ovdje rat počeo, a kad se završio bilo mi je 20 godina, pa možete pretpostaviti da dobro pamtim šta se događalo. Dakle, četnici su i onda zauzeli Foču ali nisu srušili Aladžu. Današnji četnici jesu. A ustaše su onda vladale Mostarom, skoro četiri godine i vidjeli ste, Mostar je uglavnom, osim izvjesnih oštećenja koja su bila rezultat borbi, ostao čitav. Nekoliko desetina hiljada Srba je preživjelo u Mostaru četiri godine rata i ustaša. Ove godine ni Srbi ni Muslimani nisu preživjeli u Mostaru. Džamije su porušene, most je porušen itd. Dakle, imamo ponovo na sceni četnike i ustaše, ali u puno gorim izdanjima nego ranije. I imamo treću vojsku, to je naša narodna vojska. Ja kažem našim vojnicima - budite kao partizani u prošlom ratu. Bilo mi je malo i prigovoreno zbog toga. Ima pomalo tijesnih ljudi među nama. "Nemoj, predsjedniče, navoditi njih, partizani su ipak nosili komunizam". Rekoh da se dobro sjećam toga rata. Nisu partizani puno govorili o komunizmu dok je rat bio, osim u uskim krugovima kad su imali partijske sastanke, ali vojsci nikad o tome nisu govorili, narodu još manje. Govorili su o oslobodilačkom ratu i, što je važno, ono zbog čega taj primjer navodim, partizane je bio glas vojske koja ne ubija nejač. To je ta stvar. Istorija ne počinje sa nama ni sa njima. Hvala Bogu, istorija Bosne počinje prije više od hiljadu godina. Mi ne treba da budemo ljudi koji ćemo sada kazati - ništa od onog ranijeg nije valjalo. Vidite, mi smo neki dan obilježili godišnjicu ZAVNOBiH-a. Zašto ne? I to su neki ljudi zamjerili. Kao, trebalo bi da se sve to briše. Mi hoćemo da budemo demokratska zemlja i sve ono

što je valjalo, mi ćemo kazati da je valjalo. Isto onako kao što ćemo kazati da bezakonje i one povrede ljudskih prava koje su bile za vrijeme tog režima nisu valjale, pa je taj režim eto doživio fijasko i ovdje i u Rusiji, Rumuniji, Poljskoj itd.

Narod ne voli puno da filozofira, narod razmišlja dosta jednostavno. Dolaze četnici, narod bježi, dolaze ustaše, narod bježi, dolaze partizani narod ne bježi. Zašto? Zato što njih bije glas vojske koja ne ubija žene i djecu. Partizani su znali biti vrlo surovi i grubi prema protivnicima, ali nisu ubijali žene i djecu i zbog toga su pobijedili.

Vi idete odavde da vojsci govorite neke stvari. Govorite im upravo to. Ne smiju da progone nejač. Naša vojska neće pobijediti, mi ne možemo pobijediti ako mi ne budemo narodna vojska u tom smislu da nas se narod ne boji. Teško toj vojsci koje se narod boji. Ta vojska ne može pobijediti. Na kraju krajeva sva snaga koju mi imamo i danas je iz naroda. Mi smo dio tog naroda. A i snagu koju imamo, crpimo iz tog naroda. Odatle, poput biljke, sišemo sokove, odatle se hranimo. Stoga, prvo što bih ja vama poručio i što vi treba da prenesete vojsci, učinite to neka se ove vojske narod ne boji. Ne znam koliko je to sada slučaj. U nekoj mjeri jeste. Ostrašćenost je velika, velika su zlodjela napravljena na sve strane i ljudi često i ne mogu da razlikuju neke stvari, pa se tu i tamo neke greške prave. Neki dan su ubijena dva svećenika u Fojnici. Još uvijek se ta stvar ispituje. Ali recimo da je ubica bio neko od naših, - bilo da je civil ili vojnik, on je pošao od toga - oni su nama srušili most, idemo mi njima to. Kome to - njima? Franjevci i ustaše nisu isto. Ovakva logika ne vodi ničemu.

Ponavljam, mi treba da budemo vojska koju će narod smatrati svojom i tada ćemo biti nepobjedivi. Svi đavoli ovog svijeta kada bi se skupili neće nam moći ništa, ako budemo uza se imali ljude. To je prva poruka. Prenesite je narodu i učinite to jednostavnim jezikom da vas običan svijet razumije.

Druga stvar što bih vam rekao je: vjerujte ljudima. Ne sumnjičite ljude. Ovdje ima, znate, taj je bio to, pa bio to, pa se svakom neka mahana nalazi. Ovo je vrijeme prevrata. Trebaće dugo vremena, tek će naša djeca moći da vide šta se stvarno dogodilo u Bosni ovih dana, ovih godina. Ovo je nešto što se događa narodu jednom u hiljadu godina. Ja znam nešto malo istorije i koliko god bih tragao tamo daleko negdje u neku maglu vijekova, ne bih mogao naći nešto uporedivo ili slično, ne samo u istoriji našeg naroda, nego ni u istoriji bilo kog drugog. U nekom smislu, - ni kamen na kamenu nije ostao, ili da upotrijebim jednu metaforu: bio je to potres 12 stepeni Merkalijeve skale. Sve se u Bosni ispreturalo. Zašto bi ljudi ostali isti? Zašto ne vjerovati da su se odigrale slične promjene i u ljudima? Stoga, svakog čovjeka cijenite po tome kako se pokazao u ovom ratu. Ne pitajte ga šta je bio prije. Pitajte ga šta je sada. Neka vam ne priča svoje zasluge ranije. Ili ne slušajte ako kažu - on je bio nekakav tamo rukovodilac, oficir, itd. On je onda možda vjerovao da je to dobro, jer se uporno govorilo o jednakosti, bratstvu itd. Nažalost, vidjelo se kasnije da se iza toga krila druga namjera, neka hegemonija. Neki od nas su znali ili osjećali da to nije iskreno. Vi malo proanalizirajte pa ćete vidjeti kako je neko mogao da

napreduje lakše, neko teže, neko nikako. Kako smo bili, što kaže Orvel, svi jednaki, ali neki su bili malo više jednaki. Znate, on je napravio od toga jednu malu sprdnju. Međutim, mnogi ljudi su vjerovali. Zašto ih zbog toga danas onemogućiti da se sa nama bore i rade za ovaj narod ako to žele. Dakle, nemojte biti nepovjerljivi. Vjerujte ljudima sve dok se ne dokaže suprotno. Nemojte unaprijed prilaziti ljudima sa sumnjom. Mi ne želimo stvoriti neko malo zavjereničko društvo. Nama treba svaki čovjek. Jako smo mnogo ljudi izgubili. Prema tome cijenite i gledajte šta čovjek radi u ovom ratu. Ako se on bori pošteno, za nas je on dobar čovjek. Sve drugo nas se u ovom momentu ne tiče. I naravno, kad je riječ o politici, postoje stranke jer smo mi demokratsko društvo, nemamo ništa protiv toga, ali sada u Bosni i Hercegovini realno postoje samo dvije stranke: jedna koja je za BiH i druga koja je protiv nje. To su te dvije prave stranke. Sve je drugo priča. Sve drugo su dekoracije, nijanse. To bi, dakle, bila moja druga poruka.

Bio sam ovih dana, ne znam je li ovo moje vrijeme isteklo ali tu je negdje, moraću skratiti ovu priču, bio sam skoro po Bosni. Bio bih veoma sretan da svako od vas može krenuti po Bosni i vidjeti ono što sam ja nedavno vidio. Promjene su bile brze i velike. Nije Bosna ono što je bila. Ima, naravno, i dobrih i loših promjena. Ali, ako bi me pitali za nekakve moje osnovne dojmove o tom putovanju, rekao bih, prije svega, da nisu uspjeli da nas pobiju. Nanijeli su nam strašne udarce, ali ne onolike kako su to namjeravali i željeli i kako mi ponekad mislimo da jesu. Ja sam sabirao podatke o broju ljudi na slobodnoj teritoriji i došao do cifre od nešto preko dva miliona. To je prilično pouzdana cifra. Nisu uspjeli ni da nas sruše, kako se to ponekad nama čini. Znate, padaju hiljade granata. Kažu da je na Sarajevo palo milion granata. Tako kažu vojnici. Neka je pola od toga - mnogo je. Ali vidite, mi uprkos tome održavamo ovaj sastanak ovdje, a neki dan je bio i filmski festival u gradu. Evo, hoće Sarajevo da proglase kulturnom prijestonicom Evrope. I tako život dalje teče u čitavoj Bosni. Nisu uspjeli da taj život ugase. Tvornice su dobrim dijelom očuvane. U najgorim slučajevima oštećenja su 50 odsto. Najčešća oštećenja kreću se između 10 i 20 procenata i ako bude kakvog mira u dogledno vrijeme, mi ćemo tu Bosnu, ako Bog da, podići, vratiti naš narod kućama, naći pare da tu Bosnu izgradimo. Dakle, to bi bila neka moja dva osnovna dojma. Nisu uspjeli da nas pobiju i rastjeraju, kako je to izgledalo, i nisu uspjeli da nas poruše.

Zašto bi još bilo dobro da prošetate Bosnom? Treba da upoznate svoj narod. Ja sam ponovo za sebe lično otkrivao taj narod u neposrednom kontaktu, u susretima. To je dobar svijet i, posebno, to je hrabar svijet. Događaju se čudne stvari: "Predsjedniče, nemamo metaka, nemamo hrane". I sad ja očekujem da će mi kazati - dajte, tražite nekakav izlaz. A onda slijedi ona neočekivana rečenica: "Ali, molim Vas, ništa im ne popuštajte, imamo mi snage, mi ćemo se boriti do kraja". Nevjerovatna stvar. Ja sam ponekad bio malo zbunjen, ne znam šta bih im na to rekao, ali je to tako bivalo skoro iz slučaja u slučaj. Evo, bio je komandant sa mnom, naš general Delić, pa vam može to posvjedočiti. Neko bi rekao: pa gdje je tu logika. Nema je! I dobro je da je nema! Ne bih želio da sada zalutam u filozofiju o odnosu života i logike, ali složićemo se da je bilo dobro

što nismo bili sasvim logični. Jer da smo bili logični, predali bismo se koncem aprila ili početkom maja 1992. godine. Sva logika svijeta bila je tada protiv nas. I sad je takav "nelogičan" narod kod nas: nemamo hrane, nemamo metaka, ali mi ćemo se boriti i pobijediti. Šta da im radiš? To je jedan dobar i hrabar narod.

Ali, to je i pametan narod. Treba vidjeti kako ti ljudi ponekad praktički iz ničeg prave oružje. Mirnodopske tvornice i radionice pretvorili su u vojne. Došao sam u jedno malo mjesto, ime nije važno, ali jedno malo mjestašce, gdje mislite da tu i nema neke pameti, oni vlastitu pušku proizveli, okačili je tamo o zid i kažu: "Vidite predsjedniče, ona puška tamo to je naš proizvod i mi smo onakvih pušaka proizveli 300-400 komada" itd., itd. "Kako?" - "Pa eto, bila tu neka radionica, pa smo je preorijentisali itd." Dakle, mi se ne damo. Mi smo narod koji će, zahvaljujući pomalo toj hrabrosti, pomalo svojoj pameti i činjenici da je uz sve to ostao okrenut dobru, koji se bori za slobodu i koji ne mrzi nikoga, - mi ćemo, ako Bog da, izaći na zelenu granu. Tu mržnju nisam osjetio. Vjerujte mi, nakon svega, nakon svih tih vrlo gorkih iskustava, nisam osjetio mržnju u ljudima i to je nešto što daje nade, da će na kraju biti dobro i da ima nekakvog izlaza iz ovog džehenema. Ljudi vjeruju da će zločinci biti kažnjeni, ali niko ne govori o nekoj slijepoj osveti. Govore, istina, o borbi, o odbrani, o potrebi da se oslobode naša sela i gradovi, ali nema riječi slijepe mržnje, i to je jedna utješna stvar.

I na kraju, pošto je moje vrijeme isteklo i moram da završim, želio bih da uputim jednu poruku koju smatram najvažnijom. To je: čuvajte živote vojnika. To je vaš posao, to je vaš zadatak. Ima ponekad, da kažem, nebrige za to, ima ponekad upuštanja u neke akcije koje nisu dobro pripremljene, sračunate. Nemamo mnogo ljudi. Vidite, Bosnu su opljačkali. Najveće blago koje imamo, to su naši ljudi. Čuvajte ih. Nažalost, rat je takav, posao kojim se bavite tiče se života i smrti. Umiranja i pogibije su tu neizbježne, ali one treba da budu svedene na minimum. Ako se akcija dobro proračuna, dobro isplanira, ako se pripremi na jedan vojnički profesionalan način, gubici će biti znatno manji. To je jedan od razloga što sam, kad je bilo pitanje hoćemo li oficire u Armiju, bez oklijevanja odgovorio pozitivno. Svaki je posao zanat. Smatram da će ljudi koji su naučili posao osigurati da se jedna akcija izvede sa što manje ljudskih gubitaka. To je ono što se očekuje od vas i molio bih vas da vodite računa o tome. Mi smo mali narod i na kraju krajeva i da nismo, to su nečiji sinovi. Za nekog je to dijete koje su vam povjerili, sve što ima.

Tom porukom bih završio: čuvajte živote vojnika. Hvala.

armijski general Rasim Delić

ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE: JUČE, DANAS, SUTRA

1) DOSADAŠNJI REZULTATI U ORUŽANOJ BORBI

Opštepoznati su uslovi u kojim su se patriotske snage Bosne i Hercegovine pripremale za rat koji se neumoljivo približavao. Organizacione i materijalne pripreme za borbu morale su se obavljati ilegalno, a teret priprema nosio je na svojim plećima mali broj ljudi kojima sada i ubuduće treba odati puno priznanje i zahvalnost. Entuzijazam i patriotizam organizovanih snaga u BiH odlučio je da naša domovina ne bude u potpunosti okupirana za veoma kratko vrijeme. Svijetli su primjeri herojstava pojedinaca i jedinica Patriotske lige početkom rata (Sarajevo, Zvornik, Kalesija, Skender Vakuf, itd).

I pored izrazite nadmoćnosti agresora i uprkos činjenici da je agresor izvršio pravovremeno operativni razvoj, posjedanje i uređenje najznačajnijih objekata u zemlji, otpor naših jedinica, koje su izrastale širom BiH, bio je sve organizovaniji i čvršći. Poslije pada u ruke okupatora brojnih gradova i sela u prvim danima rata agresor se, i pored sve ratne mašinerije koja mu je stajala na raspolaganju, morao sve više naprezati, uz sve veće gubitke ljudstva i tehničkih sredstava, radi eventualnog ostvarenja svojih ciljeva. Ulaskom svih jedinica pod komandu RŠTO stvoreni su uslovi za ubrzano jačanje i objedinjavanje komandi i jedinica. Veoma brzo se prešlo sa odreda i bataljona na formiranje brigada različitih tipova, a u drugoj polovini 1992. godine i na formiranje korpusa. To je stvorilo pretpostavke za objedinjavanje rukovođenja i komandovanja na širim prostorima, što je pozitivno uticalo na racionalniju upotrebu jedinica te organizaciju koordinacije i sadejstva. Otpor agresoru je rastao s rastom i jačanjem Armije BiH.

Već u junu 1992. godine dolazi do prvih sukoba Armije BiH i HVO u G. Vakufu koji kulminiraju genocidnom okupacijom Prozora u oktobru 1992. godine od strane HVO kao i stravičnim zločinom koji su postrojbe HVO izvršile u s. Ahmići kod Viteza.

Iz dana u dan postalo je sve izvjesnije da je Armija BiH suočena sa dva agresora sa istim ciljevima podjele BiH i stvaranja nacionalnih paradržava. Jedinstveno postavljeni fašistički ciljevi sve više su udruživali snage agresora koje objedinjeno atakuju na jedinice Armije R BiH, za što su očiti primjeri Žepča, Kiseljaka, olovsko-vareškog bojišta.

I pored toga što rat vodi u najtežim uslovima (rat na dva fronta i protiv združenih agresora, zatvorene komunikacije, tehnička inferiornost, nemogućnost popune osnovnim MTS) Armija R BiH je spriječila oba agresora da ostvare svoje ciljeve.

U ključne uspjehe Armije R BiH treba ubrojati:

1. Spriječena je okupacija Republike BiH i njena podjela između dva agresora i oslobođen je veliki dio teritorije koji se širi iz dana u dan, a što je posebno značajno i komunikacijski se povezuje.

2. Očuvan je bošnjački muslimanski narod i patriotski opredijeljeni građani iz redova drugih nacionalnosti.

3. Stvorena je organizovana i jaka Armija koju uvažavaju ne samo agresori nego i međunarodna javnost, i koja obezbjeđuje iz dana u dan sve bolje uslove za razgovore našem državnom rukovodstvu, a u cilju rješenja bosansko-hercegovačke krize.

4. Stvoren je širok patriotski front koji garantuje dalje jačanje Armije i svih državnih institucija.

2. PROBLEMI UNUTRAŠNJEG ORGANIZOVANJA ARMIJE

S obzirom da do rata Republika Bosna i Hercegovina nije imala svoje oružane snage, nastajanje i jačanje Armije uz jednovremeno vođenje oružane borbe je veoma složeno i ponekad veoma bolno.

U najznačajnije probleme koje je trebalo rješavati tokom organizacionog ustrojavanja Armije mogu se ubrojati:

1. samoorganizovanje, najčešće bez učešća odgovarajućih organa koji bi obezbjedivali pravilnost i kvalitet popune jedinica,

2. zbog oslonca u logističkom smislu na lokalne organe vlasti postojao je znatan uticaj tih organa na organizovanje pa čak i na upotrebu jedinica,

3. nizak nivo svijesti o potrebi organizovanja jedinica i učešća u oružanoj borbi sve dok neko područje ne bude neposredno ugroženo agresorovim dejstvima,

4. nedostatak MTS neophodnih za opremanje i naoružavanje cijelih formacija (vod, četa, bataljon) što je otežavalo jačanje unutrašnjeg ustrojstva jedinica,

5. nedostatak normativnih akata i praktičnih aktivnosti državnih organa na rješavanju brojnih socijalno-statusnih pitanja boraca, invalida rata i porodica ranjenih i poginulih boraca,

6. uticaj svih naprijed navedenih problema na nedovoljnu pokretljivost i manevar jedinica na prostoru slobodne teritorije, što je onemogućavalo koncentrisanje jačih snaga za izvršavanje značajnijih borbenih dejstava,

7. nedovoljan uticaj organa RiK na izrastanje komandnog kadra svih nivoa, što je uslovilo da pojedine komande i druge značajne starješinske dužnosti na različitim nivoima zauzmu lica sumnjivih moralnih i patriotskih opredjeljenja.

Zbog svih naprijed navedenih problema Armija je u proteklih 20 mjeseci neprekidno u fazi previranja i unutrašnjeg konsolidovanja.

U redovima Armije bili su mnogi pojedinci, grupe i jedinice sa kojima se moralo raščišćavati i koji su se morali eliminisati iz armijskih redova.

To je bio često i bolan proces, jer se radilo o pojedincima koji su bili na visokim dužnostima u Armiji i medijski poznate ličnosti ili, pak, o grupama i jedinicama koje su se mogle raspustiti samo silom. Taj proces traje i dalje, a na planu daljnjeg konsolidovanja Armije neophodne su sljedeće mjere:

1. unutrašnje konsolidovanje komandi i jedinica i eliminisanje svih onih koji narušavaju sistem jedinstvenog RiK,

2. vojno-stručno usavršavanje i školovanje starješina svih profila radi osposobljavanja za obavljanje funkcionalnih dužnosti,

3. normativno-pravno regulisanje i praktično djelovanje organa državne vlasti na rješavanju socijalno-statusnih problema pripadnika Armije i članova njihovih porodica,

4. pooštrenje reda i discipline, odgovornosti za izvršenje postavljenih zadataka, kao i stimulativnih i kazneno-vaspitnih mjera, a u tom smislu i efikasniji rad vojnih tužilaštava i sudija,

5. poboljšanje logističkog opremanja komandi i jedinica Armije, što bi uticalo na autonomnost i pokretljivost jedinica,

6. formiranje i obučavanje manjih pokretljivih jedinica, kao i izviđačko-diverzantskih jedinica za ubacivanje u pliću i dublju neprijateljsku pozadinu.

Ovo je samo nekoliko mjera koje će preduzeti ŠVK, zajedno sa drugim državnim organima, u cilju daljnje konsolidacije armijskih redova.

3. AGRESORI I NJIHOVE NAMJERE U DALJNJEM TOKU RATA

I pored pritiska međunarodne javnosti, problema u kojima se nalaze kao i sve češćih poraza koje doživljavaju u sudarima sa Armijom R BiH, agresori (tzv. jugoslovenska armija i četničke formacije iz Srbije, Crne Gore i Bosne te ustaške formacije HVO i hrvatske vojske) ne odustaju od svojih zacrtanih ciljeva, što teže da ostvare i združenim snagama.

Osnovne namjere združenog agresora su:

1. presijecanje veze između 2. i 3. korpusa i izolovanje tuzlanske regije i njeno sužavanje na Tuzlu i okolinu,

2. zauzimanje Maglaja i potpuno odsijecanje Tešnja,

3. presijecanje doline Neretve preko Ivan sedla i spajanje sa Makljenom i odvajanje centralne Bosne od Hercegovine i Sarajeva,

4. u kasnijoj fazi te enklave muslimanskog naroda bile bi potpuno uništene, a Bosna i Hercegovina bi bila podijeljena između Srbije i Hrvatske.

Sigurno je da bi potom srpski agresor tražio čitavu BiH za sebe.

Na Armiji R BiH i svim patriotama je da tu namjeru agresora osujete i obezbijede pravedan mir i slobodu svim patriotima, a posebno muslimanskom narodu koji je u ovom ratu izložen najstravičnijem genocidu u svjetskoj istoriji.

4. UTICAJ MEĐUNARODNIH FAKTORA NA NAŠU OSLOBODILAČKU BORBU

Sigurno je da su na tok oružane borbe u Bosni i Hercegovini uticali i utiču i međunarodni faktori.

Uticaj međunarodnih faktora na situaciju u Bosni i Hercegovini ispoljava se višestruko i to kroz:

1. slijepo poštovanje embarga na uvoz naoružanja u bivšu Jugoslaviju što u suštini, s obzirom na okruženost agresorima, pogađa samo Armiju R BiH, čime se i neposredno pomažu agresori koji neprekidno krše uvedeni embargo i normalno se snabdijevaju naoružanjem i vojnom opremom,

2. nepoštovanje brojnih rezolucija OUN koje su trebalo da olakšaju situaciju u BiH (povlačenje tzv. Jugoslovenske armije, zatvaranje granica ka Srbiji stavljanjem posmatrača, zaštićene zone, itd),

3. podrška agresorima, kroz mirovne pregovore, da se kriza u BiH riješi etničkom podjelom, čime se legalizuje osvajanje silom i etničko čišćenje jedne suverene i međunarodno priznate zemlje,

4. nepotpun mandat snaga UNPROFOR-a i nespremnost tih snaga da djeluju ukoliko nema jedne suverene i međunarodno priznate zemlje,

5. otvorena podrška nekih zemalja agresoru (Francuska, Velika Britanija), indiferentnost drugih (SAD), a nedovoljna agresivnost u podršci prijateljskih zemalja, idu na ruku agresorima.

Sve naprijed navedeno pokazuje da je međunarodna zajednica pokazala nesnalaženje i nedovoljnu efikasnost institucija u uslovima agresivnog djelovanja fašizma.

Očigledno je da nedostaju svjetski mehanizmi koji bi se suprotstavili snagama koje upotrebljavaju silu radi postizanja ekspanzionističkih ciljeva na najbrutalniji način, posebno kada je riječ o zamljama koje nisu od vitalnog značaja za velike sile.

To se najbolje mode ilustrovati poredenjem Kuvajta (intervencija na Irak) i Bosne i Hercegovine.

Kada se naprijed navedeno ima u vidu, nameće se zaključak da međunarodni faktori, bar u ovom trenutku, priznaju samo snagu.

To pred nas postavlja jedini mogući zadatak, a to je neprekidno jačanje Armije R BiH, jer njenim jačanjem i uspjesima jača i pozicija države BiH kao i mogućnost da se kriza u BiH riješi povoljnije u odnosu na do sada nametana rješenja.

I u ovom trenutku Armiju R BiH uvažavaju kao objektivnu snagu na BH prostorima, a nadamo se da će to uvažavanje sa našim daljnjim jačanjem i pobjedama na ratištu iz dana u dan biti sve značajnije.

5. ZADACI ORGANA ZA MORAL U DALJNJEM TOKU ORUŽANE BORBE

Sve do sada iznešene činjenice nameću svim organima komandi veoma značajne zadatke, što se, naravno, odnosi i na organe za moral.

Sigurno je da će o tom zadacima biti više riječi i u posebnim tematskim cjelinama te bih ja samo apostofirao neke od tih zadataka:

1. Radom, zalaganjem i ličnim primjerom organi za moral moraju izboriti svoje pravo mjesto u komandi tj. moraju biti poštovani i uvažavani od strane boraca i starješina.

2. Pravovremeno, potpuno i pravilno informisanje komandi i jedinica mora biti u težištu djelovanja organa za moral, a način i metod prilagoditi postojećim uslovima.

3. Rad na jačanju borbenog morala sopstvenih snaga zahtijeva naučni pristup proučavanju svih problema koji utiču na borbeni moral i poduzimanje mjera na eliminisanju pojava koje negativno utiču na borbeni moral.

4. Proučavanje borbenog morala agresora i podsticanje psihološko-propagandnog djelovanja koje bi uticalo na pad borbenog morala kod agresorovih vojnika.

5. Neprekidna briga i preduzimanje mjera na rješavanju problema boraca, bilo da je riječ o socijalno-statusnim ili privatnim problemima, jer samo rasterećen borac može biti efikasan.

6. Psihološko-propagandno djelovanje i prema agresoru i prema sopstvenim jedinicama mora biti plansko, pravilno dozirano i analitički praćeno, a uz angažovanje svih medija u društvu.

Sve u svemu od organa za moral se traži da svojim ličnim primjerom prednjače u komandama i jedinicama, a da svestranim angažovanjem neprekidno utiču na emocionalnu stabilnost i čvrstinu boraca te jedinstvo i borbenu spremnost jedinica Armije R BiH.

Prof. dr Enes Pelidija

GENEZA BOSANSKE DRŽAVNOSTI

Dolaskom južnih Slovena na ove prostore u VII stoljeću i nastankom srednjovjekovnih balkanskih država u narednom periodu, Bosna je do X stoljeća bila manje izložena spoljnim uticajima. To je i uzrokovalo da je proces raspadanja plemenskog društva kasnije započeo i sporije se kretao, što je uzrokovalo da relativno kasnije postane samostalna u odnosu na druge južnoslovenske srednjovjekovne države. Međutim, i u takvim okolnostima u Bosni se osjeća vjerski i kulturni uticaj, kako sa njene zapadne, tako i sa istočne strane. To je onaj nukleus oko kojeg u narednim stoljećima nastaje njen multikulturni, multikonfesionalni i multinacionalni identitet po kome se razlikovala u odnosu na susjedne zemlje.

Prve vijesti o srednjovjekovnoj Bosni daje Konstantin Porfirogenet u svom djelu "*De administrando imperio*", pisanom u X stoljeću. Spominje je kao malu zemlju u središnjem dijelu Balkanskog poluostrva, koja se nalazi pored istoimene rijeke. U to vrijeme su susjedne države imale velikog uticaja i vlast nad Bosnom, ali isto tako i veliko vizantijsko Carstvo i ugarsko Kraljevstvo. Mijenjajući gospodare Bosna se u XII stoljeću pojavljuje sa jačim državnim identitetom oličenim u vladaru u zvanju bana i domaćim plemstvom. Istina, u to vrijeme se ugarski kraljevi smatraju gospodarima Bosne i u svojoj vladarskoj tituli pored imena drugih zemalja navode da su i *Ramae rex*. Međutim, tu vlast nisu vršili direktno, nego preko svojih vazala, kao što je bio ban Borić (1154-1163). Krajem istog vijeka Bosnom je upravljao ban Kulin. Po onome što se zna, u vrijeme njegove vladavine došlo je do pune emancipacije bosanske države koja je još uvijek formalno bila ugarski vazal. Međutim, to joj ne umanjuje državnost jer je bio takav vazalitet kakvi su postojali širom Evrope u kojima su odnosi bili labaviji i gdje je preovladavao uticaj domaće feudalne klase sa domaćim vladarem. To je vrijeme kada ban Kulin uspostavlja prisnije veze sa susjednim državama, a naročito sa Dubrovačkom Republikom. U cilju uspješnije poslovne saradnje 05. IX 1189. godine sa Dubrovčanima sklapa trgovački ugovor kojim se garantuje sloboda trgovine dubrovačkim trgovcima. Po nekim historičarima ovaj ugovor predstavlja rodni list bosanske državnosti. Iz ugovora se vidi da se ban Kulin ponaša kao gospodar zemlje Bosne, da je okružen velikašima, te da ima dvorsku kancelariju, što predstavlja posljednju kariku u izgradnji državne vlasti. To je vrijeme kada u državi vlada red i gdje se osjeća moć centralne vlasti, pa je u narodu ostalo upamćeno kao "u vrijeme Kulina bana i dobrijeh dana".

U narednim decenijama, a posebno od sredine XIII stoljeća u Bosni su bili stalni sukobi, što je praćeno teškim razaranjima. Posljedica takvog stanja je da se na zapadnim granicama Bosne širi uticaj i vlast hrvatskih feudalaca Šubića. U to vrijeme bosanski vladari traže oslonca među krupnijim domaćim velmožama. Bosanski banovi iz dinastije Kotromanića koji od 1250. godine sa više ili manje uspjeha vladaju Bosnom, davajući povlastice i feude na svoju stranu su privukli većinu plemstva. U tome je prednjačio ban Stjepan II (1323-1353), te suzbio uticaj Šubića i ojačao bosansku državnost. To je i vrijeme privrednog prosperiteta i teritorijalnog širenja. Pored područja gornjih tokova rijeka Bosne, Rame i Neretve pod bosansku vlast dolaze tzv. Donji krajevi (današnja Bosanska krajina), oblasti Usore i Soli (današnja tuzlanska oblast), župe Tomislavgrad, Livno i Glamoč, te primorje od Cetine do Neretve i Hum (kasnije Hercegovina). Na ovom prostoru živjeli su pripadnici Crkve bosanske, te katoličke i pravoslavne vjeroispovijesti. Već u to vrijeme Bosna se ističe svojim multikonfesionalnim i multikulturnim specifičnostima koje su bile i ostale njena karakteristika i u narednim stoljećima.

Svoj teritorijalni i državni vrhunac srednjovjekovna bosanska država doživjela je u vrijeme Tvrtka I koji se u manastiru Mileševo kod Prijepolja 1377. godine kruniše za "kralja Srbljem, Bosni, Primorju i zapadnim Stranam". U vrijeme njegove vladavine u sastav Bosne ušli su Gornje Podrinje sa Pivom, Tarom, srednjim i donjim Polimljem, primorske župe Trbinje, Konavlje i Dračevica, te Kotor (1385), a teritoriju bosanske države proširio je dijelovima hrvatskih zemalja - Dalmacijom i južnom Hrvatskom do Velebita. Zato se 1390. godine tituliše za "kralj Srbije, Bosne, Dalmacije, Hrvatske i Primorja". Tih godina je centralna vlast imala punu kontrolu na cijelom državnom teritoriju. Međutim, poslije smrti kralja Tvrtka I dolazi do slabljenja centralne vlasti uz istovremeno jačanje moći krupnih feudalaca kao što su Hrvatinići gospodari Donjih krajeva, Pavlovići u istočnoj Bosni, Kosača u Humskoj zemlji itd. To je još više uticalo na opadanje odbrambene moći, a kraljevska vlast u XV stoljeću svela se na prostor kojim je vladar neposredno upravljao. U to vrijeme jača uticaj katoličke crkve koja raznim mjerama nastoji preuzeti vodeću ulogu u državnim poslovima i katolicizirati pripadnike Crkve bosanske koji su brojčano bili dominantniji u odnosu na pripadnike pravoslavne i katoličke vjeroispovijesti. Uz pomoć vladara i pojedinih krupnih feudalaca, kao i nesebičnu podršku rimskih papa u tome katolička crkva ima dosta uspjeha.

I dok je opadala moć srednjovjekovne bosanske države, na njenim granicama su se pojavile osmanske čete. Postepeno, osmanski uticaj postaje sve značajniji, a pojedini bosanski feudalci postaju i prije pada Bosne pod osmansku vlast sultanovi vazali. Smatrajući da srednjovjekovna bosanska država predstavlja prepreku u daljem teritorijalnom širenju Osmanskog Carstva, maja 1463. godine, vojska predvođena sultanom Mehmedom II Fatihom za relativno kratko vrijeme osvaja preostali dio srednjovjekovne bosanske države, te pogubi posljednjeg vladara kralja Stjepana Tomaševića. Sa njime nestaju i državne institucije sa dvorom na kojem su bili službenici kao što su dvorski knez (dvoredržica, dvorski), komornik (kazanac), pisari (dijaci, logoteti), tepčije, peharnici, stavilac

(nadkuhar) i drugi. Vladari su na svojim domenima uživali tzv. regalna prava (pravo na carine od soli, rudnika, na trgovinu i dr.). Po ugledu na vladara dvorove su imali i drugi feudalci koji su za razliku od susjednih država i tamošnjih velmoža ima veća prava i dvorske kancelarije u kojima su izdavane povelje.

Drugo obilježje srednjovjekovne bosanske države bio je Sabor (staleška skupština). Najčešće se nazivao "stanak", zatim "sabor", "sav rusag bosanski", "sva Bosna" ili samo "Bosna". U njegovom radu učestvovali su vladar i krupni feudalci. Sazivan je na inicijativu bana, kasnije kralja, ali i velmoža. Na njemu su raspravljani svi važniji državni poslovi, a odlučivalo se i o smjeni vladara. Organizacija lokalne vlasti bila je u nadležnosti feudalaca.

Iz vremena srednjovjekovne bosanske države sačuvano je 60 međunarodnih ugovora, od kojih je najveći broj bio sa Dubrovačkom Republikom. Na osnovu tih ugovora vidi se i organizacija sudske vlasti koja je bila u nadležnosti vladara. Usljed zauzetosti, neki od njih su taj dio posla povjeravali svom zastupniku koji se zvao "vladalac". Također se često praktikovala svečana zakletva "samošesto". Iz ugovora se vidi da se za krivična djela ubistva praktikovala globa koja se zvala "vražda", a za manje prestupe kazna koja se plaćala u naturi jer u srednjovjekovnoj Bosni nije bilo državnih sudova, nego su sudili vlasteoski kolegiji. Također su u arhivima sačuvane i vlasteoske povelje (oko 30) koje su po formi slične poveljama u susjednim državama. Sve to govori o kontinuitetu srednjovjekovne bosanske države do gubitka samostalnosti 1463. godine.

Sa uspostavljanjem osmanske uprave koja se postepeno širila na teritorij današnje Bosne i Hercegovine punih 130 godina, tačnije od 1463. do 1592. godine, nastupa novi - osmanski period. U tom vremenu osnovano je više sandžaka. Tako je 1463. osnovan bosanski, 1470. hercegovački, između 1478. i 1483. zvornički, 1537. kliški itd. Svi ti sandžaci su bili u sastavu Rumelijskog ejaleta. Godine 1580. od navedenih sandžaka, kojima su priključeni cernički, krčko-lički i požeški, centralna vlada (Porta) u Carigradu formirala je Bosanski ejalet, - posebnu provinciju Carstva. U njegovom sastavu poslije osvajanja Bihaća i drugih krajiških gradova i tvrđava formiran je bihaćki sandžak. Po teritorijalnom opsegu Bosanski ejalet bio je daleko veći od srednjovjekovne bosanske države iz vremena kralja Tvrtka I. To je prostor od Šapca do Jadrana i od Zvečana do Virovitice. Sa manjim korekcijama takve granice su ostale sve do Karlovačkog mira 1699. godine, kada su usljed poraza osmanske vojske u bečkom ratu (1683-1699) međunarodno priznate njegove sjeverno-zapadne i južne granice. One su u narednim decenijama sa manjim korekcijama Požarevačkim, Beogradskim i Svištovskim mirom ostale iste koje je Bosna i Hercegovina imala u vrijeme Berlinskog kongresa 1878. godine, tj. na sjeveru rijekom Savom, na zapadu Unom, na jugu gotovo današnjom granicom Bosne i Hercegovine, na istoku smederevskim sandžakom, a na jugoistoku granicom nekadašnjeg novopazarskog sandžaka koji se sve do 1872. godine nalazio u sastavu Bosanskog ejaleta. Želeći da izbjegnu neposredno susjedstvo sa Mletačkom Republikom, Dubrovčani su nakon Požarevačkog mira 1718. godine dobrovoljno ustupili Bosanskom ejaletu Neum, Klek i Sutorinu.

Od 1699. godine Bosanski je ejalet sveden na pet sandžaka: bosanski, hercegovački, zvornički, kliški i bihaćki koji je u ratu 1714-1718. godine priključen bosanskom. Uz to je ova osmanska provincija bila pogranična, što joj daje krajiški karakter, koji je uz širenje islama, odžakluk timare i kapetanije bio jedan od specifičnosti Bosne za vrijeme osmanske uprave. I dok su sandžacima upravljali sandžakbezi, dotle se na čelu Bosanskog ejaleta nalazio beglerbeg u zvanju vezira, a pri kraju osmanske uprave sa titulom valije. Od osnivanja ejaleta 1580. pa do 1639. godine sjedište bosanskih namjesnika bila je Banja Luka, a zatim premješteno u Sarajevo. Kada je princ Savojski 1697. godine osvojio i zapalio Sarajevo, rezidencija bosanskih namjesnika premještena je u Travnik gdje ostaje do 1850. godine, kada Sarajevo ponovo postaje glavni grad.

Sudsku vlast su obavljale kadije. Jedna od karakteristika osmanske uprave bila je i lokalna uprava. Glavnu riječ vodile su uglednije ličnosti, ajani. Njihov ugled i uticaj je povećan kada slabi centralna vlast. To je naročito došlo do izražaja u XVIII stoljeću. Velika vlast u lokalnim poslovima bila je u rukama kapetana koji su poticali iz najuglednijih muslimansko-bošnjačkih porodica. Oni izrastaju u najistaknutije nosioce političke vlasti i ekonomske moći. Samosvijest o Bosni i njenim interesima bila je stalno prisutna. To su i dokazali u mnogim borbama kada su bili prepušteni sami sebi i bez ičije pomoći sa strane uspijevali se oduprijeti neprijatelju i sačuvati cjelovitu Bosnu. Najbolji primjer patriotske svijesti su ratovi iz XVIII stoljeća u kome banjalučki boj iz 1737. godine i dubički rat (1788-1791) predstavljaju posebnu temu iz bosanske samosvijesti i patriotizma.

Međutim, u želji da sačuvaju stečene pozicije i privilegije bosanski ajani i kapetani se suprotstavljaju sprovođenju reformnih mjera koje sultanova vlada iz Carigrada pokušava sprovesti u prvim decenijama XIX stoljeća. Na sastanku u Tuzli januara 1831. godine donešena je odluka da se ne prihvataju reforme u vojsci, a postavljeno je i pitanje položaja muslimana u Beogradskom (Smederevskom) pašaluku sa zahtjevom da se oni ne progone iz Srbije. Za vođu je izabran Husein kapetan Gradaščević koji je dva mjeseca kasnije (29. III) iste godine u Travniku od strane najuglednijih ličnosti izabran i za bosanskog namjesnika. O tome je obaviještena i Porta. U početku je kod vođa ustanka bila prisutna ideja da se bore za spas države. Tek kada su se sukobili sa sultanovom vojskom počeli su govoriti o borbi za autonomiju. Od prvih dana pobune došlo je do podvojenog mišljenja između bosanskih i hercegovačkih ajana, što je iskoristila centralna vlast koja tokom vremena slabi ustaničke redove i vojnički ih pobjeđuje. Za usluge koje su pružili sultanu Mahmudu II hercegovački prvaci su nagrađeni, a njihov sandžak izdvojen iz Bosanskog ejaleta i postaje posebna provincija Carstva kojom je kao vezir upravljao stolački Ali aga Rizvanbegović koji u međuvremenu dobija od Porte zvanje paše.

Godine 1835. ukinute su kapetanije i ajanluci, a osnovani muselimluci. Po nepisanom pravilu bivši kapetani i ajani postali su muselimi, te zadržali dio nekadašnje vlasti, ne sprovodeći reformne mjere vlade iz Carigrada. Zato 1850. godine sultan Abdulmedžid I šalje za bosanskog namjesnika Omer pašu Latasa sa zadatkom da skrši moć bosanskog

begovata. Progonom mnogih uglednijih ličnosti i fizičkom likvidacijom najuglednijih i najnepokorenijih, među kojima i nekadašnje sultanove pristalice sa Ali pašom, Latas je za kratko vrijeme silom skršio moć bosanskohercegovačkih ajana. Nakon toga uvodi novu administrativnu upravu ukidajući sandžake i uvodeći kajmakamluke (okruge) i mudirluke (kotare). Godine 1867. je novom zakonskom mjerom došlo do ujedinjenja Bosanskog i Hercegovačkog ejaleta u jedinstvenu provinciju koja se dijelila na sedam sandžaka: sarajevski, travnički, bihaćki, banjalučki, zvornički, hercegovački i novopazarski. Zapovjednici sandžaka su se zvali mutesarifi, a kotara kajmekami. Oni su upravljali uz pomoć upravnih vijeća koji su im bili savjetodavni organi. Članovi vijeća su bile ugledne ličnosti sve tri vjeroispovijesti koji su poznavali stanje i prilike u zemlji. I sudstvo se reorganizovalo pa pored šerijatskih postoje građanski i trgovački sudovi.

Kako su se u ratovima 1876-1878. godine izmijenile istočne granice uključenjem novopazarskog sandžaka u Kosovski vilajet, a neki gradovi (Nikšić, Kolašin i dr.) došli u sastav Kneževine Crne Gore, to je pred Berlinski kongres Bosna i Hercegovina došla u današnje granice.

XXV članom Berlinskog ugovora, odlukom evropskih sila Bosna i Hercegovina je data na upravu Austro Ugarskoj. Tome su se suprotstavili muslimansko, a dijelom iz svojih interesa i pravoslavno stanovništvo. Međutim, i pored hrabrog otpora nadmoćnija austrougarska vojska porazila je ustanike i zauzela povjerenu joj provinciju. Do 1908. godine sultan je i dalje formalno bio suveren nad Bosnom i Hercegovinom. Nakon aneksije (1908.) Bosna i Hercegovina je postala habsburška pokrajina sa osobenim položajem, te je stajala kao treće tijelo i smatrana krunskom zemljom Hasburgovaca kojom su preko zajedničkog ministarstva finansija u Beču zajednički upravljale vlade Austrije i Ugarske. Zbog toga su stanovnici Bosne i Hercegovine tretirani kao "bosanskohercegovački zemaljski pripadnici". Kao *corpus separatum* unutar Monarhije Bosna nije bila ravnopravna sa Austrijom i Ugarskom jer nije imala nikakvih samoupravnih prava, te je tako bila u zavisnom položaju. No, to ne znači da nije i imala svoje državne atribute. U Beču je pri ministarstvu finansija postojao Bosanski biro koji je preko Zemaljske vlade u Sarajevu upravljao povjerenim mu poslovima. Zemaljska vlada bila je sastavljena od zemaljskog poglavara, civilnog adlatusa i šefova odjeljenja: administrativnog, finansijskog i pravosudnog, a vremenom se povećava na građevinsko (privredni odjel), nastavu i bogoštovlje i tehničko odjeljenje. Do 1912. godine upravnim poslovima rukovodio je civilni adlatus, a zemaljski poglavar kao nominalni šef tek tada preuzima neposrednu upravu.

Sa novom austro-ugarskom upravom izvršena je i nova upravnoteritorijalna podjela na šest okruga koji su se dijelili na kotare i kotarske ispostave. Izvjesnu samoupravu imale su seoske i gradske opštine. U Sarajevu je postojao Vrhovni zemaljski sud. Poslije aneksije autrougarski vladar je preuzeo pravo suvereniteta nad Bosnom i Hercegovinom, a dvije godine kasnije (20. II 1910) proglašen je Ustav za Bosnu i Hercegovinu (Zemaljski statut) koji nije donio gotovo nikakve promjene. Ustav i njegovi zakoni uveli su u politički

život Sabor koji je imao 72 poslanika i 20 virilista (član Sabora po položaju). Bio je organiziran na bazi socijalnog i vjerskog kurijalnog sistema. Stanovništvo je bilo podijeljeno u tri kurije (izborna razreda) po vjerskim grupama. Time je omogućena srazmjerna zastupljenost broja poslanika za svaku grupu. Kada je u novembru 1918. godine došlo do raspada Austo Ugarske Monarhije, Bosna i Hercegovina je ušla u sastav Države Slovenaca, Hrvata i Srba. Još 24-26. X iste godine konstituisan je Glavni odbor Narodnog vijeća SHS u Bosni i Hercegovini. Na njegov prijedlog izabran je središnji odbor Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, te formirana Narodna vlada za Bosnu i Hercegovinu koja je sa radom počela 3. XI 1918. godine. Zajedno sa Državom Slovenaca, Hrvata i Srba, Bosna i Hercegovina je 1. XII 1918. godine ušla u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

U periodu od 1918. do aprila 1941. godine politički krugovi u Beogradu i Zagrebu nastoje razbiti političko i teritorijalno jedinstvo Bosne i Hercegovine. Istina 135. čl. Vidovdanskog ustava iako podijeljena na župe kao i drugi djelovi Kraljevine, BiH je ostala teritorijalno jedinstvena cjelina jer su formirane župe bile u historijskim bosanskohercegovačkim granicama. Tek Zakonom od 3. X 1929. godine podijeljena je na četiri banovine: Drinsku (Sarajevo), Vrbasku (Banja Luka), Zetsku (Cetinje) i Primorsku (Split) i tako razbijena historijska kompaktnost teritorija. Još izrazitiji pokušaj gubljenja bosanskohercegovačkog identiteta dolazi u vrijeme srpsko-hrvatskog sporazuma (29. VIII) 1939. godine. Tada u sastav novoformirane hrvatske banovine ulazi i 13 općina iz Bosne i Hercegovine.

Po okupaciji Kraljevine Jugoslavije aprila 1941. godine, Bosna i Hercegovina je ušla u sastav ustaške NDH i podijeljena na 22 županije koje su bile sastavljene od kotara, a ovi od općina. Imena župa su se poklapala sa njihovim srednjovjekovnim nazivima, čime se željelo pokazati navodno historijsko hrvatsko pravo na ovom prostoru. Sa ustankom i narodnooslobodilačkom borbom razvija se i nova organizacija vlasti preko NOO odbora. Sljedeća etapa u organizaciji državne vlasti bila je nakon Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a u Mrkonjić Gradu 25. i 26. XI 1943. godine. U radu ZAVNOBiH-a učestvovalo je 247 delegata koji su bili zastupljeni po nacionalnoj i vjerskoj strukturi. Donijeli su rezoluciju da se ZAVNOBiH konstituiše kao opće političko predstavništvo naroda Bosne i Hercegovine i time obnovili bosansku državnost. Dva dana kasnije vijećnici ZAVNOBiH-a učestvovali su u radu Drugog zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu na kojoj je naša Republika predstavljena kao jedna od šest budućih jedinica jugoslovenske federacije.

Dalja etapa razvoja bosanskohercegovačke državnosti bila je Drugo zasjedanje ZAVNOBiH-a u Sanskom Mostu (30. VI do 2. VII 1944). Tada je ZAVNOBiH konstituisan kao najviše zakonodavno izvršno narodno predstavničko tijelo Bosne i Hercegovine i usvojena Deklaracija o pravima građana. Predsjedništvo ZAVNOBiH-a trebalo je da vrši funkciju vlade dok se ona ne obrazuje. Na Trećem zasjedanju ZAVNOBiH-a (26. IV 1945) donešena je odluka da se ono pretvori u Narodnu skupštinu koja je odmah donijela Zakon o Narodnoj vladi. Dva dana kasnije (28. IV) formirana je vlada Bosne i Hercego-

vine prva poslije novembra 1918. godine. Poslije održanih izbora (13. X 1946) za Ustavotvornu skupštinu na prvom njenom zasjedanju (11. XI) iste godine potvrđuju se sve odluke Drugog zasjedanja ŽAVNOBiH-a i do tada donešene odluke Narodne skupštine, a 31. XII 1946. godine donosi odluka o proglašenju Ustava Bosne i Hercegovine. Tim Ustavom Bosna i Hercegovina je postala "narodna država republikanskog oblika". Najviši organ državne i zakonodavne vlasti postala je Narodna skupština, a vlada najveći izvršni i upravni organ državne vlasti. Narodni odbori bili su najviši organi lokalne vlasti. Sudska vlast bila je u nadležnosti Vrhovnog, okružnih i sreskih sudova. U narednom periodu u sklopu FNRJ, a zatim SFRJ Ustav je dograđivan 1953., 1963. i 1974. godine.

Nakon raspada komunističkog sistema, 18. XI 1990. godine održani su demokratski izbori na kojima su birači izrazili svoja opredjeljenja. Većinskom odlukom poslanika Skupštine Bosne i Hercegovine 29. II 1992. godine sproveden je referendum svih građana naše Republike koji su se dvotrećinskom većinom izjasnili za samostalnu, nezavisnu i suverenu državu. Time je Bosna i Hercegovina stekla međunarodni legitimitet da proglasi svoju samostalnost kao što su to već uradile Slovenija, Hrvatska i Makedonija nešto ranije, kao članice bivše SFRJ. Ovu narodnu odluku su 6. aprila iste godine priznale članice EZ, čime je priznat i državni subjektivitet Republike Bosne i Hercegovine. Već 21. V iste godine RBiH primljena je za članicu UN. Time je Bosna i Hercegovina vratila svoju državnost koja datira od srednjeg vijeka i koja se u rezličitim formama kroz izvjesnu posebnost i samosvijest njenog stanovništva zadržala do ovih ratnih dana kada neprijatelji te državnosti, multinacionalnosti, multikonfesionalnosti i multikulture pokušavaju razbiti njenu cjelovitost koja je bila i ostala prisutna u njenom milenijskom postojanju.

Prof. dr Mustafa Imamović

BOSANKO-MUSLIMANSKI NAROD I NJEGOVA GENEZA

Priroda i kronologija bosanskomuslimanske etnogeneze je već duže od jednog stoljeća predmetom vruće debate među naučnicima, polemičarima i posebno političarima.

Prema tome, postavlja se pitanje, kako početi rekapitulaciju te duge i složene geneze. Počeću pjesnički svjestan razlike između nauke i pjesničke slobode, ali se one ovdje prepliću.

Nazvaše me Hamzom /Kao što nazvaše hiljadama ljudi/ Iz pustinja divljih beduina... /I onih s pazara visokog Irana/ Što prodaju ćilime/ Biser, nakit, žene/ O čudno je to, čudno/ Da ovdje/ U našoj zemlji kraj Evrope/ Hamzom zovu mene!/ Često mislim na te/ Muhamedov striče,/ O, veliki Hamza.../ u bici kod Uhda/ Ko lav se boriš.../ O, čudno je to, čudno/ Da ovdje/ U našoj zemlji kraj Evrope Hazmom zovu mene!

Tako je pjevao Hamza Humo 1924. g., pokušavajući da odgonetne tu našu vječitu bosansku ili bošnjačku muslimansku upitanost, ko smo, odakle smo, gdje smo i kuda idemo. Usud naše bošnjačke ili bosanskomuslimanske povijesti možda je najbolje izrazio nepoznati pisar iz Kalesije iz 14. stoljeća riječima: Kada hotjeh biti - tagdi i ne bih...

Moj bi zadatak, prema tome bio, da u osnovnim potezima objasnim, kako to da ovdje u našoj zemlji, "kralj Evrope", da parafraziram Hamzu, Mustafom zovu mene.

Mi smo zaista, kao bosanskomuslimanski i islamski narod, u najširem smislu riječi geografski dio Evrope, ali ipak pokraj a često i vrlo daleko od nje. Ovo je Balkan, a Evropa je kršćanska, bilo da je katolička bilo protestantska. Veliki francuski historičar Pjer Šoni (Chauni), u svom kapitalnom djelu "Civilizacija klasične Evrope", definira Evropu kao "geografski pojam koji je istisnuo stariji pojam hrišćanski svijet". Evropa je kao pojam (od asirsko-grčke riječi ereb, što znači zalazak Sunca) rođena u 17. stoljeću, a klasičnom je postala u doba Prosvjetiteljstva oko 1750. g. Bez obzira što je termin Evropa u Engleskoj, Holandiji i Francuskoj u biti preovladao oko 1660. izraz "hrišćanski svijet" još dugo ostaje u upotrebi u Španjolskoj, na jugu Italije i Veneciji, u Austriji, Ugarskoj i Poljskoj, gdje je pred osmansko-turskom opasnošću živio stari duh krstaških ili križarskih ratova.

Sve su te zemlje opkoljavale i opkoljavaju Balkan koji je etnički, jezički i vjerski najkompleksniji dio Evrope, shvaćene kao kulturno-povijesni i geografski pojam.

Najvažniji faktor te kompleksnosti i diverziteta sigurno je islam, odnosno muslimani različitog jezika i porijekla koji na Balkanu žive manje ili više izmiješani, kako međusobno tako i sa pripadnicima različitih pravoslavnih naroda (Srba, Makedonaca, Grka, Bugara, Crnogoraca, Rumuna), te katoličkih Hrvata. Evropu i islam, kao bitnu komponentu Balkana, vrlo je teško, kako je to primijetio tunisko-francuski profesor Hišam Džait, komparativno proučavati. Uporeduje se jedan geografski pojam sa islamom kao religijom i kompleksnom civilizacijom koja se prostira od Filipina i Indonezije na istoku do marokanske obale Atlantika na zapadu.

U Evropi, izuzimajući evropsku Tursku i evropske dijelove bivšeg SSSR-a, živi oko šest-sedam miliona muslimana evropskog korijena i jezika, među kojima su, kako je to primijetio američki antropolog Vilijam Lokvud (Lockwood), historijski i politički upravo najznačajniji Bosanski Muslimani. Skoro sve etničke grupe na Balkanu mogu se u osnovi definirati na osnovu dva kriterijuma: jezik i vjera. Kod Albanaca, bez obzira na vjeroispovijest, jezik je imao odlučujuću riječ u etničkom ili nacionalnom konstituiranju i homogeniziranju. Nasuprot tome, kod većine Južnih Slavena, sa izuzetkom Bugara i Slovenaca, vjera je bila i ostala etnička vododjelnica i osnovni elemenat etničkog odredenja i nacionalne kohezije.

(1) Početni faktor u etnogenezi Bosanskih Muslimana svakako su slavenski entitet i jezik koje su oni kao i ostali Južni Slaveni donijeli na Balkan iz svoje neke još nedefinirane pradomovine negdje iza Karpata. Bosanski su Slaveni naselili središnji dio južnoslavenskog etničkog prostora i na njemu vremenom izgradili svoju snažnu feudalnu državu koja je u vrijeme kralja Tvrtka u drugoj polovini 14. stoljeća zauzela široke prostore na sve četiri strane svijeta daleko izvan granica današnje BiH.

Prilikom doseljavanja Slaveni su u Bosni zatekli nešto romaniziranog stanovništva, uglavnom ilirskog i tračkog porijekla. To se stanovništvo pred velikom slavenskom invazijom povlači u planine gdje se po prirodi stvari bavi stočarstvom. Slaveni ih nazivaju Vlasima, po starogermanskoj riječi Walch, što znači Roman ili Rimljanin. U svim pravnim izvorima srednjovjekovne Bosne, Srbije i Dubrovnika riječju Vlah označava se feudalno zavisni stočar. Vlasi se vremenom slaviziraju, asimiliraju i stapaju sa Slavenima različitih vjera. Riječ od kasnog osmanskog perioda, pa sve do danas zadržava sa stanovišta Muslimana, kada su u pitanju pravoslavni i katolici izvjestan pogrdan smisao. Korelativ pojmu Vlaha kao stočara kada su u pitanju Muslimani je Balija, sve u značenju prost i primitivan čovjek.

U svojoj etnogenezi Bosanski Slaveni, odnosno kasnije Muslimani su se kao središnji južnoslavenski narod vrlo malo miješali sa drugim narodima, što nije slučaj sa okolnim Južnim Slavenima u čijoj je etnogenezi udio neslavenskog elementa prilično značajan, na istoku Grka, Albanaca, Cincara, Arumuna i drugih, a na zapadu Nijemaca, Italijana, Madara, Čeha itd. Bosanski Muslimani su se čak vrlo rijetko krvno miješali i sa drugim muslimanima neslavenskog porijekla, bez obzira na jake duhovne veze sa islam-

skim Orijentom. Manji broj Orijentalaca, te nešto više Albanaca koji su se doseljavali službom ili poslom u Bosnu vrlo su se brzo integrirali i asimirali sa bosanskim domaćim muslimanskim svijetom.

(2) Važan činilac u etnogenezi Bosanskih Muslimana, koji se ne može zaobići, je bosanska crkva, njen karakter i povijesna uloga. Općenito se smatra da je javnim životom bosanske srednjovjekovne državе dominirala, uz krupnu vlastelu, "Crkva bosanska". Bosanska je crkva u historijskoj literaturi bila i ostala predmetom brojnih i često vehementnih kontroverzi, jer su je negirali, ali istovremeno svojatali i sa istoka i sa zapada.

Bosna je još od ranog srednjeg vijeka kao granična zemlja između Bizantije i franačke države, a kasnije ugarsko-hrvatskog kraljevstva i Srbije bila područje sukobljavanja pravoslavne i katoličke crkve. Između njih stajala je kroz stoljeća autonomna heretička bosanska crkva čije su se pristalice sami nazivali "Bosanskim krstjanima", dok su ih pravoslavna i katolička crkva nazivale bogumulima ili babunima, odnosno patarenima. Mada bosanska crkva, kako je to duhovito ali tačno primijetio Vladimir Dvorniković, predstavlja jednu sfingu, tj. do danas sasvim ne razjašnjenu zagonetku, može se ipak reći da je ona po svojoj doktrini u osnovi bila monistička, ali je u velikoj mjeri bila prožeta elementima manihejstva, pa su je odatle protivnici i sa istoka i sa zapada držali za jednu dualističku herezu.

Bosna i Hercegovina je pred osmansko osvajanje bila nastanjena Slavenima koji su pripadali trima crkvama ili vjerama, od kojih ni bosanska, ni katolička niti pravoslavna nije među bosanskim seljaštvom, pa ni vlastelom, imala čvrst oslonac niti veći uticaj. Upravo je ta činjenica u prvom redu omogućila masovno širenje islama dolaskom Turaka-Osmanlija.

Izvjesno je da su na islam prelazili pripadnici sve tri vjeroispovijesti u BiH, ali prije svih "Bosanski krstjani". Izvori ne sadrže podatke o nekoj skupnoj konverziji pripadnika bosanske crkve na islam. Prelaženje na islam bilo je masovno, ali je to uvijek bio individualni čin. Prihvatanje islama od strane brojnih Bosanaca tokom prvog stoljeća osmanske vladavine rezultat je dinamizma nove vjere i države, a ne njihove navodne predisponiranosti za konverziju zbog pripadanja nekim heretičkim učenjima kako se to često misli i piše.

Oko 1580. g. kada je muslimansko stanovništvo postepenim širenjem islama postalo apsolutnom većinom na području bivšeg bosanskog kraljevstva uspostavljen je Bosanski ejalet (pašaluk) kao jedna od najisturenijih provincija Carstva prema Zapadu. Ta je činjenica, među ostalim, posebno uticala na samosvijest naših starih Bošnjaka o njihovom izuzetnom mjestu u Carstvu. Time etnički i historijski razvitak Bosanskih Muslimana na vijekovnom radnom tlu dobija zamah. Dolazi do potpunog asimiliranja islamske civilizacije ali se slavenski korijeni i jezik ne gube. Asimiliranje islamske civilizacije vrši se na bosanskolovenskoj etničkoj podlozi i bosanskom jeziku, te na zatečenoj materijalnoj kulturi koja

je vremenom znatno obogaćena elementima proisteklim iz duge tradicije urbanog života na islamskom Orijentu. Do tada prilično oskudne životne navike domaćeg stanovništva znatno su izmijenjene, uz kvalitativno uvećanje potreba u odjeći, obući i drugim predmetima za ličnu upotrebu, opremanju kuće, ishrani, u oružju i opremanju konja, javnom, kulturnom i prosvjetnom životu. To je podstaklo snažan razvitak zanatstva i trgovine, čime je sa dolaskom Turaka-Osmanlija počela stvarna urbanizacija Bosne. Brojni vakifi, različitog ranga, ugleda i zanimanja, su za "ljubav božju", ali i na opću korist podizali džamije, česme, mostove, mektebe, medrese, imareta, tekije, musafirhane, hamame i apoteke, a za napredak trgovine i prometa gradili su hanove, karavansaraje, puteve, bezistane i dućane.

Islam, kao vjera i kultura, u svemu tome postaje kompleksna duhovna nadgradnja. Duhovne veze sa Orijentom su brojne. Širi se arapska pismenost i stvara bogata alhamijado književnost, pisana arapskim pismom (arabicom) ali bosanskim jezikom. Istovremeno mnogi Bošnjaci pišu naučne, teološke i druge rasprave te pjevaju na turskom, arapskom i persijskom jeziku. Dr Hazim Šabanović je registrirao 239 Bošnjaka koji su pisali na pomenutim jezicima i čija djela predstavljaju književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima.

Svi pomenuti elementi su kroz dužu povijesnu evoluciju odredili savremeno bosanskomuslimansko nacionalno biće naspram ostalih Južnih Slavena istog jezika (Srba, Hrvata, Crnogoraca), ali različitog vjerskog i kulturno-političkog iskustva.

(4) U vezi sa bošnjaštvom kao etničkom identifikacijom postoje mnogi nesporazumi na koje se je ovdje neophodno kratko osvrnuti. Brojni osmanski arhivski izvori, kojima se priključuju i svjedočenja nekih putopisaca kroz Bosnu (Evlija Čelebija, Matija Mažuranić i dr.) pokazuju da su se praktično od početka osmanske vladavine u Bosni za Muslimane koristila dva naziva. Prama Osmanlijama, tj. Turcima i centralnim vlastima u Istanbulu Bosanski su Muslimani na prostoru od Sjenice i Novog Pazara, Plava, Gusinja, Podgorice i Nikšića, pa sve do Bihaća i od Save do mora, sebe u narodnom, jezičkom i političkom smislu smatrali i nazivali Bošnjacima. Tako ih je nazivala i osmanska administracija u svojim službenim aktima. Isti naziv su upotrebljavali i Husein-kapetan Gradaščević i Ali-paša Rizvanbegović u svojim diplomatskim pismima, odnosno u komuniciranju sa austrijskim vlastima. Iz svih pomenutih izvora jasno se može vidjeti da se naziv Bošnjaci odnosio isključivo na Muslimane, i to na sve, bez obzira na stalešku pripadnost (seljake, gradsko stanovništvo, zemljoposjednike, ulemu itd.). Mažuranić u svom putopisu iz 1842. izričito piše da se u Bosni "Krstjani ne smiju zvati Bošnjaci", jer kada se kaže Bošnjaci, onda "Muhamedovci samo sebe razumiju".

Pored termina Bošnjak i Bošnjaci u naprijed navedenom smislu i značenju za Muslimane se istovremeno upotrebljavao naziv "turčin", kao vjerska oznaka kojim se htjelo reći da su oni "turske", tj. islamske vjere čime su se jasno odvajali i razlikovali od pripadnika ostalih južnoslavenskih naroda istog jezika ali drugih vjeroispovijesti. Za prave etničke Turke Bošnjaci su koristili naziv "Turkuze", jer govore drukčije, tj. "turkasaju".

Od pedesetih godina 19. stoljeća centralne osmanske vlasti, u sklopu svojih državnih reformi, iniciraju pokušaje da se pojmu Bošnjak da intekonfesionalno značenje, tj. da se njime obuhvati cjelokupno stanovništvo Bosanskog ejaleta bez obzira na vjersku ili konfesionalnu pripadnost. U tom je pravcu radio već Omer-paša Latas tokom svoje misije u Bosni 1850-1852., u čemu je uživao podršku jednog broja bossanskih franjevaca kod kojih se sačuvala tradicija bosanskog kraljevstva i franjevačke redodržave "Bosne Srebrne" (Bosna Argentina) kojoj je još sultan Mehmed Fatih 1464. potvrdio tadašnje privilegije.

Latasove improvizacije organizirano je nastavio šezdesetih godina prošlog stoljeća Osman Šerif Topal - paša, posljednji veliki bosanski namjesnik. On je sa dosta energije nastojao izvesti Bosnu na put buržoaskog razvitka. Za vrijeme njegovog namjesnikovanja izgrađen je makadamski put Sarajevo - Bosanski Brod. Sarajevo dobija poštu, telegraf, ruždiju, štampariju i dvoje novine" ("Sarajevski cvjetnik" i službeni "Bosanski vjestnik"). Istovremeno se podižu velike upravne i druge zgrade. Na prvom mjestu tu je Konak merzez (policija), upravna zgrada sandžaka na Bistriku, kasarna Medžidija, vojna bolnica na Hisetima, nova pravoslavna crkva sa srpskom realkom itd.

U skladu sa svim tim građanskim nastojanjima Osman Šerif Topal-paše, posebno mjesto ima njegovo izuzetno zanimanje za nacionalno-politička kretanja u Bosni i oko nje. On je pažljivo pratio nacionalističku štampu, literaturu i propagandu u BiH, te proučavao političko raspoloženje i koncepciju srpskog građanstva i bosanskih franjevaca. Upravo se Osman Popal-paša može smatrati tvorcem ideje interkonfesionalnog bošnjaštva kojim se u načelu obuhvata cjelokupno bosansko stanovništvo bez obzira na vjersku pripadnost. Po toj koncepciji staro bošnjaštvo je izraz autonomije Bosne koja se zasnivala na feudalnim odnosima. U novim građanskim uslovima smisao bošnjaštva se mijenja i ono znači naciju koja obuhvata cjelokupno stanovništvo Bosne, a ne samo Muslimane kao privilegiranu i vladajuću konfesiju.

Time je izvedena svojevrsna inverzija pojmova i zamjena teza u odnosu na povijesno značenje i sadržinu bošnjaštva, kao tradicionalne bosanskomuslimanske etničke identifikacije. Tu inverziju pojmova i zamjenu teza, odnosno Osman Topal-pašinu koncepciju bošnjaštva prihvatiće kasnije, poslije okupacije 1878, austrougarski vrhovni upravitelj BiH, zajednički ministar finansija Benjamin Kalaj (Kallay) i na njoj pune dvije decenije uporno pokušati graditi svoju nacionalnu politiku u BiH. Cilj te politike bio je da se BiH izolira od nacionalno-političkih tokova u Srbiji i Hrvatskoj, a na unutrašnjem planu posebno onemogući s tim vezana nacionalno-politička evolucija i emancipacija samih Bosanskih Muslimana.

Sva ova nastojanja nisu dala nikakav trajan rezultat. Ideju interkonfesionalnog bošnjaštva odbacivali su svi. Muslimani, jer su stoljećima bošnjaštvo isključivo pojimali kao svoju identifikaciju. Sa druge strane srpska nacionalna ideja širena propagandom iz Srbije i Monarhije bila je već prihvaćena od ogromne većine srpskog građanstva i seljaštva. Bez ikakvih potresa i franjevci su u korist hrvatske nacionalne ideje napustili bošnjačku

ideologiju, utoliko prije što ova uopće nije imala korijena kod hrvatskog seljaštva. Istovremeno se krajem 19. stoljeća među pripadnicima islama jednim prirodno-historijskim procesom ukorijenjuje kao suvremena etnička i nacionalno-politička oznaka Musliman, odnosno Muslimani. Takó su u datim historijskim prilikama sva nastojanja Austro-Uharske da oživi interkonfesionalno bošnjaštvo kao nacionalnu ideologiju i time trajno veže BiH za svoju državnu zajednicu unaprijed bila osuđena na neuspjeh.

Tu je činjenicu jasno uvidio Kalajev nasljednik na položaju zajedničkog ministra finansija, Stjepan Burijan (Burion), koji je kao vrhovni administrator BiH odlučno prekinuo sa politikom svog prethodnika kada je u pitanju interkonfesionalno bošnjaštvo kao navodna nacionalna ideologija. U "Izvještaju o upravi BiH 1906" on naglašava da su se u Bosni i Hercegovini" pojmovi o narodnosti i konfesiji" stopili još u predokupaciono doba. Granica između pojedinih skupina stanovništva je istovremeno i konfesionalna i etnička. Tri glavne nacionalno-vjerske zajednice su Muslimani, pravoslavni (Srbi) i katolici (Hrvati). Stepen njihove nacionalne svijesti je različit. Muslimani su "po svojoj narodnosti isto tako Slaveni kao kršćani", te se ne osjećaju "Turcima, premda se obično tako nazivaju (osobito u narodu)". U njihovoj posebnosti naročito je izražen "religiozni momenat".

Slijedeći tu politiku Zemaljska vlada za BiH je 4. oktobra 1907. jednom internom naredbom obavijestila sve nadležne organe da se "zemaljski jezik" ima svuda nazivati srpsko-hrvatski/hrvatsko-srpski jezik. Time je zvanično ukinut naziv bosanski jezik koji je kontinuirano, još od uspostavljanja dvorske kancelarije bana Kulina u 12. stoljeću, bio u službenoj upotrebi. S obzirom na tradiciju, ubrzo je posebnom vladinom odlukom od 29. novembra 1907. dozvoljeno Muslimanima da u svojim autonomnim institucijama mogu i dalje koristiti bosansko ime jezika. Poslije 1918. u Kraljevini SHS ta je praksa jednostavno ukinuta i napuštena.

(5) Uporedo sa pokušajima elaboracije bošnjaštva kao nadnacionalne ideologije koja obuhvata cjelokupno stanovništvo Bosne i Hercegovine intenzivira se nacionalna propaganda iz Srbije, Dalmacije, Vojvodine i Hrvatske usmjerena u prvom redu prema bosanskim "rišćanima" (pravoslavcima) i katolicima, ali istovremeno i prema Muslimanima. Srpska nacionalna propaganda počinje u BiH još u vijeme prvog srpskog ustanka i postepeno se intenzivira od uspostavljanja Autonomne Kneževine Srbije 1830. g. Propaganda je imala različite forme i u njoj su posebno aktivni Srbi i susjednih zemalja Habsburške Monarhije. Tako je kaluđer Teofil Petranović, rodom iz Dalmacije, po dolasku u Sarajevo u ljeto 1863. g. za učitelja srpske realke, osnovao društvo za propagandu i uvođenje imena Srbin. Članovi društva dijelili su djeci bonbone, a seljake sačekivali na gradskim maltama i govorili im da oni ne treba da se osmanskim vlastima prijavljuju kao "rišćani" nego kao Srbi. Taj je propagandni rad dao brzo rezultate i već uoči ustanka u istočnoj Hercegovini i Bosanskoj Krajini 1875. g. praktično su se svi bosanski pravoslavci osjećali i djelovali kao Srbi.

Sličan proces nacionaliziranja tekao je i kod bosanskih katolika samo znatno sporije. Analogno društvu za propagandu i širenje srpskog imena, skoro istovremeno je Klement Božić, dragoman (tumač) pruskog konzulata u Sarajevu utemeljio društvo za uvođenje hrvatskog imena među bosanske katolike. Njemu su u tome posebno pomagali mladi bosanski franjevci. Oni su u svojoj propagandi posebnu pažnju, za razliku od Srba (sa rijetkim izuzecima) poklanjali Muslimanima. Već je Ante Starčević, kao utemeljitelj suvremenog hrvatskog nacionalizma, smatrao da su Bosanski Muslimani "najbolji Hrvati". On je bio izrazit turkofil. Još kada je napustio bogoslaviju 1848. g. izjavio je da je to učinio zato što se uvjerio da "samo turska vjera nešto vrijedi, a sve ostalo ništa ne vrijedi". Starčević je bio uvjeren da bi za bosanske kršćane i Muslimane bila nesreća ako bi njihova domovina pala pod vlast Beča. Zato je 1853. g. razmišljao da svoje djelovanje prenese iz Zagreba u Sarajevo. Planirao je da tu osnuje štampariju i počne prosvjetiteljski i politički rad sa ciljem razvijanja odanosti kako kršćanskog (katoličkog) tako i hrišćanskog (pravoslavnog) stanovništva prema osmanskoj državi, nasuprot Habsburškoj monarhiji i carskoj Rusiji.

Cjelokupna je ova nacionalistička propaganda intenzivirana nakon austougarske okupacije BiH 1878. g. i u prvom je redu bila usmjerena prema Muslimanima i njihovom bošnjačkom imenu. Bez obzira na sve nijanse u toj propagandi i jedni i drugi su dokazivali da bošnjaštvo ne može biti nikakvo nacionalno ime nego samo oznaka zavičajnosti, te da Muslimani treba da se nacionalno opredijele, po jednima kao Srbi, a po drugima kao Hrvati. Na svu tu propagandu najjezgrovitije je odgovorio Safvet-beg Bašagić, tada još đak gimnazije jednom pjesmom objavljeno u listu "Bošnjak" 9. jula 1891. g. Obraćajući se Bošnjacima Bašagić im pjesmom poručuje: Znaš Bošnjače nije davno bilo/ Sveg mi svijeta nema petn'est ljeta/ Kad u našoj Bosni ponositoj/ I junačkoj zemlji Hercegovoj/ Od Trebinja do brodskijeh vrata/ Nije bilo Srba ni Hrvata/ A danas se kroza svoje hire/ Oba stranca k'o u svome šire/ Oba su nas gosta saletila/ Da nam otmu najsvetlije blago/ Naše ime ponosno i drago.

Ovim se stihovima očigledno aludiralo na činjenicu da je do šezdesetih godina 19. stoljeća BiH bila nacionalno amorfna i da se tek vanjskim uticajima, tj. srpskom i hrvatskom nacionalnom propagandom, formira kod pravoslavnih i katolika, srpska, odnosno hrvatska narodna svijest. Bašagićevim se stihovima nikako ne kaže da u BiH nije u fizičkom smislu bilo pravoslavnih i katolika. Naprotiv, oni su tu skupa sa Muslimanima od starine živjeli, ali nisu znali za srpsko i hrvatsko nacionalno ime. Oba imena, kako se to vidi iz prethodnih izlaganja, prodiru u BiH zahvaljuju organiziranoj nacionalnoj propagandi.

Mada se prvi krug evropski obrazovanih muslimanskih intelektualaca nastao i stasao u prvih petnaestsak godina austrougarske uprave počeo nacionalno iskazivati i "opredjeljivati" bilo u hrvatskom bilo u srpskom smislu, to ničim nije uticalo na njihovu isključivu vezanost za vlastitu bosanskomuslimansku sredinu. Bili deklarativno Srbi ili Hrvati svi su se oni u svom književnom i prosvjetiteljskom radu obraćali isključivo svom

bosanskomuslimanskom narodu i djelovali u njegovoj sredini. U tom se smislu njihovo djelovanje može označiti kao rad na bosanskomuslimanskoj samoidentifikaciji.

(6) Dolazak Austro-Ugarske u Bosnu i Hercegovinu 1878. g. suočio je Muslimane sa višestruko teškim povijesnim iskušenjem: kako se održati i kako opstati u novim prilikama. Saznanje da je jedini put prihvatanje novih prilika, odnosno evropske kulture i načina života, probijalo se iz brojnih povijesnih razloga vrlo sporo i mučno. U toku prve dvije decenije okupacije, među Muslimanima nema skoro nikakvih vidljivih socijalno-političkih gibanja. Neke političke akcije inicira sama okupaciona uprava, ali one se završavaju u veoma uskom krugu onih rijetkih muslimanskih građana koji su prvi shvatili dalekosežnost i trajnost novih prilika. Jedini pokret koji nastaje u samom muslimanskom narodu je stalno iseljavanje u Tursku zbog krajnje teških ekonomskih prilika, što je demografski vrlo osjetno pogodilo bosanskomuslimansku zajednicu.

Krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina javljaju se prvi organizirani začeci evropeizacije i kulturnog preporoda kod Bosanskih Muslimana. Začetnik je ove akcije bio Mehmed-beg Kapetanović, svojim djelima "Narodno blago" i "Istočno blago", te pokretanjem lista "Bošnjak" 1891. g. Taj muslimanski kulturni preporod polazio je od potrebe da se u narodu razbudi i učvrsti svijest o njegovom slavenskom porijeklu i potrebi približavanja Zapadu, ali uz istovremeno održavanje na svom bosanskom tlu, te posebno očuvanja islama, njegove kulture i načina života kao jedne od odlučujućih komponenti bosanskomuslimanskog nacionalnog bića. Na toj se osnovi postepeno formira moderna muslimanska inteligencija čiji predstavnici vode dalje kulturne akcije u narodu. Ta se struja muslimanske politike odnosila uglavnom lojalno prema austrougarskoj vlasti kao nosiocu nove evropske civilizacije koju Muslimani i sami treba da prihvate.

Nasuprot tome, devedesetih se godina javlja, druga, tradicionalistička struja u bosanskomuslimanskoj politici, koja je u stanovitoj opoziciji prema režimu. Predstavnici te struje traže na prvom mjestu da okupaciona vlast osigura Muslimanima autonomiju u vakufskim, merifskim (prosvjetinim) i općenito vjerskim poslovima, da zaštiti agrarne interese muslimanskih zemljoposjednika i spriječi prozelitizam katoličke crkve prema Muslimanima.

Prelomni se trenutak, koji se u povijesnofilozofskom smislu može označiti "historijskom ssekundom", u razvoju obje ove struje, tj. u bosanskomuslimanskom kulturnom i nacionalno-političkom pokretu dogodio na prijelazu dva stoljeća, 1899/1900. Tu historijsku sekundu označavaju početak borbe Muslimana za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju i pokretanje "Behara", "petnaestdnevnog lista za pouku i zabavu", kao prvog muslimanskog književnog časopisa, najznačajnijeg dostignuća muslimanskog kulturnog preporoda. Od tada sasvim spontano riječi Muslimani i muslimanski dobijaju u BiH znatno šire značenje od pripadnika islama. Istovremeno opet spontano iščezavaju nazivi Bošnjak i bošnjački. Tako već od kraja 19. stoljeća brojne muslimanske kiraethane (čitaonice), kulturna društva i privredne ustanove, sve političke stranke, listovi i sva ostala pregnuća i

poduzeća koja se formiraju i nastaju među Bosanskim Muslimanima imaju u svom nazivu isključivo atribut muslimanski. Takvo stanje i praksa održali su se i potvrdili i u periodu između dva svjetska rata.

Političkim životom Bosanskih Muslimana između dva svjetska rata, u Kraljevini SHS, odnosno Jugoslaviji, dominirala je Jugoslavenska muslimanska organizacija (JMO) kao njihov stvarni predstavnik, što je potvrđeno na svim međuratnim izborima. Pod nacionalističkim pritiscima da se odupru politici koja ih je prisiljavala da se opredijele kao Srbi ili Hrvati, vodeći su muslimanski političari logično i mudro u nacionalnom pogledu izabrali neutralno, ali legitimno jugoslavensko ime kao oznaku svoje strane. To je u tadašnjim prilikama bio vjerovatno jedini način da se istakne posebni muslimanski identitet.

U toku NOB svim aktima NOP-a priznato je muslimansko nacionalno ime. Međutim, poslije rata u periodu 1946-49. postepeno, ukidanjem niza muslimanskih institucija, od Glavnog odbora Muslimana BiH 1947. do KDM "Preporod" 1949, ta je politika suspenzisana. Muslimani nisu unijeti kao narod ni u prvi savezni Ustav 1946, itd. Treba imati u vidu da su Muslimani tokom rata 1941-45. bili žrtve strašnog genocida od strane četnika Draže Mihailovića, ali dijelom i od ustaša. Prema mjerodavnim istraživanjima tokom rata oko 103.000 Muslimana izgubilo je živote, uglavnom po genocidnoj osnovi, što čini 8,1% ukupne muslimanske populacije. Mada desetkovani Muslimani su svoju vitalnost dokazali biološkom i intelektualnom obnovom i razvojem poslije 1945. g. Bosanski su Muslimani prema posljednjem popisu stanovništva obavljenom aprila 1991. sa oko 2,5 miliona onih koji su se tako izjavili bili treća po brojnosti nacija u bivšoj Jugoslaviji. Od tog broja u BiH je živjelo 1.905.018 Muslimana, što predstavlja 43,7% cjelokupnog njenog stanovništva, ili 80% ukupnog broja Bosanskih Muslimana.

U nekoj vrsti zaključnih razmatranja može se reći, da kada je riječ o etnogenezi Bosanskih Muslimana, da se jasno daju zapaziti i identificirati dva različita ali povezana procesa. Prvi je odvajanje ili diferenciranje Bosanskih Muslimana od hrišćanskih i kršćanskih Južnih Slavena. Drugi je amalgamiranje, tj. integracija Bosanaca koji su usvojili islam tako da su oni od vremena Fetha (osvojenja Bosne 1463.) razmišljali i djelovali kao poseban narod. Kako su to prethodna izlaganja pokazala to se može objasniti i shvatiti samo u terminima i pojmovima njihovog historijskog iskustva. To iskustvo kada je u pitanju njihova etnogeneza i njihov etnički identitet određuju tri bitna elementa: (1) Slavensko porijeklo i jezik; (2) bosansko tlo i njegovo državnopravno i teritorijalno oblikovanje koje u kontinuitetu traje još od ranog srednjeg vijeka do danas; i (3) islam kao kompleksna duhovna nadgradnja i cjelovit pogled na život i svijet.

Najzad mora se imati u vidu faktor prostora koji je uvijek činilac ali i objekat događanja. To najbolje pokazuje tekući genocid nad Muslimanima i njihov masovni egzodus na sve strane svijeta. Kršćanski i hrišćanski svijet koji nas okružuje i s kojim živimo očigledno nas ne želi na ovom prostoru. Geopolitički prostor na kojem žive učinio je

Bošnjake još od ranog srednjeg vije,a prvo kao heretike ili jeretike, a zatim prihvatanjem islama, kao Muslimane vjerovatno jednim od najusamljenijih naroda na svijetu. To nam tekući događaji jasno pokazuju. Ali mi smo tu i ovdje i tu i ovdje želimo i ostati. Uprkos svih krstaških i križarskih ratova, genocida, kuga i drugih nesreća to nam je uspjelo evo već cijelih hiljadu godina. Uspjeće nam to i ovaj put, držeći se one slavne Kromvelove (Cromwell), uzdanjem u Boga ali uvijek suhog baruta. Za to nam je potrebna hrabrost, a hrabrost je, kako je to rekao veliki bosanskomuslimanski mislilac s kraja 16. i početka 17. stoljeća Hasan Kafi Pruščak, "istrajnost jednog časa".

Na kraju, često se danas mogu čuti neargumentirane izjave kako je neko Muslimanima tobože oduzeo ili ukinuo njihovo bošnjačko narodno ime. Iz prethodnih izlaganja se vidi da to nije tačno. Austro-Ugarska ga je uporno nametala, ali se ono na prelomu 19. i 20. stoljeća prirodno-historijskim procesom samo od sebe izgubilo. Jedan od fenomena ovog rata je da se bošnjačko ime kao narodna oznaka spontano vraća u upotrebu. Termin Bošnjak i Bošnjaci sve češće egzistira kao korelativ pojmu Bosanski Musliman, odnosno Muslimani.

Fikret Muslimović

AKTUELNI PROBLEMI IZGRADNJE BORBENOG MORALA JEDINICA I KOMANDI ARMIJE R BiH

Pravedan karakter oslobodilačkog rata koga vodimo protiv agresora na našu zemlju, pruža povoljne uslove za izgradnju visokog borbenog morala. Tome doprinose i patriotska osjećanja građana, naša privrženost Bosni i Hercegovini kao državi u kojoj želimo da ravnopravno žive svi ljudi. Odlučnost stanovnika BiH a posebno pripadnika Armije RBiH i MUP-a da se organizovano suprostavimo agresoru, proizlazi i iz saznanja o genocidnom karakteru agresije čiji je cilj potpuno fizičko istrebljenje bosanskohercegovački opredjeljenih građana, posebno Bošnjaka Muslimana. Dosadašnji tok rata je ostavio mnoštvo činjenica o nastojanjima agresora da zatre sve duhovne i kulturne tragove života Bošnjaka muslimana na ovim prostorima. Kome to nije bilo jasno na početku rata postalo mu je jasno nešto kasnije, tako da sada i nema bosanskohercegovački opredjeljenog građanina, pripadnika Armije i MUP-a koji nije sazreo u uvjerenju da nema alternative u odnosu na organizovano odbrambeno suprotstavljanje agresoru. Sve to bitno povoljno utiče na mogućnosti izgradnje visokog borbenog morala.

Tako je u ovome ratu ispoljena visoka povezanost uvjerenja da ovaj naš oslobodilački rat ima smisao borbe za fizički opstanak Bošnjačkog muslimanskog naroda i uvjerenja da bez očuvanja političkog subjektiviteta Bošnjaka muslimana nema uslova za opstanak tog naroda, zbog čega je državnost BiH jedini okvir u kome se može ostvariti i fizički opstanak i politički subjektivitet našeg naroda. Tako su fizički opstanak naroda, njegov politički subjektivitet i njegova državotvornost, kao tri nerazdvojne cjeline suštinska definicija ciljeva naše oslobodilačke borbe. Učvršćivanje takvih saznanja doprinosi jačanju borbenog morala i stanovništva i boraca.

Spoznaja da nijedan narod koji je bio u prilici da se bori za svoj opstanak i dostojanstvo i koji je unutar sebe imao političke snage koje su razvijale uvjerenja kod ljudi o neophodnosti borbe u ime fizičkog i političkog opstanka, doprinose da i mi u našoj oslobodilačkoj borbi možemo razvijati optimizam u pogledu konačnog ishoda ovoga rata, jer je sigurno da mir i slobodu možemo postići samo onda ako obezbijedimo da čitav narod, organizovan u raznim oblicima oružanog i svakog drugog otpora agresoru, maksimalno učestvuje u oslobodilačkim naporima. Uviđanje ljudi da je stvarno čitav narod organizovan

i da je sve pokrenuto u borbu doprinosi izgradnji borbenog morala. I suprotno tome, uvidanja da takve organizovanosti nema, slabe borbeni moral pa i efikasnost u borbi protiv agresora.

Iz tih razloga, rad na izgradnji borbenog morala, podrazumijeva prvenstveno konkretnu aktivnost na usavršavanju naše organizovanosti u maksimalnoj mobilnosti svih potencijala, da svako, svugdje i na svakom mjestu ulaže napore koji imaju smisao našeg odbrambenog organizovanja i efikasnijeg suprotstavljanja agresoru u oružanoj borbi. Znači, da kadrovi koji rade na izgradnji borbenog morala moraju shvatiti da im je zadatak da živeći u određenoj sredini uočavaju probleme u oblasti ukupne organizovanosti i naroda i oružanih snaga i da te probleme procjenjuju sa stajališta ispravnih kriterija, te da na bazi takvih procjena pokreću akcije na unapredenju opšte mobilnosti i organizovanosti u pružanju otpora agresoru.

To drugim riječima znači da kadrovi koji rade na izgradnji morala moraju promišljati o konkretnim životnim situacijama, da iz mnoštva situacija i problema izdvajaju one koji su najbitniji za unapredenje naše organizovanosti i mobilnosti, da procjenjuju političke i moralno-psihološke uzroke i posljedice tih životnih situacija i problema, te da imajući u vidu sve, prvenstveno negativne političke i moralno psihološke posljedice, iznalaze rješenja za eliminisanje, saniranje ili pak blokiranje uzroka zbog kojih je nastala nepovoljna životna situacija, odnosno problem.

Iskustvo pokazuje, da je mnogo lakše mobilisati ljude na konkretno ponašanje sa ciljem prevazilaženja određenih nedostataka i problema ukoliko im se objasni kakve su štetne političke posljedice za ostvarivanje ciljeva oslobodilačke borbe već nastale, odnosno kakve se štetne političke posljedice za te ciljeve naše borbe mogu realno očekivati ako problem dalje eskalira. Pravilno objašnjavanje negativnih političkih posljedica osvjetljava problem u onim aspektima koji utiču na svijest i osjećanja ljudi, na njihovu motivisanost da zbog odgovornosti za sprječavanje nastajanja takvih posljedica, urade ono što je potrebno kako tako negativne političke i moralno psihološke posljedice za ostvarivanje ciljeva naše oslobodilačke borbe ne bi nastale. U tome treba nalaziti najveće prostore za dodatnu motivaciju i mobilizaciju ljudi u rješavanju negativnih pojava i tendencija.

Time se ciljevi oslobodilačke borbe (fizički opstanak naroda, očuvanje političkog subjektiviteta i državotvornosti) javljaju kao glavni orjentir, kao nešto u što stalno moramo gledati i da bi se približavali tome, mobilisanje ljudi na prevazilaženje uzroka nastalih životnih slabosti i problema, dobija dimenzije otklanjanja prepreka za pravljenje iskoraka baš u onom pravcu u kome se nalazi cilj oslobodilačke borbe koji smo sebi postavili. Bez pravilne političke kvalifikacije nastalih i mogućih štetnih posljedica u razrješavanju životnih problema, djeluje se kao u mraku, zna se za cilj ali se ne vidi gdje je pa se ostaje na mjestu, tone u poroblemc ili se, što je još gore luta pa čak i u suprotnom pravcu u odnosu na cilj kome težimo.

Kadrovi koji rade na izgradnji morala u jedinicama i komandama naše Armije imaju ulogu i odgovornost, da kao političke zrele ličnosti vode bespoštednu borbu za unapređenje rada na izvršavanju zadataka u oružanoj borbi protiv agresora, ali ne samo zadataka koji su u užem smislu vezani za neposredno vođenje borbi, nego i svih drugih zadataka od značaja za mobilnost stanovništva i pripadnika oružanih snaga u preduzimanju onih mjera koje će biti u funkciji što uspješnije oružane borbe kao osnovnog sadržaja rata. Time se kadrovi koji rade na izgradnji borbenog morala potvrđuju kao uporni borci od kojih komandovanje ima veliku korist pa se u tome smislu ovi kadrovi moraju izgrađivati kao glavni oslonci komandantima jedinica.

Ovim se dira u suštinsko pitanje efikasnosti u radu kadrova za moral. Bez visokog ličnog autoriteta konkretnih ljudi koji obavljaju ovakve funkcije nema efikasnog djelovanja. Autoritet u formalnom smislu obezbjeđuje se na taj način što je neko već postavljen na neku funkciju. Sama činjenica da je neko Pomoćnik za izgradnju morala komandantu bataljona, brigade, korpusa i slično formalizira autoritet, ali djelotvornog i efikasnog autoriteta nema ako se u tu formu ne ugradi suštinska dimenzija stvarne autoritativnosti. Formalno komponenta autoriteta se postiže naredbom o postavljanju nekoga na neku od navedenih funkcija, a stvarna suštinska komponenta autoritativnosti se postiže konkretnim radom, kristalno čistim ličnim moralom, visokim karakternim vrijednostima, dokazanim patriotskim ponašanjem, znanjem, umijećem rada sa ljudima, sposobnošću za političko promišljanje životnih situacija, upornošću u borbi za realizaciju ispravnih stavova i slično.

Tek skladan spoj formalizovane i suštinske komponente autoriteta kadrova koji rade na izgradnji borbenog morala političkom i vjerskom djelovanju u jedinicama, daje željene rezultate. Može neko imati stvarni autoritet u narodu i među borcima, a da ne može djelovati jer nema formalnu dimenziju zato što nije postavljen na dužnost koju po tom stvarnom i suštinskom autoritetu može obavljati. Iz tih razloga mi na ove dužnosti moramo postaviti ljude koji imaju ili mogu steći suštinsku komponentu autioriteta. Mi nemamo dovoljan broj gotovih autoriteta, mi ih moramo i dalje stvarati, tako što ćemo ljudima otvarati prostore da puno rade, jer je konkretan rad jedini ambijent u kome se može izgraditi suštinska komponenta autoriteta. Moramo se čuvati ljudi koji postavljenjem na dužnost i na taj način pribavljanjem formalnog autoriteta, koketiraju okićeni tom formom, ne rade, slabo rade ili rade ono što oni misle da treba raditi, a ne ono što stvarno treba raditi. Takvi ljudi nanose veliku štetu funkciji izgradnje morala kao bitnoj komponenti rukovođenja i komandovanja. Slab ugled takvih konkretnih ljudi proizvodi omalovažavanje i marginaliziranje ukupne funkcije izgradnje borbenog morala. Ispada da je bolje ne popunjavati to formacijsko mjesto nego to činiti ljudima koji ne mogu obavljati tu vrstu posla.

Ovim se dira u pitanje osposobljavanja kadrova za rad na izgradnji borbenog morala kao i pitanje usmjeravanja tog djelovanja. To je krupna odgovornost komandanata

jedinica koji u procesu osposobljavanja svojih komandi osposobljavaju i kadar koji radi na izgradnji borbenog morala, kao i krupna odgovornost rukovodećih nivoa kadrova koji rade na izgradnji borbenog morala, što znači Pomoćnika za moral komandanta brigada, operativnih grupa, korpusa i ŠVK.

Neka zapažanja o radu kadrova zaduženih za izgradnju morala u našim jedinicamna i komandama, očito govore da ta vrsta djelatnosti nije pravilno usmjerena. Što spontano, što iz neznanja, što u inerciji veće spremnosti da se radi ono što je lakše ili što se bolje zna, što sasvim svjesno, u mnogim jedinicama i komandama kadrovi namijenjeni za rad na izgradnji morala rade na rješavanju socijalno statusnih pitanja boraca, porodica šehita, invalida i ranjenika, što je svakako važan zadatak ove države. U tom poslu imaju svoje mjesto i ulogu kadrovi za moral koji moraju poznavati te probleme, raspolagati svim pokazateljima za procjenu tih problema, izgrađivati kvalifikovane procjene o uticaju tih problema na borbeni moral, kvalifikovane procjene o političkim uzrocima i političkim posljedicama tih problema i na osnovu svega toga podsticati sve nadležne faktore u našoj državi da izvršavaju svoje obaveze u odnosu na ove probleme. Sve poslove pravne prirode, logističke, socijalne, zdravstvene i druge, u odnosu na zaštitu borca, porodica poginulih odnosno naših šehita, invalida i ranjenika rješavaju drugi organi komandi i druge institucije ove države. Često se ističe da kadrovi za moral u jedinicama i komandama na ovim poslovima angažuju 70-80% ukupnog radnog angažovanja, što za svoju posljedicu ima to da ostali sadržaji rada na izgradnji morala nisu pokriveni i da ih niko ne obavlja. U takvim uslovima, efekti rada na socijalnoj zaštiti ovih kategorija lica nisu dobri, svi su nezadovoljni, a daleko bi veći efekti bili kad postignemo da kadrovi za moral ostvare političku i funkcionalnu mobilizaciju svih ostalih koji su nadležni, da oni urade svoj posao i izvrše svoje obaveze po ovim pitanjima. Tu vidim značajan doprinos kadrova za moral u poboljšanju socijalne pozicije pripadnika Armije i njihovih porodica. Ako zadržimo ovakav stil rada kao do sada i dalje će se problemi gomilati, bit će još više nezadovoljstva i borci i njihove porodice i porodice šehita i invalida, slabit će borbeni moral, a kadrovi za moral će se sve više udaljavati od svoje uloge koju trebaju imati u sistemu rukovođenja i komandovanja što će samo po sebi još više slabiti borbeni moral.

Nepovoljna usmjerenost kadrova koji rade na izgradnji morala uslovljena je i zabludama da je Armija depolitizovana i da se u njoj ne može provoditi politički rad i djelovanje. To su političke podvale usmjerene na slabljenje Armije sa konačnim efektima razgrađivanja političkog i patriotskog jedinstva. Rat je sredstvo politike. Armija koja realizira rat je najvažnija politička snaga za ostvarivanje ciljeva rata, snaga koja daje snagu političkom subjektivitetu naroda i državotvornoj moći naroda. Ljudi koji žrtvuju sebe i svoje živote u ratu kao sredstvu politike, moraju biti duboko svjesni političkih ciljeva rata koji u najbitnijem oblikuju i utemeljuju motivacione i moralno psihološke aspekte borbenog morala. Zbog toga mi nemamo pravo da od naših boraca tražimo da budu politička bića kad su u ulozi građanina, a da budu depolitizirana bića kad su u ulozi vojnika, ne samo zbog toga što je to nemoguće nego i zbog toga što je to put slabljenja naše Armije i efekta

oslobodilačke borbe. Naprotiv mi se moramo zalagati da političkim djelovanjem u našim jedinicama i komandama izgradujemo visok stupanj jedinstva političke svijesti na kojoj se temelji borbeni moral, političkog jedinstva u odnosu na razumijevanje uzroka ovoga rata, događaja u ovome ratu, posljedica rata, uloge pojedinih političkih faktora i ličnosti u pripremama i vođenju oslobodilačkog rata, zatim visok stupanj političkog jedinstva u odnosu na cilj oslobodilačkog rata i puteve dolaženja do tih ciljeva. Pri tome, politički rad u Armiji nije stranačko političko djelovanje. U oblasti odbrane susreću se politički programi svih patriotskih snaga, tako da politički rad u Armiji ima smisao jačanja i učvršćivanja jedinstvenog patriotskog političkog fronta koji u oslobodilačkom ratu sažima političke interese naroda, sažima sve ono po čemu je svaki građanin, svaka politička stranka, svaki subjekt društva poprimio karakter patriotskog. Zbog toga je politički rad u našoj armiji važan zadatak, u prioritetu i u vremenu koje slijedi imat će sve veći i veći značaj.

Svi sadržaji djelovanja kadrova za izgradnju morala, sve što oslikava našu usmjerenost, mora biti u funkciji zaštite jedinica i komandi od podrivačkih i subverzivnih dejstava koje provode agresori sa osnovnim ciljem da u našim redovima proizvedu efekte političke konfuzije i slabljenja borbenog morala, što se postiže smišljenom propagandom, aktiviranjem izdajnika u našim redovima i raznim oblicima diverzija na naše političko jedinstvo, sa ciljem da u našim redovima izazove krize i da upravlja tim krizama tako što će ih u skladu sa svojim agresorskim ciljevima produbljivati i proširivati prenošenjem iz jedne u druge sredine. Kvislinška uloga Fikreta Abdića ilustrativno pokazuje kako se takve akcije mogu nepovoljno odraziti na našu oslobodilačku borbu i na jedinstvo naroda i pripadnika oružanih snaga. Kadrovi za izgradnju morala u našoj armiji su taktički nosioci praćenja i sprečavanja neprijateljske propagande. Ostali organi komandovanja kao što su bezbjedonosni, obavještajni, operativni i drugi imaju ulogu praćenja i procjenjivanja te djelatnosti, a naša uloga u tom pogledu je šira i složenija jer pored praćenja imamo zadatak da se suprostavljamo tim specijalnim podrivačkim dejstvima agresora. Cijenimo da u tom pogledu nismo ostvarili potrebne rezultate, samim tim što su krupna nerazumjevanja o našoj funkcionalnoj ulozi koju imamo u tom pogledu. Ako bi se shvatila složenost ove naše uloge, faktori komandovanja bi više držali do kadrova koji rade na izgradnji morala. Međutim, mi se moramo izboriti za naš bolji funkcionalni tretman, ali tako što ćemo se radom i rezultatima nametnuti da se bolje vrednuje ova vrsta posla. To mi moramo postići, jer je to interes daljeg uspješnog vođenja oslobodilačke borbe. Suprotstavljanje neprijateljskoj propagandi i drugim diverzijama na naše jedinstvo ima najveće zaštitne efekte ako doprinosimo jačanju političkog jedinstva po svim onim pitanjima na kojima agresori žele izazivati nejedinstvo i sukobe. Na tom poslu u kome smo taktički nosilac, moramo angažovati sve starješine i borce i sve subjekte rukovođenja u jedinicama.

Da bi realizovali ovako krupan strategijski zadatak, kadrovi koji rade na izgradnji morala moraju organizovati praćenje propagandnih sadržaja agresora, procjenjivati sadržaje, forme i metode te djelatnosti, uočavati šta agresori žele takvim djelovanjem postići i po kojim pitanjima nas žele razjediniti i moralno politički oslabiti, shodno tome

intonirati sadržaje našeg informisanja i političkog rada u jedinicama, zatim sadržaje informisanja javnosti, kao i sadržaje našeg pristupa u propagandnom djelovanju. To nisu jednostavni zadaci, za sve to moramo imati znanja, visoke motivacije za rad na tim zadacima, snaga i sredstava, ali i koordinacije kako se ne bi radilo onako kako kome naumpadne nego onako kako stvarno treba raditi, što razjašnjava funkciju rukovođenja i koordinacije, a u čemu veliki značaj imaju rukovodni kadrovi koji rade na izgradnji morala sa nivoa ŠVK i komandi korpusa, pa i brigada.

U svemu tome bitno je ostvariti da se aktivnost Uprave za moral ŠVK osjeti u konkretnom doprinosu na izgradnji morala u korpusima, operativnim grupama, brigadama, bataljonima pa i neposredno među borcima u odjeljenjima, vodovima i četama. Ako se to tako traži od Uprave za moral, kako bi se ista u svojoj ulozi osjetila među svim pripadnicima armije, onda je razumljivo da u ovom smislu Sektor za moral korpusa, mora da bude još konkretniji, da se još više osjeti u svojoj pozitivnoj ulozi u svim jedinicama - što u pogledu konkretnosti i inteziteta ima još jači značaj. Bez toga, mi ne možemo ostvariti naše zadatke što ih postavljaju komandanti na svim nivoima, a oni su i danas na ovom skupu jasno izrečeni od strane Predsjednika Predsjedništva gosp. Izetbegovića i od strane Komandanta ŠVK generala Delića. Smjernice koje smo danas dobili iz Vrhovne komande i iz ŠVK su za razvoj naše djelatnosti na izgradnji morala od istorijskog značaja i mi moramo izvršiti te zadatke.

Radi osmišljenog provođenja zadataka na izgradnji jedinstva i borbenog morala pripadnika oružanih snaga, a u funkciji jačanja efikasnosti vođenja oružane borbe i otpornosti pojedinaca, vojnih kolektiva, komandi, Armije u cjelini i stanovništva u cjelini na neprijateljsku propagandu, Uprava za moral će:

organizacijski i formacijski dograditi svoj sastav u okviru ŠVK,

adekvatnije koncipirati organizacijsko formacijski sastav Sektora za moral i Pomoćnicima za moral u korpusima i brigadama;

pa su u tom sklopu već poduzete konkretne mjere;

vršimo popunu Uprave za moral najkvalitetnijim kadrovima;

promjenjen je naziv Uprave za moral, IPD i vjerska pitanja koja se sada zove "UPRAVA ZA MORAL";

obilazit ćemo komande, okupljati starješine, realizovati aktuelno informisanje po najvažnijim pitanjima, što već činimo;

razvijamo naučnu i izdavačku djelatnost za oblast izgradnje morala;

izgradit ćemo metodologiju objektivne procjene morala u našim redovima i morala agresora itd.

S obzirom na činjenicu da u oblasti vjerskog života pripadnika bilježimo početna iskustva, kao i obzirom na činjenicu da ispunjavanje vjerskih potreba pozitivno utiče na izgradnju morala, za ovu oblast našeg angažovanja pripremit ćemo i uskoro realizovati poseban seminar, sve sa ciljem da se brže otklone slabosti na putu potpunijeg ostvarivanja vjerskih potreba pripadnika Armije RBiH.

Doc. dr Smail Čekić

HISTORIJA GENOCIDA NAD BOSANSKIM MUSLIMANIMA

Zločini genocida nad Bosanskim Muslimanima na južnoslovenskom prostoru su dio njihove historije. Oni traju preko tri stoljeća, a porijeklom su i sa istoka i sa zapada, zavisno od toga o kome se historijskom periodu radi. Uzroci genocida nad Bosanskim Muslimanima su, u načelu, ideološki, ali su iza toga stajali i drugi, prije svega borba za teritorije, (kako su nacisti govorili borba za "životni prostor" Lebensraum), te uništenje naroda.

Zločini genocida nad Bosanskim Muslimanima imaju svoj historisjki kontinuitet još od druge polovine XVII stoljeća. Oni su, pored genocidnih radnji mletačkih i austrijskih katoličkih trupa, uglavnom, rezultat kontinuirane crnogorske i srpske politike od početka XVIII vijeka, pa sve do danas. Naime, fizičko i duhovno istrebljenje i uništenje, koje Crnogorci i Srbi vrše nad slavenskim Muslimanima motivisano je crnogorskom i srpskom genocidnom ideologijom utemeljenom u kosovskom mitu; Njegoševoj "istrazi poturica", te lažima i političkoj propagandi. Ta, u osnovi, nacifašistička ideologija razradena je i uobličena u Njegoševom "Gorskom vijencu", Garašaninovom Načertaniju iz 1844; politici kraljevske Srbije; "jezičnom nacionalizmu" Vuka Karadžića; materijalima Krfske deklaracije 1917; nacionalističkim programima srpskih gradanskih krugova, koje je najjasnije izražavao Srpski kulturni klub u Beogradu, zatim razna srpska društva, udruženja i Srpska pravoslavna crkva; genocidnom programskom dokumentu Stevana Moljevića, poznatog četničkog ideologa, od 30. juna 1941; genocidnom programu četničkog pokreta Draže Mihailovića od septembra 1941. i njegovoj Instrukciji od 20. decembra iste godine o istrebljenju Bosanskih Muslimana; zaključcima četničke konferencije u Šahovićima (početkom januara 1943); programskim dokumentima SANU-a; historiografskim, filozofskim i književnim radovima Vase Čubrilovića, Dobrice Ćosića, Milorada Ekmečića, Veselina Đuretića, Vasilija Krestića, Mihailovića i dr; strateškim planovima vojnog vrha SFRJ i državnog i političkog rukovodstva Srbije; dugogodišnjim pripremama SSUP-a, posebno Petra Gračanina; programima većeg broja političkih partija, stranaka, teoretičara, državnika i uglednika Srpske pravoslavne crkve u Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini. Ta ideologija, u čijoj je osnovi patološka mržnja prema svemu onom što nije srpsko i pravoslavno, a posebno mržnja prema Muslimanima i Islamu, stalno je prisutna u srpskoj historiografiji, književnosti, kulturi, politici, religiji i dr.

U svim velikosrpskim planovima i četničkim genocidnim programskim dokumentima navodi se da je stvaranje i organizovanje homogene Srbije, (etnički čiste srpske države), koja će obuhvatiti "celo etničko područje na kome Srbi žive", "prva i osnovna dužnost" svih Srba. U programu četničkog pokreta Draže Mihailovića od septembra 1941 se, pored ostalog, navodi da:

a) treba "omediti defakto srpske zemlje i učiniti da u njima ostane samo srpski živalj", i

b) "posebno iamti u vidu brzo i radikalno čišćenje gradova i njihovo popunjavanje svežim elementom".

U instrukciji Draže Mihailovića od 20. decembra 1941. decidno su definisani ciljevi četničkih odreda:

1) "stvoriti veliku Jugoslaviju i u njoj veliku Srbiju, etnički čistu u granicama Srbije - Crne Gore - Bosne i Hercegovine - Srema, Banata i Bačke" (Nakon što Srbi budu okupljeni u homogenoj Srbiji i u okviru Jugoslavije, "koju će zadahnuti svojim duhom i dati joj svoj pečat", Srbi, po Garašaninu i Moljeviću, moraju imati i hegemoniju na balkanskim prostorima. Međutim, da bi imali hegemoniju na Balkanu "moraju prethodno imati hegemoniju u Jugoslaviji.");

2) "čišćenje državne teritorije od svih narodnih manjina i nenacionalnih elemenata";

3) "stvoriti neposredne zajedničke granice između Srbije i Crne Gore, kao i Srbije i Slovenije čišćenjem Sandžaka od muslimanskog življa i Bosne od muslimanskog i hrvatskog življa";

4) "očistiti" Kosovo od Albanaca;

5) "u krajevima očešćenim od narodnih manjina i nacionalnih elemenata izvršiti naseljavanje Crnogoraca" i dr.

Jedina vjera i ideal mnogih Srba u zadnjih 200 godina je stvaranje velike, moćne i "nepobedive Srbije" na Balkanu u kojoj će isključivo živjeti samo Srbi ("Svi Srbi u jednoj državi", "Srbija će biti velka i jaka ili je neće biti", "Državno, prostorno i kulturno jedinstvo svih Srba" i dr).

Srpski intelektualni, politički i vojni vrh, u nastojanju da, u skladu sa velikodržavnom politikom Srbije, formira "Veliku Srbiju", već skoro puna dva stoljeća na sve načine indoktrinira svoj narod lažnim epsko-mitskim, afektnim lažnim pamćenjem da su mu za sve nevolje koje su mu se desile i dešavaju krivi "Turci", tj. Muslimani. Zato se i dešavalo da svakih dvije do tri ili četiri decenije kreću u masovne pokolje Muslimana po Bosni i Hercegovini i Sandžaku.

Srpski su kvazi intelektualci i političari pokrenuli proces rušenja Jugoslavije u korist imaginarnog projekta "Velike Srbije". Srpski akademici i politički nasilnici i mitomani svih vrsta rasturili su Jugoslaviju.

Svi četnički programski dokumenti otvoreno ističu istrebljenje Muslimana: fizičkim i duhovnim uništenjem; protjerivanjem na druge teritorije koje neće spadati u domen tzv. "Velike Srbije" (Turska i Albanija), te pokrštavanjem. Zbog toga su Muslimani žrtve više genocida u XIX i XX vijeku od strane srpske genocidne politike.

Zločini nad Bosanskim Muslimanima su, također, motivisani i ustaškom genocidnom politikom tzv. NDH i velikohrvatskim nacionalističkim programom o stvaranju "zajedničke hrvatske države" u "njenim etničkim i povijesnim granicama".

Pitanje genocida i drugih zločina nad Bosanskim Muslimanima na južnoslavenskom prostoru, naročito stradanja muslimanskog stanovništva od strane četnika Draže Mihailovića, nije do sada sistematski i cjelovito istraženo i proučeno. To isto važi i za zločine koje su ustaše, posebno u koncentracionom logoru Jasenovac, izvršili nad Muslimanima. Zbog toga su razmjere i svireposti genocida nad muslimanskim stanovništvom ostali nepoznati, kako Bosanskim Muslimanima, tako i spoljnome svijetu. Stoga ćemo u daljem izlaganju ukazati na hronologiju njihovih progona i stradanja.

Prvo masovno stradanje Muslimana dogodilo se tokom tzv. velikog ili bečkog rata 1683-1699, u kojem su osmanlije izgubili posjede u Madarskoj, Slavoniji, Lici, Dalmaciji i Boki Kotorskoj. Svi Muslimani koji se iz ovih krajeva nisu na vrijeme uspjeli povući u Bosnu i Hercegovinu i druge krajeve južno do Save i Dunava nasilno su prevedeni na katoličanstvo. Na muslimane u tim krajevima podsjećaju još samo različiti toponimi i prezimena. U Kučima su 1688. Crnogorci zaklali oko 500 i protjerali oko 700 Muslimana. Eugen Savojski je, poslije pobjede nad Osmanskom vojskom kod Sente, prodro sve do Sarajeva (oko 1698), odvodeći u roblje veliki broj muslimanskog, pravoslavnog i jevrejskog stanovništva.

Početkom XVIII stoljeća (jula 1711), u skladu sa ruskom imperijalnom politikom i njenim interesima na Balkanu, izvršena je tzv. "istraga poturica", odnosno fizičko i duhovno istrebljenje svih pripadnika islamske vjere na području "Stare Crne Gore" (svega 4 nahije sa sjedištem na Cetinu). Tada su Crnogorci, pod vodstvom vladike Danila, poklali, pokrstili ili protjerali oko 800-1000 Muslimana i uništili sve njihove sakralne i kulturne objekte, među kojima i 6 džamija. Tada je, ipak, najveći broj Muslimana uspio da pobjegne u susjedne nahije oko Bara, Nikšića, pokraj Skadarskog jezera i Bojane, a neki i u Podgoricu (iznad Bara, u selu Tuđemile, i danas živi bratsvo Mustafića, koje je opjevano i u "Gorskom vijencu"). Poslije 1713. u Crnoj Gori Muslimana više nema. "Istragu poturica" u Crnoj Gori opjevao je i vladika i pjesnik Petar Petrović Njegoš u "Gorskom vijencu", čime je dao ideologiziranu epsku

podlogu i paradigmu za sve kasnije zločine nad Muslimanima na prostoriam Srbije, Sandažaka, Crne Gore i Bosne i Hercegovine.

Neposredno nakon istrebljenja Muslimana na području Stare Crne Gore otpočeo je napad na Muslimane u Gackom, Grahovu, Nikšiću, Spužu, Plavu i Gusinju, a vršeni su i pokušaji napada na Podgoricu. Tom prilikom u Gusinju je zaklano oko 300 Muslimana.

U vrijeme kada je otpočelo opadanje Osmanskog Carstva austrijske katoličke trupe su nastavile sa genocidnim radnjama. Tako su prilikom upada u Beograd, krajem XVIII stoljeća, kršćanske austrijske trupe pobile većinu muslimanskih i jevrejskih stanovnika tog grada.

Genocid nad Muslimanima je intenziviran od početka prvog srpskog ustanka (1804), kada počinju njihova sistematska stradanja na područjima na kojima se postepeno uspostavljaju i šire dvije balkanske države, Srbija i Crna Gora. Eksterminacijom Muslimana te dvije države stvaraju svoje etnički čiste teritorije. Tako je poznati srpski historičar i političar Stojan Novaković, konstatovao da se od 1804. u Srbiji vrši "generalno trebljenje Turaka iz naroda". Pod terminom "Turci" podrazumijevali su se Muslimani, tj. domaće stanovništvo slavenskog etničkog porijekla.

Nakon sticanja statusa vazalne autonomne kneževine u okviru Osmanskog carstva (Hatišerifom iz 1830), u Srbiji su izvršeni masovni zločini nad muslimanskim stanovništvom. U periodu od 1830-1867. a posebno od 1862-1867, u Srbiji su pobijeni i protjerani svi Muslimanai iz Beograda, Užica, Šapca, Sokola i drugih mjesta i uništeno njihovo cjelokupno kulturno nasljede. Protjerani Muslimani su se uglavnom naselili u Bosni, gdje su za njih Osmanske vlasti podigle na Savi dva potpuno nova naselja, nazvana po sultan Abdul Azizu, Gornja Azizija (Bosanski šamac) i Donja Azizija (Orašje).

Crnogorci su 1856. u Kučima izvršili brojne zločine nad Muslimanima i Albancima (katolicima). Mnogi Muslimani i Albanci su likvidirani, medu kojima i žene i djeca, protjerani i nasilno prevedni na pravoslavlje.

Ugovorom o razgraničenju izmedu Osmanske vlasti i Crne Gore iz 1859, izvršenim pod pritiskom Francuske i Rusije, Crnoj Gori su dati: Gornji Vasojevići, Grahovo i Njudol. Posljedica tog "darivanja" bio je zločin genocida nad Muslimanima u Vasojevićima. Naime, tada je nasilno pokršteno 26 muslimanskih bratstava sa oko 750 gradana. U Grahovu i Njudolu Muslimani su istrijebljeni, a njihove džamije porušene. Tada je i u Kolašinu izvršen pokolj muslimanskog stanovništva.

Nakon ratova 1876-1878, do tada autonomne kneževine Srbija i Crna Gora, stekle su odlukom evropskih sila na Berlinskom kongresu državnu nezavisnost uz znatno teritorijalno proširenje. Na teritorijama koje su pripale Srbiji (okruzi: Niš, Pirot, Toplica-Prokuplje i Vranje), gdje je živjelo brojno muslimansko stanovništvo, koje su činili, uglavnom, etnički Turci, Albanci, Cigani, kao i islamizirani Slaveni, izvršeni su masovni zločini

genocida. Srpska vojska je tada, u tri dana, prema nekim procjenama, likvidirala oko 100.000 Muslimana. Nad Muslimanima Nikšića, Zetske ravnice, Spuža, Podgorice, Kolašina, Žabljaka, Plava i Gusinja, odnosno Ulcinja, mjesta koja su odlukom Berlinskog kongresa pripala Crnoj Gori, a u kojima su Muslimani činili većinsko stanovništvo, izvršeni su mnogi zločini. Muslimanima je oduzeta sva pokretna i nepokretna imovina, nad njima vršen psihološki i kulturni pritisak i dr. To je izazvalo veliko pokretanje, tj. bježanje stanovništva. Raseljeni muhadžiri iz Nikšića, Kolašina, Spuža, Žabljaka i Zetske ravnice pođoše tada prema Sandžaku, Bosni i Hercegovini (Sarajevo, Mostar), Albaniji (Skadar i Drač), Kosovu (Magzit) i Anadoliji, doživljavajući svoju tragediju, nemoćni da obezbijede i minimum životne egzistencije. Tako je od 600 iseljenih muslimanskih porodica iz Nikšića 318 (ili 52,8%) pošlo uz Bosnu, a 283 (ili 47,2%) u Albaniju.

Navedeni zločini nad Muslimanima u Srbiji i Crnoj Gori (počev od 1711.) vršeni su uz podsticanje i podršku, prvenstveno, carske Rusije, kasnije djelimično i Francuske, a potom je obezbjeđena i satisfakcija evropskih sila na Berlinskom kongresu, čime su legalizovane silom osvojene teritorije i zločini genocida nad Muslimanima.

Austrougarskom okupacijom Bosne i Hercegovine 1878. počelo je masovno iseljavanje Muslimana iz Bosne u Sandžak i Tursku. Do 1914. iselilo se preko 100.000 Muslimana (što je imalo za posljedicu da Muslimani doživljavaju znatan pad u udjelu bosansko-hercegovačke populacije i to od 38,73% u 1879. na 32,25% u 1910. godini).

U toku i nakon balkanskih ratova (1912-1913) izvršeni su brojni zločini (progoni, masovna ubijanja i pokrštavanja) nad Muslimanima u Sandžaku, posebno u onom njegovom dijelu koji je pripadao Crnoj Gori, ali i nad Muslimanima i Albancima (katolicima) u Metohiji. U sklopu te opšte genocidne politike Crnogorci su 1913. pobili oko 800 i nasilno pokrstili 12.000 Muslimana u Plavu i Gusinju. Dalje aktivnosti na tom planu spriječene su intervencijom kralja Nikole I Petrovića. U Metohiji su 1912. Crnogorci izvršili nasilno prevođenje "katoličkog i muslimanskog stanovništva na pravoslavlje".

Položaj Muslimana na južnoslovenskom prostoru je pogoršan u toku i poslije završetka Prvog svjetskog rata. Odmah nakon što je srpska vojska ušla u Bosnu i Hercegovinu, uprkos dobrom prijemu na koji je naišla kod muslimanskog stanovništva, uslijedila su brojna ubistva, masovna maltretiranja Muslimana, upadi noću u njihove kuće, otimanje novca, stoke i drugih vrijednosti.

Poslije ujedinjenja i stvaranja prve jugoslavenske države (1.XII 1918.), pod srpskom kraljevskom dinastijom Karađorđevića, a što je bio početak ostvarivanja ciljeva iz Garašaninova "Načertanija", nastavljeni su u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevini Jugoslaviji, zločini nad Muslimanima. U toku prvih godina postojanja Kraljevine SHS zabilježena su brojna masovna ubistva ("hiljade ljudi ubijenih"), poluživo bacanje muslimanskog stanovništva u jame po istočnoj Hercegovini, neosnovana hapšenja i mučenja u zatvorima, protivzakoniti pretresi, razbojstva i javno nasilje, pljačke i otimačine

muslimanske, kako privatne, tako i opšte, tj. vjerske i vakufske imovine. Tako je 270 sela opljačkano i uništeno. Ovakav odnos prema muslimanskom stanovništvu posebno je bio drastičan u rogatičkom, sarajevskom, kladanjskom, tuzlanskom, konjičkom i trebinjskom srezu, zatim u okolini Ljubinja, Bileće, Gacka i Nevesinja, itd. Samo na području istočne Hercegovine zabilježeno je tokom dvadesetih godina preko 3.000 vansudskih ubistava.

U prvim godinama postojanja jugoslovenske države posebno stradaju Muslimani u Sandžaku. Najdrastičniji su slučajevi pokolja u Plavu i Gusinju i bijelopoljskom srezu. Srpska i crnogorska vojska je, sredinom februara 1919, u Plavu i Gusinju pobila 450 Muslimana (žena, djece i staraca), opljačkala i popalila njihove kuće. Oko 3.000 Muslimana je tada uspjelo da izbjegne u Albaniju (Skadar).

Početkom novembra 1924. Crnogorci su u selima Šahovići (Tomaševo) i Pavino Polje (bijelopoljski srez) poklali i pobili 600-900 Muslimana, među kojima je bilo mnogo žena, djece i staraca, koji su i kolektivno živi spaljivani. Kod Kolašina je 7. novembra ubijen iz krvne osvete Boško Bošković, bivši sreski načelnik. Za ovo ubistvo vlasti su, kako se kasnije na sudu saznalo, neosnovano optužile neke Muslimane. Na njegovoj sahrani okupljenu masu na revanš posebno su huškali predstavnici vlasti, okružni načelnik iz Bijelog Polja i bijelopoljski poglavar Nikodim Cemović, odnosno Lazar Bogićević. Noću između 9. i 10. novembra organizovano je pošlo oko 2.000 naoružanih Crnogoraca na Šehoviće i Pavino Polje, gdje su, bez obzira na uzrast i pol, poklali, pobili i rastjerali svo zatečeno muslimansko stanovništvo. Jedan broj Muslimana sa tog područja se iselio u Tursku (140 porodica), a drugi (preko 140 porodica) u Gornji Rahić (kod Brčkog), gdje su se trajno naselili. Tako se u Šahovićima "odigrala jedna grozna i krvava drama" koju je izuzetno plastično opisao Milovan Đilas u knjizi "Zemlja bez pravde" (Land without Justice, London 1958). O tim je dramatičnim događajima Đilas slušao od svoga oca Nikole Đilasa, rezervnog žandarmerijskog majora, koji je bio jedan od komandanata krvavog pohoda na Šahoviće i Pavino Polje.

Težak socijalno-politički položaj Muslimana u Kraljevini Jugoslaviji, posebno nakon što su bosanski muslimanski zemljoposjednici razvlašćeni nepravičnom agrarnom reformom (ekocid), i praksa provođenja zločina genocida nad njima, kroz razne oblike diskriminacije, devastacije i zatiranja njihove kulture i stvaralaštva, ima za posljedicu novi val iseljavanja Muslimana u Tursku, a što su državne vlasti podsticale, pa čak i planirale. Tridesetih godina su pravljeni različiti planovi i sklapani ugovori sa Turskom o prisilnom iseljavanju (uz određenu finansijsku nadoknadu) muslimanskog stanovništva, posebno onog uz granicu sa Albanijom. Jugoslovensko-turska konvencija, od 11. jula 1938. o iseljavanju 40.000 muslimanskih seoskih porodica (sa ukupno 200.000 lica) u Tursku, bez prava povratka ili zadržavanja svoga državljanstva, činjenica je koju to jasno potvrđuje. Iz Sandžaka se u periodu od 1918-1941. u Tursku iselilo 32.000 Muslimana.

Posebno tragična situacija za Muslimane nastala je u Drugom svjetskom ratu 1941-1945, kada su, na genocidnoj osnovi, i uglavnom, od strane četnika Draže Mihailovića, izvršeni najmasovniji i najbrutalniji oblici uništavanja i istrebljenja muslimanskog stanovništva. Naime, četnici Draže Mihailovića su, u cilju stvaranja nacionalno homogene "Velike Srbije", vršili masovno istrebljenje i uništavanje muslimanskog stanovništva. Najmasovnije zločine genocida nad Muslimanima četnici su izvršili u istočnoj Bosni, istočnoj Hercegovini i zapadnom Sandžaku, tj. u graničnim srezovima prema Srbiji i Crnoj Gori, zatim u Bosanskoj Krajini (u srezovima Petrovac, Ključ, Sanski Most i dr).

Četnički zločini genocida nad Muslimanima bili su najbrojniji i najdrastičniji u jugoistočnoj Bosni (od augusta 1941. pa do kraja rata). O tome svjedoči mnoštvo dokumenata. Na osnovu izvora različite provenijencije (NDH, četničke, italijanske i drugih, zatim na osnovu podataka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača) mogu se utvrditi kraća vremenska razdoblja u toku kojih su ti zločini bili najmasovniji i najdrastičniji, zatim metode i sredstva za vršenje genocida, kao i broj žrtava, te izvršioci zločina i dr. Raspoloživa građa pokazuje da su četnici Draže Mihailovića u jugoistočnoj Bosni ubili desetine hiljada Muslimana; opljačkali i popalili hiljade njihovih domova; u pojedinim krajevima temeljito istrijebili muslimansko stanovništvo i potpuno uništili njihova naselja; na stotine hiljada su protjerani sa ognjišta i dr. To područje, naročito rijeka Drina, gdje su na njenim mostovima (od Foče do Višegrada) četnici zvjerski klali Muslimane (ljude, žene, djecu i starce) svakako je najveće muslimansko groblje u Drugom svjetskom ratu.

Prema rezultatima dosadašnjih istraživnaja, Bosanski Muslimani su, na tlu Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu procentualno, (nakon Jevreja) najviše stradali, jer im je rat odnio 8,1% ukupne populacije (103.000 žrtava). Muslimani su najviše stradali od srpske četničke, uglavnom, komšijske kame, a zatim od strane ustaša (posebno u koncentracionom logoru Jasenovac), ali i od njemačkog i italijanskog okupatora.

U Drugom svjetskom ratu su i nad velikim brojem Albanaca, pripadnika islama, izvršeni masovni zločini od strane Srba (mada to pitanje nije još istraženo).

Ni stvaranje komunističke Jugoslavije ne donosi Bosanskim Muslimanima potrebnu nacionalnu emancipaciju, niti kulturnu i drugu afirmaciju, ipak su u toku NOB-a, a posebno u dokumentima ZAVNOBIH-a, uvažavani i tretirani kao ravnopravan narod, koji je dao značajan doprinos antifašističkoj borbi i oslobođenju zemlje. Mnogi su i po završetku rata likvidirani (zločini Ozne, Udbe i dr), zatim su masovno hapšeni, protiv njih se, u skladu sa fašističkim i staljinističkim metodama, podižu političke optužnice, fizički se maltretiraju i dr. Bosna i Hercegovina, a posredno i Muslimani, nisu uvršteni u buktinju novog državnog grba. Muslimani su ponovo negirani kao narod i onemogućeno im je da se nacionalno autentično izraze. Nad njima je vršen pritisak za njihovo "nacionaliziranje" u smislu srpskog, hrvatskog, crnogorskog ili makedonskog nacionalnog porijekla i identiteta. Njihova tradicija, kultura i ukupna društveno-politička uloga se minorizira ili ignoriše,

a oni se politički, kulturno i opšte-društveno zapostavljaju. Sve je to imalo za posljedicu, izmedu ostalog, ponovno iseljavanje Muslimana u Tursku, koje je intenzivirano naročito poslije 1950, kada doživljavaju egzodus nevidenih razmjera. Prema turskim izvorima u Tursku se poslije Drugog svjetskog rata iselilo 190.000 Muslimana. Tek 1963. godine Muslimani su priznati kao narod, i ustavno-pravno i politički izjednačeni sa drugima.

Medutim, iako su Muslimani dobili šansu da budu ravnopravni sa drugima i da se tako uvažavaju, oni ponovo nisu imali mogućnosti da oranizuju svoje nacionalne institucije. I dalje se negira njihova jezička tradicija, nemaju napisanu svoju nacionalnu historiju, njihova kultura i ukupna kulturna baština je potpuno neistražena, olako se etiketiraju i politički diskvalificiraju muslimanski naučnici i stvaraoci i sl. Sve je to, uz negativnu kadrovsku selekciju, činilo da ovaj narod bude neravnomjerno nacionalno zastupljen u svim bitnim sferama društva, počev od najviših političko-predstavničkih organa, javnih službi, vojske, policije, do kulture, školstva, itd. Istovremeno, uslijedila je kampanja o tzv. fundamentalističkoj opasnosti, o navodnim pokušajima stvaranja islamske države u Bosni i Hercegovini i dr.

Nakon Titove smrti (1980) dolazi do ponovne pojave velikosrpskog hegemonizma u naglašenoj agresivnoj formi, uz puno sudjelovanje federalne vojske, a pod vidom očuvanja Jugoslavije. Od tada Bosna i Hercegovina sve više postaje poligon za nadmetanje i testiranje interesa Srbije, što je bio i uvod u njene velikodržavne i nacionalističke ambicije, koje su prouzrokovale agresiju na Bosnu i Hercegovinu i ponovo dovele do masovnih zločina nad Bosanskim Muslimanima, sa konačnim ciljem njihovog potpunog fizičkog uništenja i biološkog istrebljenja.

Krajem 1991. Srbija i Crna Gora, putem JNA, uz mobilizaciju niza četničkih formacija, izvršile su sveopštu agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Četničke jedinice neposredno je angažovala i zločinačka Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, uz svesrdnu pomoć vojnog i političkog rukovodstva Srbije i Crne Gore, te njihovih nacional-fašističkih formacija, medu kojima su po zločinima već dobro poznati: arkanovci, šešeljevci, beli orlovi, rojalisti, srpska garda itd. Njihovim su sadejstvom učinjeni brojni zločini protiv čovječnosti i medunarodnoga prava, tj. protiv Republike Bosne i Hercegovine, te njenog civilnog stanovništva, u prvom redu, nad Bosanskim Muslimanima.

Srpsko-crnogorskoj agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu posljednjih mjeseci 1992, a posebno od aprila 1993, pridružila se Republika Hrvatska, sa svojim regularnim jedinicama i oružanim formacijama ustaškog dijela Hrvatskog vijeća obrane (HVO). Postrojbe Hrvatske vojske i HVO su, prema dokumentima Hrvatske demokratske zajednice (HDZ), u cilju stvaranja "zajedničke hrvatske države" u "njenim etničkim i povijesnim granicama" u dolini Rame i Neretve, te u srednjoj Bosni, izvršile i vrše brojne zločine nad muslimanskim civilnim stanovništvom, kao što su: nasilna raseljavanja i hapšenja civila, masovna ubistva, napadi na gradove, te uništavanje sela i vjerskih objekata. To je dio

smišljene i sistematske politike genocida, koju ustaški dio HVO i pripadnici Hrvatske vojske organizovano čine u pomenutim krajevima.

Navedenim i drugim zločinačkim djelima agresori su izvršili veliki broj krivičnih radnji protiv čovječnosti i međunarodnoga prava. Na taj način oni nastoje da, po unaprijed razrađenom planu, unište Bosnu i Hercegovinu kao dražvu, a biološki i kulturno-političi iskorijene i zatru Bosanske Muslimane i uspostave "čisto" srpsku i "čisto" hrvatsku zemlju. U tome im dobrim dijelom ide na ruku i međunarodna zajednica.

Prof. dr Jusuf Žiga

RESTITUCIJA BOSANSKE DRŽAVNOSTI I DRŽAVOTVORNE SAMOSVIJESTI BOSANSKIH MUSLIMANA (BOŠNJAKA)

Smještena bukvalno na razmeđu, ili, drugačije kazano, na jednom od važnih čvorišta, gdje se dodiruju i "uvezuju" različite kulture, religije, pa, nerijetko, i ideologije, Bosna je odvajkada bila u fokusu nečijih interesovanja, bilo da su šireg, globalnog značenja, ili, pak, užeg, regionalnog, odnosno najužeg, tj. neposrednih susjeda u smislu njihovih izravnih teritorijalnih pretenzija spram ovog područja.

Ne govori se bez razloga o Bosni kao o "najzapadnijoj liniji" do koje se prostire Istok i "najistočnijoj crti", do koje se širi Zapad. Smatraju je, nerijetko, i jednim od razmeđa Sjevera i Juga, "evropskim orijentom" i tome slično. Otuda toliki nemiri i u Bosni i oko Bosne. Zapravo, njeno trajanje je u nemirju, što je , koliko god tragična stvar zbog čestog stradanja stanovništva, povijesno uzevši, na neki način i izazovno. Bosna je, ipak, relativno malo parče Planete, a tako čuveno.

Međutim, u kontekstu naznačene teme, mi ćemo se zadržati samo na analizi teritorijalnih pretenzija bosanskohercegovačkih susjeda i njihovim pokušajima negiranja Bošnjaka Muslimana, kao naroda, te suprotstavljanja restituciji bosanske državnosti, vezano i za aktuelnu agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, prvo Srbije i Crne Gore, a potom i Hrvatske.

U najkraćem, ako apstrahiramo srednjovjekovne, pa i neke kasnije teritorijalne pretenzije, ne samo bosanskohercegovačkih susjeda, nego i drugih zemalja i ograničimo se samo na 19. i 20. stolejće, suočićemo se uglavnom sa dva, manje ili više, konstantno prisutna, velikodržavna projekta. Na jednoj strani je velikosrpski, koji je artikuliran još u "Načertaniju" Ilije Garašanina (1844), a sam povremeno inoviran u smislu prilagođavanja konkretnim historijskim prilikama, kao što je Moljevićeva "Homogena Srbija" 1941. godine, te "Memorandum", Srpske akademije nauka od prije nekoliko godina.

Radi se, zapravo, o projektu stvaranja tzv. velike Srbije na čisto etničkoj osnovi, što znači da unutar te države ne bi moglo biti mjesta za pripadnike drugih naroda. A kako je riječ o multietničkom području, koga bi ovim projektom trebalo zahvatiti (cijela Bosna i Hercegovina i dio Hrvatske, sve do linije Virovitica, Osijek, Karlovac, Karlobag), to je, u

njegovoj realizaciji predviđeno obavezno tzv. etničko čišćenje, što je, zapravo, genocid najgore moguće vrste, a odnosi se, prije svega, na uništavanje Bosanskih Muslimana, kao nekršćana, te Hrvata.

S druge strane, radi se o projektu formiranja tzv. velike Hrvatske, koja bi se, opet, prostirala sve do Drine, a gdje bi gospodarili samo Hrvati. Ta ideja traje još od Ante Starčevića iz 19. stoljeća, preko kasnijih hrvatskih političara, recimo braće Radić, tijekom predavnojevske Jugoslavije, potom Ante Pavelića i NDH, u toku Drugog svjetskog rata, do najnovijeg doba i aktuelne agresije na našu državu.

Što su zajedničke karakteristike oba ova velikodržavna projekta, unatoč međusobnih razlika?

Prvo, i jedan i drugi pokušava osporiti politički i kulturno-historijski subjektivitet Bosne i Hercegovine, odnosno "opravdati" svoje teritorijalne aspiracije prema Bosni.

Drugo, i jedni i drugi, tj. i Srbi i Hrvati su osporavali, čak i u bukvalnom smislu riječi sve do 70-ih godina ovog stoljeća Bosanske Muslimane (Bošnjake), kao narod. Oni su, za njih, bili samo vjerska skupina, odnosno u etničkom smislu Srbi ili Hrvati islamske vjeroispovijesti, ovisno od toga o kojoj se strani radilo. Ustvari, uskrativši im pravo na postojanje i oduzevši im njihov historijski naziv Bošnjaci, nuđena im je solucija da budu Srbi, Hrvati, neopredijeljeni (što je, zapravo, ništa!), a tek od 70-ih godina i Muslimani, te Jugosloveni, jednom riječju da budu ono što nisu, a sve sa ciljem njihove etničke asimilacije i nestanka. Na taj način bi se eliminirala i Bosna, kao etničko područje tog naroda i omogućilo njeno bezbolnije pripajanje bilo Srbiji, Hrvatskoj, ili, u trećoj varijanti, na kojoj se insistira i u kontekstu provođenja najnovije agresije na Republiku BiH, prije svega od Miloševića i Tuđmana, te njihovih epigona na Palama i u Grudama, a to je podjela BiH najprije zamišljena kao i 1939. godine u dogovoru Cvetković-Maček, na dva dijela, a u zadnje vrijeme, zbog neočekivanog otpora Bosanskih Muslimana i stasavanja Armije BiH u respektabilnog faktora, na tri dijela.

Treće, nastojala se, po svaku cijenu, onemogućiti ideja o autonomiji Bosne u odnosu na druge južnoslovenske zemlje, a posebno pod konstituiranje Kraljevina SHS 1918. godine, kasnije preimenovanoj u Kraljevinu Jugoslaviju, unatoč insistiranja predstavnika Bosanskih Muslimana, kako JMO, tako i Islamske zajednice, inteligencije, pa i poslovnih krugova iz ovog naroda, na istoj.

No, uz zajedničku crtu pomenutih velikodržavnih aspiracija i projekata, prisutno je i ono što ih izvorno konfrontira. Naime, projektom formiranja tzv. velike Srbije, kao što smo ranije istakli, dijelova Hrvatske (Slavonija, Baranja, Primorje), uz etničko čišćenje predviđa aneksiju BiH (a Bosna je jedna!), uz okupiranje i drugih dijelova, na kojima živi ne mali broj Srba.

Ako se tome doda činjenica veoma krvavih konfrontiranja između Srba i Hrvata kroz sve ratove koji su ovdje vođeni tijekom 20. stoljeća, uključujući i ovaj sadašnji, jasno je o kakvim se problemima radi.

I dok su svi pokušaji realizacije velikosrpskog projekta bili veoma brutalni, otvoreni, sa masovnim ubijanjima, progonima, rušenjem i uništavanjem svakog traga o ikadašnjem prisustvu nesrpskog stanovništva, a napose Bosanskih Muslimana, na područjima koje su željeli etnički očistiti, dotle se velikohrvatski projekat, bar kad je o Bosanskim Muslimanima riječ, pokušavao realizirati na jedan rafiniraniji način. Pri tome su vješto instrumentalizirani i sami Bosanski Muslimani, što je posebno bilo došlo do izražaja u vrijeme trajanja NDH, tokom Drugog svjetskog rata. U tome je izuzetak aktuelna agresija na RBiH gdje, nerijetko, Hrvati nadilaze srpsko-crnogorskog agresora po brutalnosti, ubijanju Bosanskih Muslimana i razaranju njihovih kulturnih, sakralnih i drugih dobara (primjer Ahmića, Stupnog Dola, Prozora, Mostara, Stoca, Čapljine).

Kao ilustraciju mržnje Srba, na primjer, prema Bosanskim Muslimanima navešćemo svjedočenje Ivana Meštrovića, povodom pripreme poznate Krfske deklaracije što se odnosila na ustrojstvo buduće države južnoslovenskih naroda nakon Prvog svjetskog rata, kada je na Trumbićevo insistiranje da treba "naći način da nas Bosna veže, a ne da nas dijeli", Stojan Protić, koji je kasnije postao i predsjednik vlade, rekao:

- Pustite to vi nama. Mi imamo rješenje za Bosnu.

- Kakvo, gospodine Protiću - pitao je Trumbić znatiželjno.

- Kad pređe naša vojska Drinu, dat će Turcima 24 sata, pa makar i 48 vremena, da se vrate na predjedovsku vjeru, a što ne bi htjelo, to posjeći, kao što smo u svoje vrijeme uradili u Srbiji (...)

- Govorite li Vi to ozbiljno, gospodine Protiću?

- Najozbiljnije, gospodine Trumbiću. U Bosni se s Turcima neće moći po evropski, nego po našu."[1]

Ili, više nego potresno svjedočenje jugoslovenskog generala, Koste Nađa, koji se u rano proljeće 1942. godine našao u Foči, koja je bila pretvorena u pravu četničku kasapnicu Bosanskih Muslimana:

"Ne sjećam se da sam ikada u životu vidio nešto jezovitije od onog što smo zatekli u onom gradu. Razularena četnička rulja formalno je plivala u ljudskoj krvi. Most na Drini

1 I. Meštrović, "Uspomene na političke ljude i događaje", Knjižnica hrvatske revije, Buenos Aires, 1961. str. 72-73.

pružao je groznu sliku. Na njemu nije bilo nijednog pedlja zemlje koja nije bila zasićena krvlju poklanih. To je bilo stratište nedužnog muslimanskog naroda - prava klaonica (...) Životinjsko divljanje, gore od onog od najkrvoločnije zvijeri. Žene i djevojke prije klanja silovali su na očigled roditelja, muževa i braće. Strahote se ne daju opisati."[1]

Biti obrezan, za četnika je imalo i ima značenje unaprijed izrečene smrtne presude (svako dovođenje Jevreja u ovaj kontekst, bilo bi neumjesno). Eventualna dilema za egzekutora se jedino mogla ticati forme, tj. načina na koji će ti ljudi biti ubijeni. Sa predumišljajem su, ako se tako može kazati, išli i u masovna silovanja naših časnih majki i supruga, čednih kćeri i sestara, koliko god zbog manijačkog seksualnog poriva, daleko više radi rušenja vrha etičke piramide našeg naroda. Naslonjen na civilizacijski kod kakav jeste, Bošnjak Musliman će lakše pregoreti za časnu stvar i sina, negoli da mu se obeščasti kćerka, sestra, supruga, majka. A za njih, opet, to obeščašćenje ravno je antičkom izgonu iz Grada-Polisa. Otuda i ovakva, u historiji ratovanja nezabilježena, masovna i unaprijed planirana silovanja žena, bosanskih Muslimanki, tijekom aktuelne agresije na BiH.

U nakraćem, "krivi smo" radi pripadništva islamskoj civilizaciji, unatoč toga što smo i Evropljani u najboljem smislu te riječi, pa i Južni Sloveni, uzevši etnološki.

Dostojanstveno ostati uz svoj korijen, duhovno ishodište, ili ga se, pak, odreći i tako zasvagda nestati? Što je tijelo bez duše? A duša nam je, doista, bezmalo bila prognana. Smišljenim preskakanjem prošlosti Srednjovijekovne Bosne u edukacionim sistemima i uopće u problematici sagledavanja povijesne i kulturne baštine Bosne, kako bi se dokazalo da smo "repa bez korijena", da smo "čardak ni na nebu ni na zemlji", htjelo se po svaku cijenu prikriti da smo "od Bogumila i Bošnjana, postali Bošnjaci Muslimani".[2] I ne samo to. Ako se pogledaju policijske arhive od austrougarskog perioda, preko jugoslovenskih režima, do našeg vremena, lahko će se "zaključiti da se pitanjima kulture, obrazovnaja, itd. Muslimana u Jugoslaviji više bavile policijske instance, nego ministarstva kulture", što je potpuno u skladu sa organiziranim progmamima asimilacije ovog naroda.

Našim neprijateljima trebalo je još samo malo strpljenja, koju godinu, eventualno decenija-dvije i da ostvare svoj višestoljetni san, tj. da nestane Bošnjaka Muslimana sa ovih prostora. Olovna perda se uveliko primicala zatvaranju paklenog kruga, potpunoj amneziji nad našim povijenim pamćenjem, ili, ako hoćete, krajnjem otpamećivanju, na kome su sustavno radili više od 100 godina naši susjedi. Bili smo Turci i poturi, i Srbi muhamedanci i Srbi i Hrvati islamske vjeroispovijesti i Hrvati, i neopredijeljeni i Jugosloveni i (..). Siguran

---

1 Vidjeti: "Vjesnik" od 25. svibnja 1952. g.

2 T. Bešlagić, U: "Preporod", broj 24/511 od 15.12.1991.g.

sam da je teško pronaći sličan primjer duhovnog sadizma nad jednim narodom u historiji uopće, kao što je to bio slučaj sa nama.

U nedostatku ne samo kulturne autonomije, već i uz dugovremeno potpuno osporavanje nacionalnog identiteta, osim ako se pod tim ne podrazumijeva da pripadnici ovog naroda budu, kao što smo to već istakli, kao Srbi, Hrvati, neopredijeljeni i sl, željelo se da oni nestanu sa pozornice kulturnog življenja na ovim prostorima, ili, kako je to Meša Selimović kazao da budu "ničiji, uvijek (..) na nekoj međi, uvijek nečiji miraz".

Ma kako to zvučalo paradoksalno, sve do nedavno, ovaj narod je bio u položaju da "životno egzistira, a nacionalno ne postoji, ugrožen asimilacijom, u opasnosti da izgubi ono što jeste i što historijski ima i pretopi se u one narode kojima ne pripada".[1] Čak i kad je došlo do formalnog priznavanja muslimanske nacije oni i dalje "nisu mogli razvijati svoju kulturu, tradiciju, duhovnost, nisu ih mogli afirmirati".

Teško je i povjerovati da Sarajevo, na primjer, nije imalo nikakvog obilježja jednog Mula Mustafe Bašeskije, Mehmeda Mejlija, Travnik Hasana Kafije Pruščaka, Mostar Derviš Paše Bajezidagića itd, kao i brojna druga mjesta na istinske velikane koje je iznjedrio ovaj narod. Umjesto toga, bili smo prisiljeni prihvatati i veličati druge, kao da su naši najrođeniji, pa i onda kad su, poput Njegoša, Mažuranića i njima sličnim, ispisivali sve najcrnje što se ispisati dalo na našu adresu, vjeru i kulturu kojoj pripadamo. Istovremeno, naše komšije, i jedni i drugi, gotovo da uopće nisu iskazivali interes za naše stvaraoce, čak ni onda kad su oni prednjačili u odnosu na njihove.

Ustvari, na književnom planu, "presijom ideološkog čišćenja svega onoga što su pisali Bošnjaci Muslimani", željelo se onemogućiti prezenitanje kulturnog blaga ovog naroda koje je bilo dugo vremena nesporno superiorno u odnosu na stvaralaštvo drugih na južnoslovenskom prostoru. Tako na primjer, "kad je austrijska vojska dobila naređenje da okupira Bosnu, austrijski car Franjo Josip osobno je pisao zapovjedniku okupacijskih trupa Filipoviću, Hrvatu to vladajući plemićki element, koji je na mnogo višem kulturnom nivou nego njegovi susjedi".

Fenomen "neravnomjernog razvoja triju kultura u njihovom visokom aspektu", analizirao je i Ivan Lovrenović, ističući da je "islamska sfera visoke kulture u Bosni, prirodno najviše realizirana u cijelom razdoblju turskog vladanja, a osobito u prva dva njegova stoljeća, dok se granice carstva steru daleko od Bosne na sjeveru i dok je Turska zakonski i privredno stabilna".

---

1 S. Šuvar, U: "Oslobođenje", od 4.2.1992. g.

Otuda je u rušilačkom pohodu srpsko-crnogorskog agresora na Bosanske Muslimane i njihovu kulturu, kao što primjećuje i Nermina Kurspahić, bio cilj da se uništi ono što već postoji kao visoki civilizacijski domet unutar bića ovog naroda, "kako bi se dobilo ništa, ravno ništavilu duha srpskog naroda na ovim prostorima i tako se izravnali u nevrijednosti, odnosno u odsustvu smisla za visoku kulturu".[1] Dakle, izjednačiti ono što ne postoji kao vrijednost sa onim što se uništava kao vrijednost i tako nestaje.

Uzalud upozorava svoje sunarodnjake i Bogdan Bogdanović:

"Bićemo - i to baš mi, srpska strana - upamćeni kao rušitelji gradova, novi Huni. Užas zapadnog čovjeka je razumljiv: on već više stotina godina - čak ni etimološki - ne razdvaja pojmove 'grad' i 'civilizacija'. Besmisleno rušenje gradova on ne može, ne umije drugačije, shvatiti do kao manifestno, siledžijsko suprotstavljanje najvišim vrijednostima civilizacije".[2]

Njega ti napadači podsjećaju na "ludaka koji lijepoj ženi baca u lice solnu kiselinu i pri tom joj obećava novo i ljepše lice".

Izgleda da ima izvjesne sličnosti u kombinaciji genocida i urbicida u aktuelnom ritualnom ubijanju ljudi i gradova od strane agresora na BiH i križarskog rata što ga je povela u 13. stoljeću Francuska Kraljevina i katolička crkva protiv Katara, tada moćne sekte, a koja je bila bliska bosanskim Bogumilima. Naime, kada je križarska vojska stigla pod jedan katarski grad, vojskovođe su se obratile crkvi sa pitanjem kako da postupe obzirom da u gradu "pored Katara i Jevreja žive i mnogi vjerni katolici". Odgovor je bio gotovo nevjerovatan: "pobijte sve, a Bog će prepoznati svoje".

Ubijanje, progoni, kao i potiranje tragova duhovnosti Bosanskih Muslimana na južnoslavenskim prostorima su se odvijali kontinuirano. Tako na primjer, kraj 17. stoljeća zatiče ovaj narod, njegovu vjeru i kulturu, na sjeveru u širokom pojasu između Save i Dunava, gdje su živjeli skupa sa Srbima i Hrvatima, ali i u Lici, sve do bečkog rata kao većinski živalj, potom u Dalmaciji, Crnoj gori, a da i ne govorimo o Srbiji. Potiskivanje Osmanskog carstva sa tih područja bilo je praćeno besprimjernim uništavanjem svega što je podsjećalo na islamsku civilizaciju.

Unatoč svega, Bosanski Muslimani ne samo da su se uspjeli oduprijeti asimilaciji, pa i biološkom uništenju, a da i ne govorimo o onemogućavanju njegovog afirmiranja kao političkog faktora u vlastitoj domovini, već su, uz restituciju bosanske državnosti, definitino afirmirali državotvornu samosvijest, kako unutar svoga nacionalnog bića, tako i na

---

1 N. Kusrpahić, U: "Muslimanski glas", od 7.9.1992.g.
2 B. Bogdanović, U: "Nedjelja", od 22.7.1992.g.

međunarodnom planu. Dogovori tipa Cvetković-Maček tj. donošenje bilo kakvih odluka, koje su vezane za sudbinu države Bosne i Hercegovine mimo ovog naroda, su definitino iza nas. Bar u smislu mogućnosti njegove primjene. Cvetković-Maček, prilikom etničkog dijeljenja BiH 1939. godine, na upit šta sa Muslimanima su rekli: "kao i da ne postoje".

To su isto pokušali učiniti Milošević i Tuđman, kroz seriju tajnih sastanaka, a u kontekstu aktuelne agresije na BiH. No, očito da im je neočekivana jačina otpora Bosanskih Muslimana, čak na dvostruku agresiju, iako su bili nenaoružani, a ona je rezultat i pomenutog narastanja državotvorne samosvijesti ovog naroda, kao i politička zrelost istupanja njegovih predstavnika u legalnoj BH vlasti, na međunarodnom planu - pomrsili račune, zbog čega su djelimično reterirali, pa sada govore o trodjelnoj, a ne samo o dvodjelnoj podjeli BiH.

Bilo kako bilo, državotvorna samosvijest Bosanskih Muslimana je, uz jačanje armije BiH, najbolja garancija da će, unatoč žestini agresije koja se na nju sručila, kako sa istoka, tako i sa zapada, država BiH preživjeti, odnosno da se kontinuitet njenog gotovo hiljadugodišnjeg trajanja neće ugasiti. Tim više što je otpor Bošnjaka agresiji na BiH, kao međunarodno priznatu državu i članicu UN, simbol otpora svih humanih i progresivnih snaga svijeta - nepravdi, zlu, nasilju, fašizmu i uopće anticivilizacijskom ponašanju ljudi.

Prof. dr Ismet Dautbašić

DRŽAVA KAO INSTRUMENT MODERNOG ORGANIZOVANOG ŽIVOTA DRUŠTVENIH ZAJEDNICA

Pojam države

Država je organizovan oblik političke sile, političkog monopola, koji na opšti način određuje politički i pravni položaj svih subjekata i stara se o održavanju društvenog "stanja" - poretka, izražavajući neposredno ili posredno interese društveno-ekonomske vladajuće klase i odgovarajuće opštedruštvene interese.

Kao najširi i najvažniji oblik političke organizacije društva, država je u svim zemljama utirala pečat društvenim odnosima i društvenom životu, posebno odnosima vlasti i građana - podanika, pa se za oznaku države u romanskim i germanskim jezicima upotrebljava riječ koja približno znači "stanje" (lat. status ili njemački štat, engleski State, špan. estado itd). Riječ država znači potiče od riječi držati, tj. držati vlast.

Država je pravni subjekt unutrašnjeg i međunarodnog prava koji se stiče međunarodnim priznanjem de facto (privremeno i ograničeno) ili de iure (stalno i neograničeno).

Osnovne karakteristike države

Dakle, država je organizacija s monopolom fizičke prinude koja služi vladajućem sloju (klasi) za održavanje njene ekonomske i političke vlasti.[1] Taj monopol fizičke prinude je spoljni elemenat države, ali njen unutrašnji, bitan elemenat, koji u krajnjoj liniji objašnjava i ovaj njen spoljni elemenat, jeste njena klasnost tj. činjenica da je ona oruđe vladajuće klase za održavanje baš njene, a ne neke druge vlasti. U pravnoj nauci svi se slažu da je država organizacija s monopolom fizičke prinude, ali se ne slažu u pogledu njenog unutrašnjeg elementa, njene društvene funkcije.

---

1 Vlast je društveni odnos u kome jedan subjekt (vlastodržac) izdaje pravila ponašanja kojima se drugi subjekti (potčinjeni vlasti) moraju ponašati pod pretpostavkom primjene sankcije. Može biti državna, a i nedržavna vlast (porodična, preduzetnička i sl.)

Prva grupa teoretičara su oni koji smatraju da država štiti opšte-društvene interese. Naime, ljudsko društvo mora da vrši izvjesne zajedničke poslove na jedinstven način. Vršenje tih poslova pretstavlja opšti interes, opštu volju, potrebu. Te poslove neposredno vrši država. Da bi uspješno mogla da vrši te poslove, državi je potrebna vlast tj. ona mora raspolagati prinudom kojom će svakoga natjerati da se pokorava njenim odlukama. Inače bi izvršenje njenih odluka došlo u opasnost. Prinuda, dakle, služi da bi se ostvarilo opštedruštveno dobro. Prinuda je samo manifestacija tog unutrašnjeg elementa, ona je sredstvo za ostvarivanje državne suštine.

Ali, ovakav odgovor ne objašnjava tačno suštinu prirode, odnosno njenu ulogu. Zato druga grupa teoretičara (marksistička) smatra da nije moguće shvatiti potrebu za prinudom ako država ne bi bila ništa drugo do organizacija za ostvarivanje opšte-društvenog dobra, opšte-društvenog interesa. Ako bi ona samo tom dobru (potrebi) težila onda joj ne treba prinuda jer bi joj se svaki gradanin dobrovoljno pokoravao. Izuzeci su nebitni i zbog njih ne bi trebao toliki državni aparat, već izvjesni prezir ili samo moralna osuda. Oni doduše tvrde, da postoje opšti interesi koje država ostvaruje svojim zapovijedanjem, ali da pored tih opštih interesa, pojedini ljudi, grupe, klase itd., imaju još neke svoje posebne interese. Ti interesi mogu biti suprotni međusobom, kao i u odnosu na opšti interes. Usljed sukoba tih interesa mora da postoji državna prinuda, koja će nametnuti opšti interes svima.

Pokušaj objašnjenja državne prinude potrebom zaštite opšteg interesa u sukobu sa posebnim interesom, mada na prvi pogled prihvatljiv, ostaje ipak nedovoljno objašnjen, pa i dubiozan.

Istina je da država zaista štiti i opšti interes ukoliko on postoji, ali to je njena sporedna funkcija, za koju, u stvari i nije potrebna prinuda, jer je, s pravom može postaviti pitanje kako to da samo država zna tačno šta je opšti interes, a da ljudi kojih se to tiče ne znaju i da moraju biti prisiljavani da se pokoravaju državi tj. opštem interesu?

Kako je i zašto došlo do stvaranja države kao društvene organizacije postoje brojne teorije nastale kroz istoriju i njih ćemo samo spomenuti, kako bi se bar iz samog naziva moglo naslutiti kako se objašnjava njeno porijeklo i svrha od antičkog perioda pa do najnovijih učesnja. To su teističke teorije o državi, zatim patrijarhalne, organske, ugovorne, sile razuma (Hegel), marksistička, neoklasična i druge.

Organizacija države

Država ima vrlo složenu organizaciju, sastavljenu od velikog broja ljudi, koji u najvećem broju ili pripadaju potlačenoj klasi ili nekom meduklasnom sloju. Samo mali broj ovih ljudi pripada vladajućoj klasi, ali zato oni imaju komandna mjesta u državi. Država u prvom redu ima oružane snage pomoću kojih vrši fizičku prinudu i održava vlast.

Država ima veliki broj nenaoružanih civilnih organa koji obavljaju niz klasnih i opšte-društvenih poslova koji nisu baš specifični za državu (školstvo, zdravstvo, socijalna zaštita, kultura, nauka, zapošljavanje i dr.).

Oblici državnog uređenja

Evolucijom i političkim revolucijama kroz istoriju država se mijenjala prelazeći iz ruku jedne vlasti u ruke druge vlasti (klase) sve do današnjih dana. Zato imamo raznih tipova država kao što su: robovlasničke, feudalne, buržoaske, socijalističke, a u okviru njih agrarne države, policijske države, pravne države, države blagostanja i dr..

U toku daljeg izlaganja kad budem govorio o državi imaću u vidu savremenu građansku (buržoasku) državu kao najdominantniji oblik državnog uređenja u savremenom svijetu.

Savremena građanska država

Kao što je poznato građanska država nastaje u XVII i XVIII vijeku i to na dva načina: Buržoaskim revolucijama između buržoazije i širokih narodnih masa s jedne i feudalaca i njihove države s druge strane. Takva je osobito bila Francuska revolucija 1789. godine. Drugi je oblik nastajanja ovih država, više manje mirne, postupne revolucije bez mnogo krvi i naglog prekida sa feudalizmom i njegovom državom, tako da se novi, buržoaski poredak, osobito politički uvodio postepeno, više od jednog vijeka. Tipičan primjer je Engleska revolucija gdje i danas postoje ostaci feudalizama (monarhija, Dom lordova i druga obilježja ranijeg perioda).

U pogledu svoje organizacije građanska država je demokratska država. U tome se ogleda njena unutrašnja protivurječnost: Ona je, s jedne strane, klasna država, država jedne vladajuće manjine buržoazije, a s druge strane, to je demokratska država, što daje povoda da se kaže da je to opštenarodna, opštedruštvena država, odnosno država svih slojeva, klasa, dakle natklasna država.

Suština joj je ipak klasna, ali je njen oblik demokratski, natklasan, kao što je to oblik svake formalne demokratije.

Iz ove osnovne protivurječnosti dviju osnovnih karakteristika proističu sve osobenosti njene organizacije.

Ma kako bila različita po obliku i mjeri demokratije ona je ipak uvijek, čak i u najdubljem autokratskom obliku, kakav je recimo, fašistički režim, zadržava izvjesne demokratske elemente, koji se ne mogu ni zamisliti u robovlasničkoj, feudalnoj ili državi krutog državnog socijalizma.

Ali, uporedo s tim, u njenoj organizaciji uvijek postoji niz nedemokratskih elemenata, koji njenu demokratiju ograničavaju i krnje.

Prividno natklasni karakter ove države, koji se ogleda u njenoj demokratskoj formi, koja prvi put u istoriji obuhvata demokratijom sve klase u društvu, i smatra ih narodom - taj karakter dolazi u suprotnost veću ili manju, s klasnom suštinom kao državom buržoazije tj. jedne manjine u društvu.

Ona je u znatnoj mjeri birokratizovana, pa se sve više birokratizuje što se više razvija.

Birokratizacija znači njenu odvojenost od masa i potčinjavanje ovih buržoaskoj manjini.

I jedan i drugi elemenat se ogledaju u državnoj organizaciji, jer se u njoj demokratija prepliće s birokratijom, a istovremeno se s njom i sukobljava.

Pa ipak, demokratski elementi u državi načelno gledano su glavni; što znači da su najvažniji organi, prije svega zakonodavni, demokratski. Birokratski elementi u državnoj organizaciji, pak imaju praktično-izvršni karakter. Ti su organi, uglavnom, upravni i sudski. Pored toga i sami demokratski organi se u znatnoj mjeri birokratizuju.

U ovim državama (građanskim) među demokratskim karakteristikama je i poštovanje prava manjina, odnosno opozicije. Opozicija ne sumnjivo vrši korisnu ulogu svojim kritikovanjem vlade, suprotstavljanjem njenoj politici.

Pored demokratskih ima mnogo i autokratskih građanskih država raznih oblika. Takve države imaju neke demokratske elemente kao: Formalno-pravnu jednakost građana svih pred zakonom; lične slobode, uticaj javnog mjenja na tupljenje vladajuće autokratije i sl.

Funkcije države - djelatnosti, odnosno zadaci i uloga

Prema karakteristikama svojih funkcija država se pokazuje kao oličenje naprijed navedene protivurječnosti. S jedne strane, ona je formalni pretstavnik društvenog jedinstva, budući da vrši čitav niz funkcija koje su neophodne s gledišta opstanka društva kao organizovane cjeline. I tako gledano država pretstavlja opštedruštvenu organizaciju i vršeći ovu svoju funkciju ona ne upotrebljava prinudu.

Izuzetna upotreba prinude prilikom vršenja ove funkcije izraz je opštedruštvenog interesa i usmjerena je protiv pojedinaca, a ne protiv klasa u cjelini. S druge strane, država je organizacija koja putem prinude obezbjeđuje opšte uslove za opstanak i nesmetano funkcionisanje određenog društvenog poretka.

Tako gledano država je predstavnik i zaštitnik jednog dijela društva, protiv drugog njenog dijela. Tu ona koristi svoje monopolsko sredstvo fizičke sile - prinude, koji je odvojen od društva.

Ovako shvatanje protivurječnosti države i njenih funkcija čini osnovu marksističkog poimanja suštine države.

Sistem organizacije državne vlasti je različit. Polazeći od organizacionih i strukturnih mjerila sve državne sisteme moguće je podijeliti u pet grupa i to: predstavnički, parlamentarni, direktorijalni, skupštinski i autokratski. Prva tri sistema imaju ugrađen princip podjele vlasti, a u preostala dva ugrađen je princip jedinstva vlasti i to u četvrtom on je u demokratskom - bio kod nas -, a u petom nedemokratskom vidu - apsolutist.

Podjela vlasti - organizaciono načelo prema kome je vršenje zakonodavne, izvršne i sudske vlasti podijeljeno između tri nezavisne vrste državnih organa. Istorijski gledano podjela vlasti je vezana za razvoj demokratije i rezultat je borbe protiv monopola. U prvo vrijeme, borba se svodila na težnju da se preko zakonodavne vlasti ograniči izvršna i sudska vlast koju je vršio monarh. U građanskoj političkoj i pravnoj nauci podjela vlasti se izdiže na rang osnovnog sredstva za garantije sloboda i prava građana - pojedinca, čime se u stvari i prikriva klasni karatker građanske države - kažu marksisti.

Danas, međutim, osnovni razlog za uvođenje podjele vlasti proizilazi iz potrebe specijalizacije pojedinih državnih organa, radi što uspješnijeg obavljanja određenih funkcija. U socijalističkim državama uveden je sistem jedinstva vlasti "sva vlast iz naroda, sva vlast narodu".

Zakonodavna vlast - vlast donošenja zakona. Kao takva ona se razlikuje od druge dvije vlasti - upravne i sudske i ona je najvažnija u državi, pošto se ove druge dvije vlasti moraju držati zakona u svom radu. Zakonodavna vlast je nastala iz potrebe da se opštim, unaprijed propisanim pravilima i normama, reguliše cjelokupna djelatnost državnih organa i građana.

Odnosi između zakonodavne vlasti i druge dvije državne vlasti (upravna i sudska) mogu biti različito uređeni, s više ili manje međusobne zavisnosti i uticaja. Od načina uređenja tih odnosa zavisi oblik državne vlasti čije su dvije glavne vrste - jedinstvo i podjela vlasti. Ova vlast je tipična politička vlast, a zakonodavni organi kao što su parlament, skupština i sl. mogu biti autokratski i demokratski i oni su nosioci državne suverenosti. Mogu biti inokosni (monarh, diktator) ili kolegijalni (skupština, parlament, savjet i sl.), sastavljeni su od političkih lica najizrazitijih pretstavnika vladajućih slojeva ili klasa. Kod ove vlasti je državni suverenitet, a to je: politička vlast koja u nekoj zajednici ima neprikosnoveno pravo određivati okvir propisa, odredaba i političkih rješenja unutar određenog teritorija, te vlasti u skladu s tim. To je ono što bi pravnici rekli ius imperium.

Parlamenti (skupštine) mogu biti jednodomi i višedomi, što zavisi od državnog uređenja zemlje.

Izvršna ili upravna vlast - vlada

Vlada je najviši kolegijalni izvršno-politički organ jedne države. Nastala prvobitno u Engleskoj u dugotrajnoj borbi za proširivanje ovlaštenja parlamenta i ograničavanja prerogativa monarha. Engleska je, inače, kolijevka parlamentarizma. Tokom posljednja dva vijeka ustaljena je forma organa koji zajedno sa državnim poglavarom (šefom države, monarhom) obavljaju izvršnu funkciju vlasti. Pri tome položaj i funkcije vlade, bar formalno se razlikuju u zemljama sa sistemom podjele vlasti i u zemljama sa takozvanim konveckim skupštinskim sistemom. U prvom slučaju nominalni nosilac izvršne vlasti je šef države, dok vlada ima status njegovog pomagača; u drugom slučaju, pak, zakonodavni organ je nosilac jedinstvene vlasti, a vlada je, formalno samo njegov organ kome je povjereno obavljanje izvršnih funkcija. U praksi, međutim, vlada je često u oba slučaja izrasla u najviši organ vlasti sa sve većim prerogativama samostalnosti. I tokovi društveno-ekonomskog razvitka idu u pravcu ovakvog statusa u odnosu na sve druge vrste državne vlasti. Po pravilu vlada je sastavljena od predsjednika, jednog ili više podpredsjednika i ministara (sekretara) a u njen cjelokrug ulazi niz poslova među kojima su najvažniji pripremanje rada najvišeg predstavničkog tijela (parlamenta), predlaganje i provođenje njegovih akata, nadzor i usmjeravanje rada određenih resorskih upravnih organa (ministarstva, sekretarijata, direkcija, uprava, inspekcija). U skladu sa svojim funkcijama vlada je ovlaštena da donosi političke i upravne akte, a u slučajevima tzv. delegacije zakonodavstva ona donosi i pravne akte takozvane uredbe iz nužde kao što su uredbe sa zakonskom snagom. Neki kažu, da je sada u svijetu na sceni sumrak parlamenta i dominacija vlade u cjelokupnom društvenom životu, što nije bez osnova.

Sudska vlast

Vlast koju vrše sudske instance je sudska vlast. Ona je brana za narušavanje ustavnosti i zakonitosti od strane druge dvije vlasti kao i fizičkih pravnih lica. Od društveno-političkog uređenja zavisi kakav je položaj i uloga ove vlasti u odnosu na druge dvije vrste. Što je vlast u državi demokratičnija time je i sudska vlast izražajnija i djelotvornija i obrnuto. Osim redovnih sudova ovu vlast vrše i specijalizovane sudske institucije kao što su vojni sudovi, privredni sudovi, arbitraže i dr. Svi su oni dvostepeni.

Pored ovih sudova u savremenim državama postoje i ustavni sudovi. Ovi sudovi štite ustav od svih pa i od parlamenta i vlade u toj ulozi ovi sudovi ocijenjujući ustavnost akata koje oni i drugi državni organi donose na taj način kontroliše i ocjenjuje rad pa tako i samog parlamenta. Kao takvi ovi sudovi uživaju poseban ugled u državama koje drže do svojih ustavnih principa i pravnih normi. Negdje funkcije ustavnog suda vrše posebna odjeljenja vrhovnog suda u zemlji (SAD).

Država u međunarodnim odnosima - kontinuitet države

Međunarodnim priznanjem država ulazi u međunarodnu zajednicu i postaje punopravni subjekt u međunarodnim odnosima. Taj međunarodni subjektivitet traje neprekidno uz prkos unutarnjim i spoljnim promjenama koje država doživljava. Uspostavljanjem

međunarodnog kontinuiteta utvrđuje se da određena država nije nestala, već je ostala identična sebi. Koje će promjene dovesti do toga da se opstanak države dovede u pitanje zavisiće od mnogih okolnosti. Smatra se da promjene izvedene ustavnim putem, ma koliko bile korjenite i bitne ne mijenjaju međunarodno-pravnu ličnost države. Međutim, kod revolucionarnih promjena ovo se pitanje postavlja u nešto složenijoj formi (Carska Rusija - SSSR, bivša Jugoslavija - FNRJ) ali i tu se mnogo ne odstupa od navedenog pravila u pogledu kontinuiteta.

Od spoljnih promjena koje imaju uticaj na međunarodni položaj država treba spomenuti ratove, odcjepljenja dijelova teritorije, ujedinjenja i raspad države. Na novu državu se prenose prava i obaveze kao dio njenog kontinuiteta. U vezi s navedenim stoji i institut sukcesije država. Postoje dvije vrste sukcesija - nasljeđivanja i to: sukcesija vlada i sukcesija režima. Sukcesija - nasljeđivanja vlada (njihovih obaveza i prava) je redovna pojava u istoriji država. Međutim, sukcesija režima je nešto drugačija. Naime, u istoriji postoji niz slučajeva kada jedan režim tj. novi odbacuje obaveze prošlog režima nepriznavajući ih, što dovodi do niza teškoća kako na unutrašnjem tako još više na međunarodnom planu za državu koja vrši ovo odbacivanje. Ovo složeno međunarodno pravno pitanje prvi put je riješeno konvencijom UN-a donijetom u Beču 1. do 8.4.1983. godine, a njome su regulisana pitanja sukcesije vezane za imovinu, arhive i dugove. Bivša SFRJ je potpisala ovu konvenciju, a Republika BiH je preuzela kao svoju sticanjem nezavisnosti.

Republika Bosna i Hercegovina kao država

Prije pet decenija stvorena je naša država Republika Bosna i Hercegovina kao federalna jedinica sa dijelom suvereniteta prenijetog na federaciju. Skoro pedeset godina je to slavljeno kao ostvarivanje vjekovnog sna njenih građana i naroda.

Od prije godinu i pol dana sve se iz temelja izmijenilo jer je Bosna i Hercegovina preuzela državni suverenitet u cjelini, kao i druge republike u sastavu bivše SFRJ i očigledno je da više nije ono što je bila.

Na osnovu rezultata republičkog referenduma na kome se odlučivalo o statusu Bosne i Hercegovine održanog 29.2. i 1.3.1992. godine i izražene spremnosti za prihvatanje Povelje UN i drugih dokumenata međunarodne zajednice Republika Bosna i Hercegovina je 6.4.1992. godine priznata od Evropske zajednice a odmah zatim, 15. maja 1992. godine primljena u OUN.

Međunarodno-pravnim priznanjem kao suverena, a time i nezavisna država u okviru njenih dosadašnjih granica Bosna i Hercegovina je tako "zaokružila" svoj državni kontinuitet i suverenitet uključujući i sve bitne elemente inostranosti. Priznata je od 75 država, a sa 44 države je uspostavila diplomatske odnose.

Kako vidimo međunarodno priznanje je u osnovi dobijeno i potvrđeno daljim uključivanjem u razne međunarodne organizacije, institucije i asocijacije kako u okviru

OUN tako i van OUN-a (privredne, kulturne, naučne, sportske i dr.). Međutim, gledano suštinski postoji još niz teškoća i problema. Naime, susjedne države (nepriznate i međunarodno priznate) drže to pitanje još otvorenim iako sa različitih polaznih pozicija. Srbija sa Crnom Gorom je i sama nepriznata i ne želi da nas prizna pod izgovorom da čeka dogovor tri konstitutivna naroda o uređenju BiH. Uz to traži se uspostava konfederacije za sada, a kasnije, vjerovatno, uz korištenje prava samoopredjeljenja do odcjepljenja uz logističku podršku s polja to bi bio put da se dođe do objedinjavanja "svekolikih srpskih zemalja".

Republika Hrvatska je bila u situaciji kada se i sama borila za vlastiti suverenitet i nije mogla da osporava suverenitet Republici Bosni i Hercegovini, pogotovo kada je svijet odlučio da se prijem u OUN obavi u paketu (Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Slovenija). Ona je tada priznala Republiku Bosnu i Hercegovinu, ali uz stalne rezerve i uslovljavanja koja se zapažaju tako što se ističe: Hrvatska podržava kantonizaciju R BiH, odnosno konfederaciju na nacionalnoj podjeli, direktno učestvuje u stvaranju hrvatske zajednice tzv. "Herceg Bosna", uz naglašavanje da je Zagreb centar svih Hrvata (F. Tuđman) itd. Doda li se tome otvoreno učešće hrvatske vojske zajedno sa postrojbama HVO-a u svojstvu agresora na Prozor, Gornji Vakuf, Mostar, srednju Bosnu i dr. nedvosmisleno se može zaključiti da zvanična politika Hrvatske nije za R BiH kao suverenu jedinstvenu državu, kao ni Srbija ni Crna Gora.

Ono što je zajedničko i jednom i drugom susjedu - agresoru jeste to da vrše agresiju na R BiH uz obilatu logističku podršku secesionistima za konfederalizaciju R BiH sa nacionalnim državama, stvarajući tako uslove za kasnije prisajedinjavanje dijelova teritorije R BiH "maticama" Srbiji i Hrvatskoj. Unija o kojoj se sada uveliko pregovara je jedan od načina da se to i ostvari i kao takav za nas je neprihvatljiv.

Ovo osporavanje suvereniteta R BiH nije ništa novo u državno-pravnoj istoriji Bosne i Hercegovine. Državni suverenitet BiH je predmet višegodišnje konfrontacije i za vrijeme bivše SFRJ; javno, sa teorijskim a i političkim pretenzijama konfrontacije su izbijale na površinu najčešće prilikom rasprava o reviziji saveznog ustava. Tako, npr. još prilikom donošenja prvog Ustava FNRJ onog iz 1946. godine došlo je do podvojenih mišljenja o statutu BiH u jugoslovenskoj federaciji. Zatim, tokom rada na izmjenama i dopunama ustavnog teksta iz 1974. godine sa izglasavanjem tog ustava, te konfrontacije su imale praktičnu političku konponentu i javljale su se u sveri međurepubličkog dogovaranja. Ove konfrontacije su u narednim promjenama Ustava SFRJ iz 1988. godine bile prenijete i unutar BiH u smislu zahtjeva za ukidanjem nekih državnih institucija u SR BiH i dr.

Sa disolucijom SFRJ ovaj sukob oko države BiH, odnosno njenog suvereniteta ponovo se aktuelizira i prerasta u sukob u prvo vrijeme oko međunarodnog priznanja R BiH, a kasnije i oko državnog suvereniteta uopšte. Što je bilo povod za agresiju iako su ciljevi agresije na BiH mnogo ranije utvrđeni.

Tokom ovih događanja na političku scenu je vraćen proces stvaranja država po obrascu nacija - država, tj. nacija stvara državu na osnovu zahtjeva da svi pripadnici jedne nacije žive u jednoj državi. Istorijski gledano BiH ne pripada takvom procesu. Naprotiv ona pripada onom modelu nastanka i trajanja država gdje država stvara naciju (SAD, Švajcarska, Belgija, Engleska i brojne druge države na američkom i afričkom kontinentu). Bosansko-hercegovačka država odnosno njeni korijeni sežu u daleku prošlost i ona ostaje multinacionalna država, što se ne uklapa u proces: "svi Srbi u jednoj državi" ili "svi Hrvati u jednoj državi".

Pitanje R BiH zato je krivo postavljati kao nacionalno pitanje. To pitanje se mora riješiti kao demokratsko pitanje, onako kako to čine savremene građanske države o kojima smo naprijed govorili, stavljajući akcenat na ljudska prava i građanske slobode. Ovo stoga što je istorija BiH ostavila takvu vjersku i nacionalnu strukturu ovdje da ni jedan kolektivitet ne može biti manjina u odnosu na drugi bez obzira na brojčani odnos.

Dobiveno međunarodno priznanje nije uspjelo dakle otkloniti sukob oko državnog suvereniteta R BiH jer i izvorišta iz kojih se napaja politika etničke podjele i dokidanja R BiH kao države nisu presušile pa se sukobi nastavljaju kroz nametanje dileme federacije - konfederacije. Upadanje u zamku federacija - konfederacija treba izbjeći insistiranjem na konceptu regionalizacije. I to tako što bi R BiH bila složena država koja ima tri nivoa odlučivanja, ali tako da svaki nivo ima direktan odnos pojedinac (građanin) - centar odlučivanja. Nivoi su opštine, regije i republike. U takvoj unutrašnjoj strukturi države uloga parlamenta republike je centralna i odlučujuća. Njemu se mora obezbijediti dominantna pozicija u državi. Put do punog državnog suvereniteta trebao bi ići ovako: na osnovu rezultata republičkog referenduma o statusu BiH pristupiti izradi dokumenta o unutrašnjem uređenju Republike (što dosada nije urađeno), donijeti platformu o djelovanju Predsjedništva u ratnim uslovima (što je učinjeno), pristupiti pripremi novog ustavnog teksta, zakazati nove izbore za ustavotvornu skupštinu i uvesti istu u život. U svemu ovome parlament bi morao imati ključnu ulogu. Ovo je normalan i direktan put, mada u sadašnjim uslovima teško izvodljiv. Ako međutim, to ne uradimo u našim konkretnim opredjeljenjima i djelovanjem može dolaziti do teških grešaka i propusta. Primjeri za to su svi do sada ponuđeni prijedlozi o ustavno-pravnom uređenju naše države počev od Lisabonskog pa do Vens-Stoltenbergovog u kojem smo i mi na ovaj ili onaj način bili uvučeni.

Dodamo li navedenom i činjenicu da se referendum i njegovi rezultati kao polazište u političkom profiliranju ustavno-pravnog ustrojstva Republike Bosne i Hercegovine, nedovoljno koriste i uzimaju u obzir u međunarodnim pregovaranjima o našoj državi, onda su navedene ocjene još upečatljivije. Ako se navedenim razmišljanjima doda i to da mi, zaista, polazimo od početka u izgradnji svoje diplomatije, Armije, države u cjelini, onda ozbiljnost i strategija prilaza rješavanju problema naše državnosti, zahtijeva još veću aktivnost, znanje, motivaciju i mobilizaciju.

Da zaključim i to riječima čuvenog arapskog filozofa Ibn Halduma koji u svom kapitalnom djelu "Prolegomena za svjetsku istoriju" na jednom mjestu kaže: "Država stoji na dva stuba nosača, jedan je vojska, a drugi finansije. Popusti li bilo koji od njih država propada". On je ovo rekao u XIV vijeku i teško bi mu se i danas moglo prigovoriti.

Zašto, baš, ovo navodim? Zato što je u našim sadašnjim uslovima u našoj državi najsvjetlija tačka i najpouzdaniji oslonac njena oružana snaga, u prvom redu Armija Republike Bosne i Hercegovine. Neophodno je stoga cjelokupan život u zemlji podrediti njenom daljnjem jačanju u svakom pogledu (materijalnom, kadrovskom, odgojno-moralnom i dr.), jer bez stalne logističke podrške Armija ne može, bar ne može na dugu stazu i pored sveg entuzijazma, patriotizma i heroizma, obaviti svoj posao kako treba. U tom smislu i današnja kao i buduća savjetovanja doživljavam u tom cilju, sa nadom da će one imati višestruke efekte kako za naše oružane snage, tako i za našu jedinu domovinu Republiku Bosnu i Hercegovinu i njen narod.

Vehbija Karić

ORGANIZACIJA INFORMISANJA U JEDINICAMA I KOMANDAMA NAŠE ARMIJE

1. Pojmovno određivanje informisanja

Informisanje je društvena aktivnost usmjerena na - upoznavanje javnosti i javnog mnjenja sa podacima, činjenicama, procesima i događajima na osnovu kojih oni stiču određena saznanja, formiraju mišljenja i uvjerenja, izgrađuju mjerila o društvenim vrijednostima, zauzimaju stavove i donose zaključke.

- Informisanje je u sistemu rukovođenja sastavni dio metoda rada komandi i starješina, značajan element međuljudskih odnosa a posebno institucionalnih odnosa i bitan uslov za svrsishodno angažovanje starješinskog i vojničkog sastava u izgradnji Armije RBiH. Pravo vojnika i starješina je da budu informisani o pitanjima i zadacima na kojima treba da se angažuju i da daju svoj doprinos.

Dužnost svih komandi a posebno Uprave za moral je da saglasno sa značajem informisanja organizuju i redovno informišu borce i starješine, u skladu sa njihovim dužnostima i odgovornostima.

2. Opšte informisanje armijskog sastava o međunarodnim pitanjima, spoljnoj politici naše zemlje, aktuelnim pitanjima društveno-političkog i ekonomskog stanja naše Republike BiH vrši se sredstvima javnog informisanja, redovnim političkim radom, posebnim informacijama Uprave za moral u saradnji sa DP zajednicama na terenu.

3. O unutararmijskim pitanjima armijski sastav informišu MNO, ŠVK, Uprava za moral ŠVK, komande korpusa, i niže komande kao i svi njihovi organi i starješine iz okvira svoje djelatnosti.

O unutararmijskim pitanjima koja ne predstavljaju vojnu tajnu, informacije se mogu davati sredstvima javnog informisanja, u skladu sa odredbama Pravilnika o informisanju javnosti o oružanim snagama za vrijeme rata (ako je do sada napravljen), prvenstveno preko armijske štampe i biltena.

4. Cilj i zadatak informisanja

Informisanje o unutararmijskim pitanjima vrši se radi:

a) ostvarivanja jedinstva pogleda i akcije u izgradnji Armije i u borbenim dejstvima na jedinstvenoj koncepciji odbrambenog rata.

b) obezbjeđenja uslova da armijski sastav bude stalno u toku borbenih zbivanja i najaktuelnijih zadataka,

i c) mobilizacije starješina i vojnih kolektiva da se što je moguće više angažuju u borbenoj izgradnji jedinica, obuci i vaspitanju, jačanju borbenog morala i svim pozitivnim primjerima pojedinaca i jedinica u izvršavanju borbenih zadataka,

d) Zadacima i odlukama na planu podizanja borbene gotovosti, rezultatima koje ostvaruju naše jedinice na ratištu protiv agresora, rezultatima koje ostvaruju jedinice MUP-a i CZ (civilne zaštite) i ostali faktori društva značajni za odbranu zemlje od agresora,

e) stavovima, i odlukama Predsjedništva i vlade RBiH za rješavanje kadrovskih, materijalnih i statusnih pitanja boraca, kao i aktuelnim pitanjima zaštite od propagandno-psihološkog djelovanja agresora,

f) opremanje naših oružanih snaga u ratu sredstvima ratne tehnike i logističkog obezbjeđenja u cjelini,

g) o radu vojnih pravosudnih organa i o mjerama bezbjednosti,

h) o socijalno - zdravstvenoj zaštiti armijskog sastava i brizi o ranjenim, poginulim i o porodicama poginulih boraca.

5. Nosioci informisanja i njihove obaveze

Nosioci informisanja armijskog sastava su ŠVK, MNO i Uprava ŠVK, po sadržajima iz djelokruga svoje nadležnosti.

- ŠVK sa upravama iz oblasti opštenarodne odbrane, razvoja i jačanja armije, organizuje rukovođenje, borbene gotovosti jedinica, priprema i angažovanje stanovništva u ratu.

- Logistička Uprava: o problemima logističkog obezbjeđenja, proizvodnji ratnog materijala i snabdjevanju OS ratnom tehnikom, kao i o energetskim potencijalom i njenom iskorištenju.

- Uprava za moral: o pitanjima morala kod boraca i jedinica, mjere za jačanje sopstvenog morala i slabljenje morala agresora;

- O razvoju našeg društveno-političkog sistema, o propagandnoj aktivnosi;

- Uprava za kadrove: o pitanjima kadrovske politike, materijalnim, statusnim, socijalnim i drugim pitanjima boraca.

- Uprava bezbjednosti: o problematici bezbjednosti u OS i mjerama za razvijanje budnosti.

- Komande korpusa: razvijaju stalnu saradnju sa okružnim i opštinskim organima vlasti međusobno između korpusa o uzajamnom informisanju o problemima iz domena borbene saradnje i pomoći.

- Komande OG i brigada informišu svoje potčinjene starješine i jedinice na osnovu informacija dobivenih od ŠVK, MNO, korpusa i sopstvenih analiza stanja jedinica i komandi. Ove komande po pravilu, neposredno organizuju i informišu svoje sastave najmanje petnaestodnevno na pogodnim okupljanjima, a uvijek pred izvršenje borbenog zadatka, u toku izvršenja i poslije borbe.

Dobivene informacije, sa procjenom i podacima iz svoje jedinice starješine saopštavaju na skupovima svih starješina i boraca, razmjenjuju mišljenja i utvrđuju konkretne akcije i zadatke.

- Komande bataljona - diviziona: odgovorne su za informisanje svog sastava i sprovođenje usvojenih zadataka, prilikom informisanja u brigadama.

- Komandiri četa - baterija, na osnovu lične informisanosti i zadatka koje dobijaju, informišu svoj sastav o svim pitanjima koja se na njega odnose i utvrđuje zadatke koji stoje pred njihovim jedinicama.

- Komandiri vodova pomažu svojim komandirima četa u informisanju, objašnjavaju stavove i mobilišu svoje ljudstvo na izvršenju borbenog zadatka.

6. Organizacija i način informisanja

- Armijski sastav se redovno informiše načelno u ratu jednom sedmično, a stalni kontinuitet informisanja boraca i jedinica obavlja se svakodnevno, što se utvrđuje planovima rada komandi i jedinica.

Za informisanje u ŠVK neposredno su odgovorni načelnici Uprave, u komandama korpusa načelnici štabova a u nižim komandama komandanti.

Organ koji izučava neko pitanje ili je nosilac određenog zadatka istovremeno utvrduje način i obim informisanja, izrađuje informacije i brine se za blagovremeno informisanje armijskog sastava. Starješina koji rukovodi informisanjem dužan je da upozna starješinski sastav sa stepenom povjerljivosti podataka i dokumenata koji se koriste za informisanje.

Organi ŠVK, komande korpusa i OG, međusobno se informišu o svim pitanjima i zadacima o kojima je potrebno da se, pored nosilaca zadatka, upoznaju i neposredno angažuju i drugi organi komandi.

7. Pretpostavljene komande i ustanove od potčinjenih informišu redovnim referisanjem o stanju jedinica, na radnim sastancima, preko informacija, izvještaja, analiza i drugih aktivnosti.

Niže komande su dužne da o svim vanrednim događajima i pojavama u svojim jedinicama i komandama odmah i najkraćim putem informišu pretpostavljenu komandu.

8. Sredstva informisanja

Vojna sredstva masovnog informisanja su: armijska štampa, "Službeni listovi", "Službeni bilten", časopisi i publikacije preko kojih se, u određenom obimu, informiše armijska javnost iz okvira unutararmijske problematike.

Odobrenje za korišćenje podataka i njihovo objavljivanje u vojnoj štampi i časopisima isključivo daju starješine jedinica i komandi, vodeći računa o bezbjednosti i korisnost njihovog objavljivanja. Informisanje u našoj armiji o opštoj i unutararmijskim pitanjima proizilazi iz opšteg sistema društvenog informisanja i čini njegov sastavni dio. Ono se naslanja i koordinira aktivnost sa drugim nosiocima informisanja, prvenstveno sa informativnim službama države RBiH.

Informisanje može odgovoriti svojoj ulozi samo ako je u funkciji odbrambenog rata. To znači, da zajedno sa svim strukturama naše države, mora da pokreće, usmjerava motiviše i angažuje pripadnike Armije kao aktivne subjekte u životu i radu jedinice i u izvršavanju borbenih zadataka. To mu pomaže da formira i izgrađuje shvatanje, pogled i nazore, i da postane aktivan činilac u izgradnji svoje jedinice i bezkompromisan borac.

Iskustva ukazuju da težište informisanja o aktuelnim političkim pitanjima, treba dalje da budu na razvijanju patriotskih osjećanja, karakternih osobina, volje i angažovanih stavova u vojnika i starješine (svih boraca) u borbi protiv agresora.

Ivan Brigić

ZAVRŠNA RIJEČ

Seminar o metodu i sadržaju rada kadrova angažovanih na zadacima izgradnje morala, političkog, informativnog, propagandnog i vjerskog rada u jedinicama i komandama Armije R BiH, u okviru kojeg su obrađeni i bitni istorijski aspekti državnosti BiH, po našoj ocjeni, u cjelini odgovara zamisli i ciljevima koje je Uprava za moral ŠVK-e postavila pristupajući organizaciji ovog seminara. Rekao bih da je i po sadržaju i kvalitetu izlaganja, i po odgovorima na bitna pitanja koja smo čuli, seminar protekao veoma uspješno i iznad naših očekivanja. Mislim da su u svim izlaganjima date relevantne činjenice, ocjene i upute na osnovu istorijskih izvora i literature, što omogućuje da u praktičnom djelovanju u svojim jedinicama možete uspješno i argumentirano upoznati borce-vojnike i odgovoriti na njihova pitanja i zadovoljiti izraženi interes boraca za teme o kojima se razgovaralo.

Posebno želim da naglasim da je izlaganje predsjednika Predsjedništva R BiH, gosp. Alije Izetbegovića, primljeno sa velikom pažnjom i interesom, da ono po svom sadržaju i porukama predstavlja okvir i strateški pravac u djelovanju na izgradnji morala, svijesti i odnosa i u Armiji RBiH i odnosu Armije i naroda. Zato i poruke koje je uputio predsjednik treba da dođu do svakog borca, rekao bih i stanovnika naše zemlje. One predstavljaju i ohrabrenje, ali i obavezu da se izborimo za takve odnose u Armiji i ponašanje Armije, svih njenih komandanata i jedinica o kojima je predsjednik govorio, što će, bez sumnje, predstavljati dodatni impuls za daljnju konsolidaciju i jačanje Armije R BiH, narastanje povjerenja naroda u Armiju kao osnovnu snagu i nosioca našeg odbrambeno-oslobodilačkog rata.

Upravo zbog toga smo predložili da se izlaganje predsjednika Izetbegovića većim dijelom emituje večeras na televiziji i objavi u sredstvima informisanja.

Takođe, mislim da je komandant ŠVK-e, general Rasim Delić veoma određeno odredio osnovne zadatke, način djelovanja i odgovornost kadrova koji rade na izgradnji morala i djeluju u ovom području, da nema potrebe to ponavljati niti posebno dorađivati. Mislim da su u 6 tačaka koje je komandant na kraju izlaganja istakao, sadržani svi bitni problemi i zadaci sa kojima smo danas i dugoročnije suočeni.

Uz ostala izlaganja i date sugestije to, uvjeren sam, predstavlja pravi okvir za praktično djelovanje i nema nikakvog razloga da ja to prepričavam, objašnjavam ili razrađujem. Bitno je da smo u cjelini poslije ovog seminara u povoljnijoj situaciji da se shvate, razumiju i prihvate ciljevi pravednog rata koga vodi država BiH i njena Armija, da se svijest o uzrocima i posljedicama nemilosrdne zločinačke agresije na našu zemlju i pravednosti našeg odbrambenog rata pretvori u individualno i zajedničko uvjerenje o nužnosti oslobodilačke borbe i neophodnosti vlastitog doprinosa i učešća u odbrani i oslobođenju i opstanku države i naroda BiH.

Zaključci:

1. Da se izlaganje predsjednika Predsjedništva g. A. Izetbegovića i izlaganje komandanta ŠVK-e generala Rasima Delića organizovano prorade sa starješinskim kadrom u svim komandama, štabovima i jedinicama A R BiH.

Da se sa izlaganjem predsjednika i osnovnim porukama komandanta, na odgovarajući način upoznaju svi borci Armije R BiH.

Zadužuje se Uprava za moral, pomoćnik K. za moral korpusa.

2. Da se sva izlaganja štampaju kao posebne brošure ili na drugi način i obezbijede u odgovarajućem tiražu za sve korpuse, brigade i bataljone. Svi su predavači pripremili izlaganja za štampu.

Da se za sve korpuse, a u Sarajevu i za brigade obezbijede video trake sa izlaganjima i da se po posebnom programu one emituju u jedinicama. Zadužuje se Uprava za moral.

3. Da se i u drugim korpusima održe ovakvi seminari u toku januara 1994. godine na osnovu ovih materijala i po istim tematskim sadržajima, uz dodatnu vlastitu problematiku i angažovanje vlastitih kadrova.

Zadužuje se Uprava za moral i pom. kom. za moral u korpusima.

4. Da Uprava za moral organizovano utiče da se ove aktivnosti izvedu blagovremeno i kvalitetno, da utiče i usmjerava taj rad, da u sklopu i drugih aktivnosti doprinese značajnijem podizanju kvaliteta ovih aktivnosti, jačanju borbenog morala, patriotske svijesti, borbene gotovosti i ukupnoj konsolidaciji Armije R BiH.

5. Da se i putem ovih aktivnosti kadrovi u oblasti morala svakodnevnim upornim i osmišljenim radom i zalaganjem izbore za dignitet, mjesto i ulogu koju treba da imaju u sistemu RIK-a, za ugled i uticaj i kod boraca i starješina.

6. Da se unaprijedi saradnja i pokrenu inicijative za kontinuirano angažovanje na ovim pitanjima i nadležnih državnih organa, prije svega sa Ministarstvom odbrane i MUP-a.

Za upsješno djelovanje u pojedinim oblastima (na primjer u oblasti rješavanja socijalnih i statusnih problema, boraca i njihovih porodica, u pogledu obezbjeđenja potrebnih MTS, a posebno u pogledu organizovanja i koordiniranog djelovanja) neophodna je, prije svega, drugačija organizacija, pristup i novi odnos državc - državnih organa Republike, okruga i opština. .

Na kraju, zahvaljujem se svim predavačima, vama učesnicima seminara, komandi 1. korpusa, našim domaćinima, snimateljima, tehničkom osoblju i obezbjeđenju koji su doprinijeli da zaista organizovano, u dobrim uslovima i u punom redu uspješno obavimo ovaj, uvjeren sam, veoma koristan posao koji će, uz druge aktivnosti imati pozitivan uticaj na naše dugoročnije angažiranje.

PRVI GENERALI ARMIJE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine proizvelo je u čin generala prve najistaknutije komandante Armije. Generalska zvanja dobili su oni komandanti koji su na formacijskom mjestu generala.

- **Rasim DELIĆ**, armijski general, rođen u Čeliću 4.2.1949. Komandant Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine.

- **mr Stjepan ŠIBER**, brigadni general, rođen u Gradačcu 20.8.1938. Zamjenik komandanta Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine.

- **Jovan DIVJAK**, brigadni general, rođen u Beogradu 11.3.1937. Zamjenik komandanta Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine.

- **Enver HADŽIHASANOVIĆ**, brigadni general. Rođen u Zvorniku 7.7.1950. Načelnik Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine.

- **Vahid KARAVELIĆ**, brigadni general. Rođen 7.4.1956. u Brezoviku, Visoko. Komandant Prvog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine.

- **Hazim ŠADIĆ**, brigadni general. Rođen 1943. u Čeliću. Komandant Drugog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine.

- **Arif PAŠALIĆ**, brigadni general. Rođen 31.8.1943. u Janjićima, Zenica. Pomoćnik ministra odbrane Vlade Republike Bosne i Hercegovine.

- **Meho KARIŠIK**, brigadni general. Rođen 9.5.1943. u Višegradu. Član Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine.

- **Zićro SULJEVIĆ**, brigadni general. Rođen 15.7.1936. u Bijelom Polju. Član Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine.

- **Mustafa HAJRULAHOVIĆ-Talijan**, brigadni general. Rođen u Banjaluci 22.1.1957. Član Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine.

- **Ramiz DREKOVIĆ**, brigadni general. Rođen 1.5.1956. u Tutinu. Član Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine.

- **Sulejman VRANJ**, brigadni general. Rođen 15.7.1956. u Pljevljima. Član Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine.